

TRH V ČASE A PROSTORU

*Mega
print*

Josef Šíma

TRH V ČASE A PROSTORU

Hayekovská témata v současné ekonomii

Josef Šíma
TRH V ČASE A PROSTORU
Praha 2000

Vydal:

Liberální institut
Spálená 51, 110 00 Praha 1

Vydání zajistil:

MegaPrint Praha
K Nouzovu 2131/7, 143 00 Praha 4

Všechna práva jsou vyhrazena. Žádná část knihy nesmí být reprodukována nebo dále šířena v žádné formě, žádnými prostředky, elektronickými nebo mechanickými, bez písemného souhlasu Liberálního institutu.

Copyright © 2000 Josef Šíma

Cover Design © Daniel Purmann

Jazyková korektura: Zdeňka Talábová, Jan Vorlíček, Michal Uryč-Gazda

Sazba a grafická úprava: Radovan Kačín (MegaPrint Praha)

Sázeno písmem Century, Suisse a Time.

Tato kniha vychází s podporou Grantové agentury České republiky v rámci grantu 402/99/0848.

ISBN 80-86389-09-X

Obsah

Předmluva	7
1. Ekonomie jako věda	11
2. Mezičasová alokace zdrojů – úspory a růst	16
Vnášení vlastních hodnot I: „Růst je dobrý“	16
3. Stablní cenová hladina – iluze nezbytnosti	23
Vnášení vlastních hodnot II: Stablní cenová hladina	23
4. Kapitál a struktura výroby	32
Hayekův trojúhelník I	36
Grafický dodatek I	42
<i>Garrisonovo využití Hayekova trojúhelníku ke znázornění struktury výroby</i>	42
5. Hospodářský cyklus	48
Kořeny rakouské teorie	51
Kdy lze hovořit o hospodářském cyklu?	52
Co musí vysvětlit hospodářský cyklus?	54
Rakouská teorie cyklu	55
Důsledky hospodářského cyklu	60
Stát a hospodářský cyklus	61
Hayekův trojúhelník II	64
Grafický dodatek II	66
<i>Garrisonovo využití Hayekova trojúhelníku ke znázornění hospodářského cyklu</i>	66
6. Místo závěru – proč je důležité znát ekonomii: Velká deprese	70
Stát a Velká deprese: Jak depresi „neléčit“	71
Vznik deprese	72
Prodloužení deprese: Katastrofa ve dvou dějstvích	76
Velká deprese: Shrnutí	91
7. Poučíme se?	94
Literatura	95

Předmluva

Friedrich August von Hayek: Z izolace odvahou k nesmrtelnosti

Friedrich August von Hayek a Milton Friedman jsou bezpochyby nejznámějšími liberálními ekonomy XX. století. Je paradoxní, že za svou popularitu do značné míry vděčí komunistickému režimu, který usiloval o vytvoření společnosti, která by mohla být řízena stejně efektivně jako továrna a umožňovala uspokojovat občany podle jejich potřeb. Vědecké vyvracení tohoto neudržitelného mýtu založené na poznání lidské přirozenosti jako nezbytné podmínce rozvoje spontánního řádu a na trhu jako základním zprostředkovateli komunikace mezi svobodnými jedinci vyvolávalo hrůzu komunistických teoretiků. Oba liberální myslitelé totiž předvíдали pád a zánik totalitárních režimů a jejich nevyhnutelné nahrazení systémy demokratickými založenými na svobodné směně a trhu. Oba měli to štěstí, že se dožili naplnění svých velkých vizí. Právě plytké odmítání a vulgarizace myšlenek těchto věhlasných teoretiků liberální ekonomie činily jejich názory přitažlivé pro daleko větší část odborné a laické veřejnosti v zemích za bývalou železnou oponou než v zemích, kde celý život svobodně tvořili a prezentovali své dílo. Skutečným důvodem jejich popularity u české veřejnosti nebyla hloupá, až trapná kritika jejich díla „významnými“ domácími leninsko-stalinskými teoretiky, ale nesnesitelnost bytí a žití v komunistickém společenském systému vykonstruovaném na idejích zcela protichůdných jejich názorům. Drahá zkušenost s oktrojovanou svobodou, nadekretovanými a vynucovanými vzory chování a pokusem o centrálně plánované a řízené hospodářství učinila z „pokusných králíků“ tohoto avanturistického experimentu také jeho oběti. Ti největší z nich s nadějí vzhlíželi k „zakázanému ovoci“

konzistentních idejí a teorií dvou zmíněných velikánů liberalismu, které bylo možné po revolučních změnách na sklonku roku 1989 dokonce aplikovat v praxi. Prvotní přirozená euforie z vítězství nad nenáviděným komunismem byla nahrazena potřebou nabídnout společenskou alternativu s fungujícími institucemi prosazujícími a vynucujícími pravidla, která by minimálně omezovala a zároveň účinně chránila svobodu člověka. Toto úsilí a z něho vyplývající procesy trvají u nás už déle než 10 let a v jejich rámci probíhají detailní diskuse o parciálních společenských tématech, která pomáhají nejen lépe chápat hloubku myšlenek a dosah teorií Hayeka a Friedmana, ale také nacházet mezi nimi podstatné rozdíly, které nám dříve zůstávaly utajeny. Oba teoretikové hospodářského liberalismu rozvíjeli své myšlenky v rámci odlišných škol myšlení, přestože Hayek strávil 50. a počátek 60. let na Chicagské universitě, na jejíž katedře ekonomie právě v té době začínal dominovat Milton Friedman a jeho žáci. Obecný respekt k fungování tržního systému nebrání, aby jeho zastánci nemohli formulovat rozdílné, často vzájemně neslučitelné pozice.

Friedrich August von Hayek je znám českým čtenářům více jako sociální a morální filosof, který přispěl k unikátnímu odklonu velké části lidí od kolektivismu, než jako ekonom. Je znám svými bohatými společenskými aktivitami, mezi nimiž řadím na první místo založení Montpelerinské společnosti v roce 1947 jako instituce, která měla posílit šance na záchranu svobodné společnosti. Hlavně jeho přispěním tuto svou misi důsledně plnila a nadále plní i po jeho smrti. Ekonomické dílo F. A. Hayeka a ostatních autorů píšících v rakouské tradici však u nás není příliš známé. Naši „hayekovci“ se převážně zabývají Hayekovými pozdějšími díly, která jsou svým zaměřením čisté ekonomii poněkud vzdálená. Nobelova cena v roce 1974 však byla Hayekovi udělena za „rozpracování teorie hospodářského cyklu“. Tato a jiné Hayekovy ekonomické koncepce ovšem doposud nebyly českému čtenáři v extenzivnější formě představeny.

V knize, kterou právě držíte v ruce, se dozvíte mnoho o tématech, v nichž se Hayek s Friedmanem vzájemně lišili. Doufám, že přitažlivý autorův výklad Vám pomůže uvědomit si zásadní význam těchto rozdílů pro chápání fungování svobodného tržního sys-

tému. V čem se vzájemné rozdíly nejvíce projevovaly? V ničem menším než v měnové teorii, především v odpovědi na otázku, zda má existovat centrální banka. Nebo zda je žádoucí aktivní měnová politika v situaci, kdy centrální banka udržuje stabilní cenovou hladinu. V ničem méně významném než ve vymezení úlohy kapitálu v makroekonomii. Dále v ničem méně podstatném než v určení příčin nejzásadnějšího zlomu v historii fungování svobodného tržního systému – Velké depresi. Byla 20. léta obdobím stability, jak dokazoval Friedman, nebo obdobím nafukování velké inflační bubliny, jak popisoval Hayek? Měl Federální rezervní systém prudce zvýšit nominální peněžní zásobu, aby zabránil Velké depresi, jak se domníval Friedman, nebo se měl zdržet aktivní monetární politiky, jak doporučoval Hayek? Odpovědi na tyto a další otázky najdete v této knize Josefa Šímy.

Česká ekonomická literatura se v současnosti hemží knihami o managementu, marketingu, bankovníctví a investicích, případně knihami o hospodářských politikách. Jen zřídka nalézáme knihu, která by se zabývala obecnými ekonomickými zákonitostmi, kterým čas neubírá na síle, knihu, která hledá odpovědi na principiální otázky a staví explicitně na stoletých myšlenkových tradicích. Myšlenky rakouské školy, na jejímž formování se významně podílel i F. A. Hayek, jsou příležitostí k realizaci takové výzvy. Úspěšně se jí chopil Josef Šíma, v jehož knize najdou zalíbení především ti, kteří nepodléhají módním vlnám typu „nové ekonomie“ a kteří mají zájem upřesňovat a tříbit své názory a v neposlední řadě konečně zjistit, zda své poznání a přesvědčení o efektivnosti svobodného trhu čerpají z rakouské či chicagské tradice.

*Jiří Schwarz
prezident Liberálního institutu
krásného slunečného a překvapivě
příjemného 1. listopadu 2000*

Poděkování

Rád bych poděkoval za cenné připomínky k rukopisu této knihy Danu Šťastnému a Martinu Štefunkovi, kteří se významně spolupodílejí na ožívování myšlenek rakouské školy na území bývalého Československa.

Josef Šíma

1. Ekonomie jako věda

Ekonomie je dynamicky se rozvíjející *věda*, která prostřednictvím svých nově vznikajících odnoží proniká do oblastí dříve považovaných za zcela neekonomické. Ekonomové hovoří často o imperiální povaze ekonomické vědy, a tak svými znalostmi přispívají ke studiu práva, vysvětlují problémy životního prostředí, kriminality, žebrání, rozvíjí experimentální ekonomii, rozpracovávají teorii her, využívají nejpokročilejších matematických metod, snaží se využít teorie chaosu ke zvětšení svého poznání atd. v nepřeberném množství směrů. Na této samotné skutečnosti nemusí nutně být nic závadného, neboť závěry formulované ekonomickou vědou vycházejí ze základních atributů lidského chování, a jsou tedy aplikovatelné všude tam, kde je předmětem vědeckého zájmu člověk jako myslící a rozhodující se bytost. Imperiálnost ekonomické vědy v tomto smyslu slova je tedy pouhým vyjádřením existence širšího pohledu na veškeré jednání člověka.¹ Problém s tímto přístupem může nastat v okamžiku, kdy ekonomové zapominají na omezení své disciplíny a závěry plynoucí z jejich imperiálních ambicí nepodkládají pečlivým metodologickým zakotvením. Celá, byť sebesofistikovanější vyhlížející analýza se poté bortí a závěry z ní plynoucí jsou neobhajitelné.

¹ Ludwig von Mises hovoří o praxeologii jakožto vědě o lidském jednání, jejíž nejrozvinutější součástí je ekonomie. Viz Misesovu předmluvu k anglickému vydání jeho *Epistemological Problems of Economics* (<http://www.mises.org>).

Rakouská škola² se ústy svých nejvýznamnějších autorů ve 20. století – Misese, Hayeka a Rothbarda – neúnavně snažila hledat a precizovat metodologické zakotvení svých analýz a upozorňovat na zanedbanost metodologického ukotvení ostatních ekonomických směrů, což vedlo některé autory až k úvahám o tom, že rakouským ekonomům pro samou metodologii nezbývají síly na ekonomii.³ Znalost rozsahu použitelnosti ekonomické metody a otázka metodologie vědy vůbec jsou ale nutným předpokladem jakékoli smysluplné analýzy a předpokladem vyslovení relevantního závěru, a nikoli pouze doplňkem, na kterém se pracuje, když zbude nějaký čas z „opravdového ekonomického bádání“.

² Základní prvky rakouské školy lze tedy shrnout takto (podle Kirzner, I. M.: *The Meaning of Market Process, Essays in the development of modern Austrian economics*, Routledge, 1992):

- metodologický individualismus – ekonomické jevy lze vysvětlit pouze na základě pochopení chování jednotlivců
- metodologický subjektivismus – konání jednotlivců vychází ze subjektivních znalostí, vnímání, očekávání atd.
- marginalismus – rozhodování ovlivňují relevantní změny okolností
- vliv (klesajícího mezního) užítu na poptávku a trh
- náklady obětované příležitosti
- úloha času při spotřebě a výrobě (časové preference)
- trh jako proces objevování a učení se
- rozhodování v podmínkách nejistoty (identifikace možných alternativ je součástí rozhodování),

nebo jak uvádí Peter Boettke (Boettke, Peter: „Is There an Intellectual Market Niche for Austrian Economics?“, *Review of Austrian Economics*, 11/1998):

- metodologický individualismus a subjektivismus
- analytický pohled na původce změn (např. podnikatele) a tržní přizpůsobovací procesy
- zkoumání institucionálních podmínek požadovaných pro spontánní řád

Více česky o rakouské škole lze najít např. v Šíma, Josef: „Rozvíjející se rakouská tradice – od metodologického individualismu k hodnocení hospodářských politik“, *Bulletin ČSE*, 1/99.

³ Viz např. Caplan, Bryan: „Why I Am Not an Austrian Economist“, gopher.gmu.edu/departments/economics/bcaplan/whyaust.htm.

Základní uznávanou vlastností vědecké práce je v analýze lidského chování *hodnotová neutralita* zkoumání,^{4, 5} která je posílena poznáním ekonomické vědy o meziosobní (interpersonální) neporovnatelnosti užitku. Dnes již proto nikde mezi ekonomickými teoretiky nelze tvrdit, tak jak to tvrdila v nejčistší podobě tzv. stará ekonomie blahobytu, že vezmeme-li jednu korunu bohatému a dáme ji chudákovi, úbytek užitku pro bohatého bude více než vykompenzován přírůstkem užitku z dodatečné koruny pro chudáka, a tím dojde ke zvýšení všeobecného blahobytu společnosti. Autor takové úvahy by se okamžitě stal terčem posměchu, neboť by se automaticky vyřadil ze společnosti seriózních ekonomických vědců. Žádné meziosobní srovnání užitku není přípustné, a ani užitek jednoho člověka nelze podrobit žádným matematickým operacím kromě porovnání, které on sám provede (demonstruje) v daném okamžiku, čase rozhodování.⁶ Nepřichází tedy v úvahu ani sčítání užitků ani vyjádření typu: člověk XY měl z litru mléka dvakrát

⁴ Za otce konceptu hodnotově neutrálního zkoumání (Wertfreiheit) ve společenských vědách je označován Max Weber („Objectivity“ in *Social Science and Social Policy*“ v *Methodology of the Social Sciences*, Free Press, 1949, str. 49–112), je ale nutno podotknout, že více než 20 let před ním se zakladatel rakouské školy Carl Menger v dodatku ke své knize rovněž zabývá tzv. „etickou orientací v politické ekonomii“. Viz Menger, Carl: *Investigations into the Method of the Social Sciences with Special Reference to Economics*, New York University Press, 1985, str. 235–237.

⁵ Závěry hodnotově neutrální analýzy lze samozřejmě doplnit analýzou, která je založena na určitých hodnotových soudech. Taková analýza musí ovšem vycházet z nějaké smysluplné etické analýzy nebo musí přinejmenším opuštění hodnotově neutrálního zkoumání vysvětlit a zdůvodnit. Hans-Hermann Hoppe dokonce přišel s konceptem „hodnotově neutrálního odvození etiky“, tzv. *argumentativní etikou*, a tedy se striktně vědeckou obhajobou i na tomto poli. Viz jeho knihu *Economics and Ethics of Private Property*, Kluwer, 1993. Více o různých metodologických přístupech k hodnotové neutralitě Boettke, Peter: „Why Are There No Austrian Socialists? Ideology, Science and the Austrian School“, *Journal of the History of Economic Thought*, sv. 17, jaro 1995.

⁶ Rothbard, Murray: „O teorii užitku a ekonomii blahobytu“ v *Ekonomie státních zásahů*, Liberální institut, 2001 (v tisku).

větší užitek, než měl (či by měl) z konzumace 3 hrušek. Celá ekonomická obec uznává, že užitek je pouze *ordinální* veličinou.⁷

Jak se projeví tyto základní zásady vědeckého ekonomického zkoumání v konkrétních aplikacích? Ekonomové uznali, že musí ctít rozhodnutí jednotlivce, neboť o jeho *subjektivně* vnímaném užitku nejsou schopni říci nic jiného než to, že daný člověk svým rozhodnutím maximalizoval svůj *ex ante* užitek. Žádný skutečný ekonom již nemůže tvrdit, že jej ekonomická věda přivedla k názoru, že je třeba např. regulovat nájemné, zvyšovat progresivitu zdanění nebo dotovat krachující podnik. Každé takové tvrzení by totiž v sobě obsahovalo meziosobní porovnání užitku ztělesněné např. v tvrzení: škody pro daňové poplatníky, kteří musí dotaci krachujícího podniku financovat, jsou nižší než ztráta, která by vznikla zaměstnancům a dodavatelům firmy při jejím krachu. I kdybychom ale připustili možnost existence agregovaného užitku (společenské užitkové funkce), což řada mainstreamových ekonomů běžně dělá, a provedli analýzu, kde bychom např. tvrdili, že výrobou další jednotky výstupu odvětví by užitek spotřebitelů vzrostl, přičemž užitek výrobců by byl stále postačující, a proto je nutné prostřednictvím antimonopolní legislativy donutit výrobce prodávat více za nižší ceny, stále ještě jako ekonomové nejsme schopni stanovit *normu*, že vyšší užitek společnosti je oním dobrem, které je nutné sledovat. Proč by měl být takto vykonstruovaný společenský užitek důvodem k zásahu do vlastnických práv? Žádná ekonomická analýza nemůže ospravedlnit podobná „doporučení“. Ekonom musí respektovat skutečnost, že jeho věda nemůže formulovat normativní soudy. Ekonom může analyzovat ekonomický systém a formulovat ekonomický zákon, který tvrdí, že dojde-li k situaci A doprovázené opatřením B, nastane C, a tedy chtějí-li lidé dosáhnout C, pak musí dojít k A a B. Jestliže se ovšem uchýlí k vyřčení „doporučení“, že lidé *musí* dosáhnout C, a tak je třeba

⁷ Mnozí to uznávají, ale při svých analýzách využívají kvazikardinální koncepty, jako jsou např. indifferenční křivky. Pro podrobnější analýzu viz např. Block, Walter: „Austrian Theorizing: Recalling the Foundations“, *Quarterly Journal of Austrian Economics*, sv. 2, č. 4, 2000.

učinit A spolu s B, opouští striktně vědeckou hodnotově neutrální analýzu a dostává se do pozice společenského plánovače.⁸

Je možné podobná doporučení v textech teoretických ekonomů nalézt? Ke cti ekonomů slouží to, že mnohem častěji zaznívají takovéto nepodložené hodnotové soudy ze strany politiků, kteří tak zneužívají výsadního postavení, které jim politika ze své podstaty umožňuje, a hrají úlohu společenských plánovačů, kteří nerespektují demonstrované preference neprivilegovaných lidí. Ani ekonomové se ovšem vnášení svých vlastních hodnot do analýzy v několika ohledech nevyhnuli. A je to právě rakouská škola, dílo F. A. Hayeka a jeho pokračovatelů, kteří svým zkoumáním koordinačních schopností trhů odhalili tyto skryté normativní (neekonomické) pozůstatky v těle ekonomické vědy. Především při zkoumání intertemporální (mezičasové) alokace zdrojů se důsledky těchto nevědeckých prvků projeví nejvýrazněji. V dalších kapitolách proto pečlivě rozebereme nejzásadnější omyly týkající se

- (1) úspor a růstu a
- (2) stability cenové hladiny

a podrobněji představíme Hayekův přínos k teorii hospodářského cyklu, který zúročí analýzu provedenou v prvních dvou kapitolách.

⁸ K vyřčení doporučení, že lidé musí dosáhnout C (např. vyloučení násilí ze společenských vztahů), je třeba odvodit smysluplnou a nerozporuplnou etickou teorii, která toto doporučení ospravedlní. Tedy je třeba vědět, proč je C (neexistence násilí) správné. Jako ekonomové můžeme pak dojít k závěru, že nejúčinnějším prostředkem k zajištění tohoto stavu je zrušení monopolu státu na poskytování bezpečnosti a poskytování této služby na konkurenčním základě.

2. Mezičasová alokace zdrojů – úspory a růst

Vnášení vlastních hodnot I: „Růst je dobrý“

Ekonomové se v zásadě shodují v tom, že trh je jediným koordinačním mechanismem, který umožňuje racionální alokaci vzácných zdrojů. Opět jsou to rakouští autoři, které najdeme v první řadě ekonomů, kteří tuto myšlenku rozpracovávali již v době, kdy se tisíce jejich kolegů z akademické obce nechaly unést vidinou socialistické utopie. Ludwig von Mises ve svém slavném eseji již z 20. let 20. století⁹ přesvědčivě vysvětlil, proč je bez existence cen výrobních faktorů socialismus se svým plánováním odsouzen k ekonomickému chaosu a následnému krachu, a F. A. Hayek se fenoménu rozptýlených znalostí a nemožnosti koncentrace těchto znalostí do jediné mysli věnoval v řadě svých prací.^{10, 11} Unikátnost rakouské tradice spočívá v tom, že rakouští ekonomové hovoří o koordinační schopnosti trhů, aniž by tuto schopnost omezovali na umělé pod-

⁹ Mises, Ludwig von: *Economic Calculation in the Socialist Commonwealth*, Mises Institute, 1990.

¹⁰ Viz obzvláště Hayek, F. A.: „The Use of Knowledge in Society“ v *Individualism and Economic Order*, University of Chicago Press, 1980, český překlad „Využívání informací ve společnosti“ je obsažen v publikaci Tomáš Ježek (ed.): *Liberální ekonomie*, Prostor, 1993.

¹¹ Na tomto místě je užitečné zmínit práci nositele Nobelovy ceny Paula Samuelsona, který formoval podobu výuky na univerzitách skrze svou úspěšnou učebnici téměř po celou druhou polovinu 20. století, a který dlouhou dobu ve své *Economics* vyzdvihoval úspěchy socialistického plánování v Sovětském svazu. Více v Skousen, Mark: „The Preservance of Paul Samuelson's Economics“, *Journal of Economic Perspectives*, sv. 11, č. 2, jaro 1997.

mínky dokonalé konkurence tak, jak to činí řada ekonomů tzv. hlavního proudu. Bez podnikatele, který v modelech založených na dokonalé konkurenci nemá místo, se z předmětu studia vytrácí nejdůležitější prvek, na němž spočívá celé břímě rozvoje a pokroku. Rakouští ekonomové proto raději než o konkurenci bez konkurentů hovoří o fungování trhu jako procesu – procesu objevování.^{12, 13} Ať jsou ale rozdíly v pohledu na „fungování trhu“ jakékoli, panuje v celé ekonomické obci přesvědčení, že při neexistenci tržních signálů je mechanismus přizpůsobování výrobců přáním spotřebitelů ochromen.

Větší problémy mají ekonomové s uznáním fungování trhů mezičasevě (intertemporálně). Ekonomie se totiž nemůže soustředit na alokaci zdrojů mezi jednotlivými umístěními (interspatial allocation), ale musí brát v úvahu i další rozměr – čas (intertemporal allocation). Opomínání tohoto rozměru tržní koordinace je ekonomům vlastní již stovky let. Vezměme jen všude oslavovaného „otce ekonomie“ Adama Smitha, který se, veden svými protestantskými hodnotami, pokouší rozhodování lidí o alokaci zdrojů v čase opravovat a je tak vzorem řadě současných ekonomů k ospravedlňování zásahů do fungování svobodného tržního mechanismu.

Smith si velmi dobře uvědomoval dva rozměry alokace zdrojů, ale nepřisuzoval jim rovnocenný význam.

¹² Viz syntézu Hayekova a Misesova pohledu v knize Kirzner, Israel: *Jak fungují trhy*, Liberální institut, 1998.

¹³ Odstrašující argumentaci typického mainstreamového ekonoma předvedl nositel Nobelovy ceny za ekonomii z roku 1985 Franco Modigliani v reakci na dopis 562 předních amerických ekonomů odsuzujících zavádění cenové regulace a varujících před vytvořením umělých nedostatků v oblasti zdravotnictví navrhované prezidentem Clintonem z roku 1994, kdy Modigliani v článku „Když cenové stropy prospívají všem“ píše: „Tento argument je ekonomicky neplatný, neboť mu nepředchází věta... v situaci ideálně konkurenčních trhů.“ A dále, že vhodně nastavené cenové stropy „mohou představovat zvýšení obecného blahobytu, samozřejmě kromě blahobytu výrobců, kteří se budou muset vzdát vyšších zisků, kterých dosahovali kvůli svému umělému omezování výstupu“, *Wall Street Journal*, březen 1994.

Je tu ovšem ještě jiná bilance, od obchodní velmi odlišná, kterou jsem již také vyložil a která podle toho, zda je příznivá či nepříznivá, vede nutně každý národ k rozkvětu nebo úpadku. Je to bilance ročního produktu a spotřeby. Převyšuje-li, jak jsem již uvedl, směnná hodnota ročního produktu hodnotu roční spotřeby, musí se kapitál společnosti každoročně zvětšovat úměrně tomu-to přebytku.¹⁴

Srovnání Smithe (a jeho následovníků) s často odsuzovaným Cantillonem (a ostatními merkantilisty, osočovanými dnešními ekonomy z nevědomosti a zaostalosti) ukazuje, že měli možná překvapivě mnoho společného. Byli nespokojeni s tím, jak se lidé svobodně rozhodují. Jedním ze zásadních rozdílů mezi nimi byla „nespokojenost“ s fungováním trhu v odlišné dimenzi alokace zdrojů.¹⁵ Smith doporučoval příznivou bilanci ročního produktu a spotřeby, Cantillon příznivou obchodní bilanci. Smith nebyl tedy spokojen s časovou dimenzí (alokací zdrojů v daném státě mezi různá časová období), Cantillon s prostorovou dimenzí (alokací zdrojů v daném čase mezi různé národy) fungování trhu. Oběma se do analýzy vmísil vlastní hodnotový soud. Oba byli přesvědčeni, řečeno dnešní terminologií, že trh selhává, jinými slovy, že lidé, kteří se dobrovolně účastní směny (rozhodují o koupi či prodeji zahraničního zboží, nebo rozhodují o výši své současné spotřeby, resp. úspor), jednají „špatně“ a měli by jednat „jinak“ (tedy ne jak chtějí oni sami – trh, ale tak jak si myslí Cantillon nebo Smith).

Zatímco obrazná bitva o to, aby bylo ponecháno na trhu (na svobodném rozhodování jednotlivců), zda chtějí své zdroje alokovat mezi varianty „sem“ či „tam“, byla i díky Adamu Smithovi vyhrána, bitva o to, aby tatáž svoboda byla zachována i při rozhodování jednotlivců o tom, jak chtějí alokovat zdroje mezi varianty „dnes“ a „v budoucnosti“ je stále nerozhodnuta. Uvedme si několik pří-

¹⁴ Smith, Adam: *Bohatství národů*, Liberální institut, 2001.

¹⁵ Garrison, Roger: „The Intertemporal Adam Smith“, *Quarterly Journal of Austrian Economics*, sv. 1, č. 1, 1998.

kladů ekonomů, kteří vykazují přítomnost „Smithovského syndromu“, aniž by přitom byly jejich úvahy vedeny podobně jako u Smithe silnými protestantskými hodnotami. V porovnání s těmito ekonomy pak mnohem zřetelněji vyniknou poznatky Misese, Hayeka, Rothbarda a ostatních rakouských ekonomů týkající se intertemporální koordinace trhů.

Jedním z významných ekonomů, který je obecně považován za prototyp ekonoma chápajícího koordinační schopnosti trhů, je Milton Friedman. Podíváme-li se na jeho dílo, vidíme skutečně, že v ekonomii typu „sem-tam“ je jeho vysvětlování fungování trhu a škodlivosti státu velmi konzistentní.¹⁶ Jak se ale Friedman vypořádává s druhou polovinou ekonomie, alokací zdrojů intertemporálně? Jakou úlohu pro trhy (svobodu) a stát (donucení) doporučuje v této oblasti?

V jednom ze svých děl Friedman píše:

„Existuje široká shoda ohledně cílů hospodářské politiky: vysoká zaměstnanost, stabilní ceny a rychlý růst.“¹⁷

Jinými slovy řečeno, vláda by se měla snažit svou hospodářskou politikou zajistit vysokou zaměstnanost, centrální banka by měla manipulovat nabídkou peněz tak, aby zajistila stabilní cenovou hladinu (což je mylný friedmanovský výklad „stabilních peněz“, viz dále), a vše by mělo vyústit ve vysoká tempa růstu HDP.¹⁸ Kde se ale vzaly v hodnotově neutrální analýze tyto tři případy, kdy je do fungování trhu a dobrovolné směny mezi lidmi nutné násilné

¹⁶ K některým pochybením se vrátíme později v kapitole věnované stabilitě cenové hladiny.

¹⁷ Friedman, Milton: „The Role of Monetary Policy“, *American Economic Review*, sv. 63, č. 1, str. 1–17.

¹⁸ Bylo by možné zmínit mnoho českých ekonomů, kteří by se připojili k tvrzení, že vláda musí zajistit vysoký růst. Například děkan Národohospodářské fakulty VŠE ve své práci bez jakéhokoli zdůvodnění najednou píše: „Cílem hospodářské politiky není maximalizovat příjmy státního rozpočtu z daní, ale maximalizovat agregátní nabídku.“ Straka, Ivo: *Ekonomie strany nabídky*, kandidátská disertační práce, VŠE, 1992.

zasáhnout opatřeními státní hospodářské politiky? Proč právě zde *opravovat* rozhodnutí lidí? Všichni lidé zabývající se fungováním lidské společnosti vidí přednosti situace, kdy např. nabídka bytů odpovídá poptávce, ale právě tato rovnováha je produktem trhu, jak i Friedman uznává. Není v žádném případě cílem *hospodářské politiky*! Stejně i vztah mezi dovozem a vývozem (který tak trápil merkantilisty) je produktem trhu, a nikoli hospodářsko-politickým cílem, jak dnešní ekonomové většinou již také chápou. Podobně je i rovnováha mezi nabídkou a poptávkou na trhu práce (výše zaměstnanosti) výsledkem fungování trhu, a nikoli žádoucím cílem hospodářské politiky.¹⁹ A jak je to s hospodářským růstem? Jak říká Murray Rothbard: „Každý má takový růst, pro jaký se rozhodne.“²⁰ Každý jedinec se totiž sám rozhoduje o tom, jak moc bude pracovat (a tedy kolik bude jeho produkt) a jak moc bude preferovat volný čas. Rovněž v souladu se svými individuálními časovými preferencemi rozhoduje o tom, kolik uspoří a kolik spotřebuje, tj. jaká

19 Není pochyb o tom, že stát může svou legislativou (zákony o minimální mzdě, sociálním zabezpečení, regulaci trhu práce) ochromit fungování trhu práce a že k zajištění jeho fungování je nutné odstranění těchto intervencí, ale označovat odstranění státní regulace trhu práce za „zajištění vysoké zaměstnanosti“ a předkládat jej – tj. odstranění regulace – jako cíl státní hospodářské politiky, je jako hovořit o tom, že všeobecně přijímaný cíl politiky zloděje je „zajistit respekt k soukromému vlastnictví“ (myšleno tím, že zloděj přestane krást). Jde-li při „zajištění vysoké zaměstnanosti“ o politiku vůči odborům, je na místě poznamenat, že k tomu není třeba žádného speciálního hospodářsko-politického cíle. Buď se jedná o činnost násilnou, a pak je nutné s ní zacházet jako s každou jinou násilnou činností, nebo se jedná o nenásilnou dobrovolnou aktivitu pracujících, kteří se tak dobrovolně rozhodují, že z toho důvodu, aby si někteří zajistili vyšší mzdy, omezí dobrovolně množství nabízené práce. Pak se ovšem jedná o koordinovaný nenásilný záměrný akt, který je součástí tržního systému.

20 „Ekonomové vpašovali ...do své vědy etický soud, který není analyzován, jako kdyby byl zcela zřejmý. Proč by měl být růst nejvyšší hodnotou, o kterou bychom měli usilovat? ...Na svobodném trhu dostane každý tolik ‚růstu‘, kolik si zvolí.“ Rothbard, Murray: *Man, Economy, and State*, Mises Institute, 1993, str. 832.

bude jeho spotřeba současných statků a budoucích statků. A právě množství úspor (a tedy investic) je rozhodujícím faktorem ekonomického růstu. Rychlý růst tedy neznamená nic jiného než vysoké úspory (nižší spotřebu současných statků ve prospěch statků budoucích). Výše úspor je ale dána intertemporální alokací zdrojů dle subjektivních časových preferencí. Na jakém základě usuzuje Friedman, že je nutné fungování tohoto trhu ochromit a nezávisle na individuálních časových preferencích stanovit nutnost vysokých úspor, aby bylo možné splnit „všeobecně přijímaný hospodářsko-politický cíl zajištění rychlého růstu“? Nejde o nic jiného než o „Smithovský syndrom“ – růst je třeba, neboť úspory jsou třeba, protože... šetřit je „dobré“. Na existenci ekonomie typu „teď-pak“ vedle ekonomie typu „sem-tam“ při formulování těchto cílů Friedman patrně pozapomněl.

Jako druhý příklad ekonoma, který nám bude ilustrovat rozšířenost vnášení hodnotového soudu do ekonomické vědy (ekonomie typu „teď-pak“), je Gregory Mankiw – harvardský profesor a autor učebnice, která má ambice nahradit základní učebnici Samuelsonovu (a bude mít tedy ohromnou příležitost formovat i v Čechách ekonomické vzdělání po řadu let). Mankiw je schopen vysvětlit, že vzácnost zdrojů vede k nutnosti volit mezi jednotlivými použitími zdrojů, rozhodovat o výši spotřeby a úspor, ale pak z ničeho nic píše:

„Uvědomme si, že vláda může podpořit růst a v dlouhém období i životní úroveň podporou investic a spoření.“²¹

Nebo na jiném místě:

„Politici, kteří usilují o růst životní úrovně, se musí snažit zvýšit produkční možnosti země povzbuzením rychlejší akumulace výrobních faktorů...“²²

Na jakém základě má ale vláda podporovat růst, tedy bránit

21 Mankiw, Gregory: *Zásady ekonomie*, Grada, 2000, str. 511.

22 *Ibid.*, str. 521.

spotřebě ve prospěch spoření? Jakou záhadnou ekonomickou analýzou došel Mankiw k závěru, že „politici, kteří usilují o růst životní úrovně“ se *musí* snažit podpořit spoření? Opět platí, že každý člověk se v důsledku omezenosti zdrojů snaží zajistit si co možná nejvyšší životní úroveň tím, že nakupuje a prodává na různých trzích – volí mezi různými alternativami v čase i v prostoru. Jak je možné, že poté, co se člověk takto rozhodne, *musí* podle Mankiwa přijít politik, přinutit tohoto člověka změnit své rozhodnutí a snížit současnou spotřebu, *a tím* mu zvýšit životní úroveň? Z toho by plynulo, že člověk záměrně dal přednost nižší životní úrovni před vyšší. Má snad toto být způsob rozhodování každého člověka? Je snad k zajištění vyšší životní úrovně nutné nenechat člověka nikdy svobodně rozhodovat? Jestliže tomu tak není vždy, proč je rozhodnutí o výši úspor speciálním případem? Pro toto tvrzení není sebelepší důvod! Jedná se o ryzí vnášení hodnot do ekonomické analýzy – růst je „dobrý“. Stejně „smysluplné“ by mohl Mankiw (a Smith a Friedman a jim podobní) třeba argumentovat, že zdraví je dobré, a proto musí lidé, ať chtějí nebo nechtějí, investovat do prevence nemocí, bezpečnostní výbavy svého vozu, atd. Kolik by to ale mělo být? Desetina jejich příjmu? Polovina? Tři čtvrtiny? Celý příjem? Vždyť zdraví je tak důležité! Kdo by ale poté spořil, *abychom měli růst* a vyšší životní úroveň? A co výdaje na armádu a na vzdělání?... Vidíme, že zde vyvstávají otázky dokazující základní vlastnost světa charakterizovaného omezeností vzácných zdrojů a konfliktností dosažitelných cílů.

Je zcela evidentní, že popření mezičasové volby zcela narušuje racionální fungování ekonomického systému. Není-li umožněno lidem projevat své časové preference, nemůže trh mezičasově provádět svou koordinační činnost. Zbývá prostor pouze pro arbitrární rozhodování mankiwovských politiků, kteří „usilují o vyšší životní úroveň“, ceny (tj. úroky) nepřenášejí žádné smysluplné informace o lidských preferencích, trh je ochromen, a vzniká jakýsi mezičasový (intertemporální) socialismus.

3. Stabilní cenová hladina – iluze nezbytnosti

Vnášení vlastních hodnot II: Stabilní cenová hladina

„Peněžní zásoba by se měla zvyšovat pokud možno stejným tempem jako potenciální produkt.“

Robert Holman²³

„V současnosti bude nejlepším způsobem požadovat, aby finanční orgány udržovaly procentuální míru růstu množství oběživa v rámci pevně určených hranic.“

Milton Friedman²⁴

„Neméně důležitou skutečností pro stále rostoucí souhlas se základními principy [na přelomu 20. a 30. let 20. století] bylo opuštění myšlenky, která spočívala na naivních měnových teoriích hospodářských cyklů, že tím jediným, co je potřeba k odstranění hospodářských fluktuací, byla stabilizace cenové hladiny.“

F. A. Hayek²⁵

Víra, že úkolem vlády (centrální banky) je udržovat stabilní cenovou hladinu, která má údajně zajistit hladké fungování tržního

²³ Holman, Robert: *Ekonomie*, C. H. Beck, str. 505.

²⁴ Friedman, Milton: *Svoboda volby*, Liberální institut, 1991.

²⁵ Hayek, F. A.: „The Present State and Immediate Prospects of the Study of Industrial Fluctuations“ v *idem. Profits, Interest and Investment*, Augustus M. Kelley Publishers, 1975, str. 173.

mechanismu, je tak zakořeněná v myšlení ekonomů, že se již ani nesnaží ji nějak zdůvodňovat. Nicméně ani souhlas většiny ekonomické obce s tímto „cílem politiky“ z něj nečiní cíl smysluplný.

„Pro tuto hypotézu nevidím vůbec žádné opodstatnění, ačkoli mnohými je považována za úplnou samozřejmost, která si nevyžaduje dalšího vysvětlení.“²⁶

Jedná se o další příklad snahy ekonomů opravovat svobodné volby jedinců (trh) a vnášet své vlastní hodnoty do vědecké analýzy. A i v tomto případě se tito „ekonomové“ jako vědci diskvalifikují.²⁷

Je ale na místě hovořit o trhu v oblasti emise peněz? Nejedná se o nutný externě dodávaný produkt, který sice umožňuje hladké fungování tržního systému, ale sám není jeho součástí? Neexistuje žádná ekonomická škola, která by se více než rakouská škola zabývala otázkami vzniku peněz a fungováním svobodné konkurence v oblasti emise peněz. Carl Menger, Ludwig von Mises, F. A. Hayek, Murray Rothbard a další Rakušané detailně rozpracovali evoluci peněžních systémů od jejich vzniku na trhu přes proces jejich postupného zestátnování až k současné totální kontrole a státnímu monopolu na emisi peněz. Ukazují, že peníze vznikly v procesu svobodné směny a dělby práce jako univerzální všeobecně přijímaný prostředek směny umožňující rozvoj nepřímé směny.

„Bude nevyhnutelně docházet k tendenci, kdy méně obchodovatelná zboží z celé řady zboží sloužících jako prostředky směny budou jedno za druhým odmítána, až

²⁶ Hayek, F. A.: *Prices and Production*, Augustus M. Kelley Publishers, 1967, str. 108.

²⁷ Jen jako poznámku pod čarou uvedeme příklad autora, který nehovoří o nutnosti stabilní hladiny, ale dokonce obhajuje pozitivní inflaci jako zdroj příjmů státního rozpočtu. Tato „optimální inflační daň“ by měla být součástí optimální struktury daňových zdrojů. Phelps, E. S.: „Inflation in the Theory of Public Finance“, *Swedish Journal of Economics*, sv. 75, č. 1, 1973.

nakonec zbude jediná komodita všeobecně používaná jako prostředek směny, jedním slovem peníze.“²⁸

Peníze (kterými bylo většinou zlato) byly poté v průběhu několika staletí vládami uchváceny a permanentně zneužívány k obohacování vládců a vedení válek. Aby bylo možné jednodušeji financovat válečné výdaje, vznikly centrální banky – stát zlikvidoval konkurenci a vynutil vznik emisního monopolu.²⁹ I při existenci instituce, která panovníkovi musela půjčovat a měla licenci na falšování peněz, bylo ovšem nutné půjčky splácet. Věřitelé, kteří přijali papírové „peníze“, si je stále mohli přijít směniti zpátky za své zlato. Tvorba „peněz z ničeho“ ve velkém nebyla v systému zlatého standardu možná. Proto musely vlády učinit další krok: zrušit na trhu vzniklé peníze³⁰ a za „peníze“ prohlásit kusy papíru, na jejichž tisk si vyhradily monopol.

„Vinou všeobecného nepochopení fungování peněžního systému je zločin nadměrné emise provedený monopo-

²⁸ Mises, Ludwig von: *The Theory of Money and Credit*, Liberty Fund, 1981, str. 45.

²⁹ „S tím je spojen souhlas, že tyto banky budou kdykoli dodávat vládě peníze, v situacích náhlého nebezpečí, kdy bude nutné postřílet větší množství lidí.“, Spooner, Lysander: *No Treason: The Constitution of No Authority*, Ralph Myles Publisher, Inc., 1973, str. 50.

³⁰ Zlato bylo zestátněno a bylo zakázáno jeho soukromé vlastnění. Ve Spojených státech k tomuto kroku přistoupil F. D. Roosevelt 5. dubna 1932. Následně byly zákonem měněny podmínky již uzavřených smluv (!) tak, že byla zrušena smluvně stvrzená ustanovení o podmínkách splácení dluhů ve zlatě. Tento zákon Roosevelt podepsal 5. června. Senátor Thomas Gore na tento bezprecedentní zásah státu reagoval takto: „Pane prezidente, není tohle prachšprostá krádež?“ Ne tak Roosevelt. Ten trval na tom, že „Spojené státy usilují o takový dolar, který zajistí následující generaci stejnou kupní sílu a stejnou schopnost splácet dluhy jako dolar, jehož hodnotu udržíme v blízké budoucnosti“. Již za sedm měsíců byl dolar devalvován o 40,9 % a všichni známe vývoj, který následoval po válce a trvá doposud. Citace podle Paul, Ron a Lehrman, Lewis: *The Case for Gold*, CATO Institute, 1983, str. 129–130.

*listou nejen tolerován, ale dokonce i oslavován, přestože je jednou z hlavních příčin častého narušení hladkého fungování tržního mechanismu. Téměř každý státník pokoušející se dnes páchat v této oblasti dobro a samozřejmě i každý, jehož rozhodování závisí na názoru velkých organizovaných zájmových skupin, způsobí velmi pravděpodobně mnohem více škody než užítku... Jde o zločin srovnatelný s krádeží, který umožňuje některým lidem nakupovat více, než si vydělali. Je to velice lukrativní zločin páchaný... vládou.*³¹

Svobodně vzniklé peníze, které vznikly právě proto, že plnily úlohu peněz nejlépe, byly odstraněny rozhodnutím politické moci a nahrazeny novými „penězi“, které neomezovaly svou neelasticitou (tj. vlastností, díky které se staly penězi) „potřeby obchodu“.³² A právě údajné obavy o „potřeby obchodu“ je nutné hledat za voláním po zvyšování nabídky peněz tak, aby byla zajištěna stabilní cenová hladina.

-
- 31 Hayek, F. A.: *Soukromé peníze*, Liberální institut, 1999, str. 121.
Viz více o vývoji peněz v:
Menger, Carl: *Principles of Economics*, Libertarian Press, Inc., 1981, kap. VIII–1, dodatek J;
Mises, Ludwig von: *The Theory of Money and Credit*, Liberty Fund, 1981;
Hayek, F. A.: *Soukromé peníze*, Liberální institut, 1999, kap. III a IV;
Hoppe, Hans-Hermann: *Economics and Ethics of Private Property*, Kluwer, 1993, kap. „Banking, Nation States and International Politics, A Sociological Reconstruction of the Present Economic Order“;
Hoppe, Hans-Hermann: „How is Fiat Money Possible? – or, The Devolution of Money and Credit“, *Review of Austrian Economics*, sv. 7, č. 2, 1994;
Rothbard, Murray: *What Has Government Done to our Money*, Mises Institute, 1990 (česky vychází v péči LI v roce 2001).
- 32 Jeden český autor ve své učebnici, díky které se stal profesorem ekonomie, shrnuje tento omyl: „Zlata k pokrytí stále rostoucího objemu množství peněz v ekonomice není prostě dostatečné množství. Zlatý standard by tak působil kontraproduktivně a podvazoval ekonomický růst“, Revenda, Zbyněk: *Centrální bankovnictví*, Management Press, 1999.

Jaké důvody uvádějí autoři (když už nějaké důvody vůbec uvádějí – viz Holman výše!), kteří se stavějí za udržování stabilní cenové hladiny? Slovatný Gustav Cassel nám např. sděluje, že:

„Je nejprostším předpokladem, že měna země bude řízena tak, aby byla udržena konstantní hladina cen.“³³

Nebo jak opět tvrdí Milton Friedman:

„Vzal jsem jednoduše za dané v souladu s dlouhou tradicí téměř úplného souhlasu uvnitř ekonomické obce, že stabilní hladina cen finálních výrobků je žádoucím cílem politiky.“³⁴

Mylnost tohoto „úplného souhlasu“ vyjde plně najevo v následujících kapitolách o hospodářském cyklu. Na tomto místě postačí zmínit problematičnost tohoto cíle vyplývající z konstruování cenového indexu, jenž má měřit neexistující abstrakt nazývaný „cenová hladina“. Pro fungující trh je typická neustálá změna – změna lidských preferencí, změna v dostupných znalostech, změna v odhadu budoucího vývoje atd. Všechny tyto změny mají za následek neustálé změny relativních cen jednotlivých výrobků, zboží a služeb. Změny relativních cen vedou k neustálým změnám poptávky po jednotlivých výrobcích – substituci jedněch výrobků druhými a z ní plynoucí změně váhy jednotlivých výrobků ve spotřebních koších jednotlivých spotřebitelů.

K jakému dopadu může vést doporučování inflace (tj. zvyšování peněžní zásoby) prováděné centrální bankou a prostřednictvím tištění papírových peněz? Pro inflaci je typické, že působí postupně a šíří se krok za krokem od místa, kde jsou nové peníze do ekonomiky napumpovány. V tomto procesu narušuje inflace relativní ceny a vede k přerozdělování ve prospěch těch, kterým se peníze dostanou do rukou jako první (a kupují za původní nízké ceny), a na

³³ Viz *Economic Journal*, sv. 38, prosinec 1929, str. 589.

³⁴ Friedman, Milton: „Commodity-Reserve Currency“, *The Journal of Political Economy*, sv. 59, č. 3, červen 1951, str. 207.

úkor těch, ke kterým dorazí nové peníze až poté, co se už ceny nové peněžní zásobě přizpůsobily. Ve jménu jakéhosi neexistujícího teoretického konstruktů zvaného „cenová hladina“, o které někteří tzv. ekonomové rozhodli, že ji musí státní monopol udržovat emisí inflačních peněz stabilní, musí tedy docházet k šíření mylných cenových signálů a narušování dobrovolné směny jednotlivců.³⁵

Za zmínku stojí také argument, proč je nutné opustit nepružný systém zlatého krytí a nahradit jej „civilizovanějším“ systémem papírové emise peněz, hovořící o nákladnosti prvního z uvedených systémů a lacinosti druhého.

„Jak absurdní je dobývat zlato z útrob země jen proto, abychom je pak mohli znovu pohřbit ve sklepeních Fort Knoxu v Kentucky!“³⁶

„Lidé musí tvrdě pracovat při dolování zlata v dolech v Jihoafrické republice, aby ho zase pohřbili ve Fort Knox či na jiných podobných místech... Přijmou-li lidé coby peníze kousky papíru..., mohou tyto kousky papíru vykonávat stejnou funkci jako hmotné zlato, ...a k jejich výrobě je potřeba mnohem méně zdrojů.“³⁷

Milton Friedman se pokusil vypočítat, proč je systém vzniklý znárodněním zlata ekonomicky výhodnější než systém zlatého standardu svobodně ustavený trhem. Zjistil, že když funkci peněz bude vykonávat „jakákoli komodita“, jejíž nabídka bude elastická (např. papír)³⁸ a zajistí stabilitu cen (!), pak náklady tohoto systé-

³⁵ Více o konstrukci indexních čísel v Mises, Ludwig von: *The Theory of Money and Credit*, část II, kap. 11 „The Problem of Measuring the Objective Exchange Value of Money and Variations in It“, Hayek, F. A.: *Prices and Production*, str. 99–100.

³⁶ Samuelson, Paul: *Economics*, 7. vydání, McGraw-Hill, 1970.

³⁷ Friedman, Milton: *Kapitalismus a svoboda*, Liberální institut, 1993, str. 46.

³⁸ Friedman, Milton: „Commodity-Reserve Currency“, *The Journal of Political Economy*, sv. 59, č. 3, červen 1951, str. 207.
Skutečnost, že zlato bylo penězi právě proto, že jeho nabídka elastická

mu budou nižší než náklady komoditního standardu,³⁹ v rámci kterého by centrální autorita usilovala o stabilitu cenové hladiny (!). Kruh se uzavřel. Centrální banka musí dle Friedmana tisknout peníze, aby zajistila stabilní cenovou hladinu, neboť to komoditní standard tak lacino udělat neumí. Jinými slovy Friedman komplikovaným matematickým výpočtem zjistil, že tisknout papírové peníze je lacinější než dobývat vzácný kov – zlato, neboli zjistil, že vzácnou věc lze získat hůře než věc méně vzácnou. Skvělý počín!⁴⁰

Proč se ale snažit vypočítat, kolik zdrojů je při existenci komoditního standardu nutno vynaložit k zajištění stability nějakého indexního čísla – cenové hladiny? Když už se rozhodneme porovnávat náklady systému, který vznikl jako produkt svobodné volby, a systému, který vznikl donucením a znárodněním, abychom našli ospravedlnění jeho existence, tak zahrnutí či nezahrnutí tohoto cíle (vnesezení této hodnoty, kterou je nutné splnit) má klíčový význam pro celý výpočet. Na jakém základě tedy jeden z největších ekonomů 20. století dospěl k formulaci tohoto klíčového předpokladu? Friedman píše, že předpoklad stability cenové hladiny zvolil

nebyla, je pro Friedmanův výpočet nepodstatná. Možná se zde jedná o ilustraci oslavovaného Friedmanova metodologického přístupu, že realističnost předpokladů není důležitá, ale hlavní je relevance výsledku. Viz blíže Friedman, Milton: *Ekonomie pozitivní ekonomie*, Liberální institut, 1997.

39 Náklady komoditního standardu dosahují dle Friedmanova výpočtu přibližně 4 % ročního HDP, viz Friedman, Milton: „Commodity-Reserve Currency“.

40 Roger Garrison uvádí, že je to totéž, jako kdybychom vypočetli (jistě nemalé) náklady policejního systému při chytání zločinců a srovnali je s náklady systému, kdy zločince budeme za jejich vraždy a krádeže jen plácet po ramenou a věřit, že tato vražda či loupež byla poslední a že už víckrát nic takového neudělají. Viz Garrison, Roger: „The Cost of Gold Standard“ v Rockwell, Llewellyn H. Jr. (ed.): *The Gold Standard*, Mises Institute, 1992.

Viz také Block, Walter: „Radical Privatization of the Gold Standard: A Critique of Friedman, Mundell, Hayek and Greenspan“, *Managerial Finance*, sv. 25, č. 5, 1999.

„kvůli pohodlnosti výpočtu“.⁴¹

Zajímavý posun nastal v okamžiku, kdy i Spojené státy přerušily poslední vazbu na zlato⁴² a nastala situace, po které ekonomové (ale hlavně politici) po dlouhá léta volali – celosvětový papírový standard. Peníze svobodného trhu (zlato) byly zničeny a stát se plně zmocnil měnových záležitostí. Společnost byla „osvobozena“ od „zlatého fetišu“⁴³ a byl vytvořen prostor pro friedmanovský efektivní svět, kdy zlato bude moci zůstat v zemi a ušetřené zdroje zvýší světovou produkci „užitečného“ zboží o 4 procenta. Co ale hodilo klacky pod nohy „ekonomy“ vypočtené prosperitě? Ukázalo se, že centrální banka tisknoucí papírové peníze „překvapivě“ z nějakého „zvláštního“ důvodu neudrží stabilní naplánovanou cenovou hladinu, jak Friedman modelově předpokládal.⁴⁴ Náklady na těžbu zlata od tohoto okamžiku začaly růst jako nikdy předtím. Zlato se těžilo a schovávalo do sklepení. Proč? Sám Milton Friedman časem přišel na správnou odpověď:

„Vynakládání zdrojů na těžbu neustalo... Je to proto, že lidé začali hromadit drahé kovy a zlaté a stříbrné mince jako zajištění proti inflaci, ke které může dojít... kvůli

⁴¹ Friedman Milton: „Commodity-Reserve Currency“, str. 207.

⁴² Richard Nixon zavřel tzv. zlaté okno a Smithoniánskou dohodu z 18. 12. 1971, která toto zajistila, označil za „největší měnovou dohodu v dějinách lidstva“. Podle Rothbard, Murray: *What Has Government Done To Our Money*, Mises Institute, 1990, str. 90.

⁴³ Nebo v keynesovské hantýrce „barbarského reliktu“.

⁴⁴ Výsledkem toho bylo prudké kolísání směnných kursů papírových měn, které v podstatě způsobilo, že tyto měny přestaly být skutečnými penězi (jediným univerzálním prostředkem směny) a svět se tak vlastně přesunul k částečnému barteru. Další krok od peněz k barteru navrhuji někteří „radikální“ ekologisté, kteří chtějí, aby vlastní papírové peníze tiskla každá komunita (a izolovala se tak od vlivů globálních finančních trhů). Posledním krokem v tomto decivilizačním procesu směřujícím k ryzímu barteru a přímé směně by byla (snad ještě pro všechny) absurdní situace, kdy by si každý člověk tiskl své vlastní papírové peníze, jejichž vzájemný „kurz“ by určovaly síly „svobodného trhu“.

*zcela nekryté emisi peněz. A to není všechno. Dodatečné zdroje se začaly vynakládat na těžbu, protože čistě papírová měna snižuje dlouhodobou předvídatelnost cenové úrovně.*⁴⁵

Z výše uvedeného je snad zřejmé, že peníze (skutečné peníze v pravém slova smyslu) nelze nadekretovat. Peníze jsou produktem trhu a preferencí jeho účastníků. Výhodnost státního monopolu na emisi papírových peněz nelze vypočítat. Peníze jsou tržní fenomén a lidé by dnes a denně svými aktivitami na svobodném trhu demonstrovali, co za peníze pokládají. Výběrem peněz také ukazují, jaké vlastnosti měnového systému preferují – tj. i jakou „cenovou hladinu“ si přejí. Zastánci zlatého standardu nejsou „oslnění leskem zlata“, ale vyslovují se pro peníze svobodného trhu (free-market money) oproti vládním penězům, stejným způsobem, jako hovoří o tržním nájemném oproti vládou stanovenému nájemnému apod. Jedině trh skrze přání jednajících lidí může ukázat, co si lidé skutečně přejí. Najdou-li se například lepší peníze než zlato, což se projeví tím, že lidé dobrovolně zlato opustí a začnou platit něčím jiným, pak sám trh určí, co bude toto „něco“ – co bude komoditou, jež bude vhodnější k používání jako peníze. Každý pokus o násilné opravování trhu (třeba tak, že bude stanovena stabilní cenová hladina) i v tomto případě nutně povede k deformaci trhu, narušení cenových informací a tržní koordinace a k chaosu.

⁴⁵ Friedman, Milton a Schwartz, Anna J.: „Has Government Any Role in Money?“ v Schwartz, Anna: *Money in Historical Perspective*, University of Chicago Press, 1987, str. 311.

4. Kapitál a struktura výroby

„...společnost správně vedená ...měla by být schopna během jedné generace snížit mezní efektivnost kapitálu ...přibližně na nulu.“⁴⁶

„V praxi bychom se tedy mohli zaměřit (a není na tom nic nedostižného) na zvětšení objemu kapitálu až k bodu, kdy přestane být nedostatkový...“

J. M. Keynes⁴⁷

Keynesovská revoluce odstranila z ekonomie kapitál. Tisk papírových peněz měl snížit úrokovou míru, která je „čistě peněžním jevem“, čímž (v Keynesově logice) během jedné generace⁴⁸ mělo dojít k vytvoření nadbytku kapitálu, který tak údajně přestane být vzácný. Z toho by vyplývalo, že ovšem přestane být předmětem zájmu ekonomů, neboť ekonomy zajímají otázky spojené se vzácností. Věci, jež nejsou vzácné, není třeba *ekonomizovat* – je dosaženo blaha Rajské zahrady.⁴⁹

Makroekonomie a ekonomie růstu jsou studovány jako dvě odloučené disciplíny. První se zabývá studiem ekonomických nerovnováh

⁴⁶ Keynes, John Maynard: *Obecná teorie zaměstnanosti, úroku a peněz*, Nakladatelství Československé akademie věd, 1963, str. 220.

⁴⁷ *Ibid.*, str. 349.

⁴⁸ Nabízí se otázka, proč čekat tak dlouho, když je „konečné řešení“ tak jednoduché.

⁴⁹ Nejen kvůli těmto zcestným úvahám označuje Hans-Hermann Hoppe oslavování Keynesovy pseudoteorie za „intelektuální skandál století“. Pro detailní analýzu Keynesovy teorie viz Hoppe, Hans-Hermann: „Theory of Employment, Money, Interest, and the Capitalist Process. The Misesian Case Against Keynes“ v *idem. The Economics and Ethics of Private Property*, Kluwer Academic Publishers, 1993.

a neuvažuje o procesech vyvolaných změnami zásob kapitálu, druhá bere v úvahu změny v zásobě kapitálu, ale neuvažuje o procesech vyvolaných existencí nerovnováh.

V (makro)ekonomické teorii tedy na kapitál nezbylo příliš místa, středem zájmu se stala práce, tj. zaměstnanost, a z kapitálu se stal většinou pouze *homogenní* výrobní faktor označený písmenem K v produkční funkci.⁵⁰ Ve výkladu pak většinou následuje úvaha o tom, že akumulace kapitálu je zdrojem hospodářského růstu a závěrem několik úvah o tom, jak může vláda a vládní politika zvýšit výši kapitálu, aby „nechala ekonomiku růst“ – např. státní podporou spoření, státními zásahy v oblasti vzdělání, státní populační politikou atd.⁵¹ Vše se točí okolo výše kapitálu a diskusí o tom, je-li jej málo či mnoho. O *struktuře* kapitálu se nehovoří, neboť se předpokládá jeho *homogenita*. Tento předpoklad ovšem zamezuje pochopení některých velmi důležitých přizpůsobovacích mechanismů a koordinačních procesů, které jsou pro fungování trhů klíčové. Každý kapitálový statek totiž může mít více či méně danou funkci ve struktuře výroby.⁵² Poté, co si tuto skutečnost uvědomíme, vyplouvá na světlo světa důležitá vlastnost kapitálu (kapitálových statků) – jeho komplementarita.⁵³ Tato komplementarita má dvě

⁵⁰ Ludwig M. Lachmann, další významný představitel rakouské školy, který se jako jeden z mála autorů věnoval analýze kapitálu a jeho struktury, označil teorii kapitálu za „distressed area“, tj. za postiženou či zasaženou oblast výzkumu a v dobách největšího triumfu keynesiánství tvrdil, že „systematická teorie kapitálu v podstatě neexistuje“. I současnost je stále velmi silně touto epochou nezájmu o kapitál zasažena. Lachmann, Ludwig M.: *Capital and its Structure*, Sheed Andrews and McMeel, 1978, str. 1.

⁵¹ Viz např. Mankiw, Gregory: *Zásady ekonomie*, Grada, 2000.

⁵² „Multiple specificity of capital goods“, Lachmann [1978], str. 2.

⁵³ Oproti standardně předpokládané substituovatelnosti homogenního kapitálu. Profesor Lachman píše: „Jakmile opustíme koncept homogenního kapitálu, měli bychom tedy být připraveni na to, že budeme nacházet méně substituovatelnosti a více komplementarity. Najednou dostáváme druhý pól konceptu kapitálu jako *struktury*, ve které má každý kapitálový statek svou konkrétní funkci a ve které jsou všechny tyto statky komple-

podoby. Jednou z nich je *komplementarita* podnikatelských *plánů*, tj. komplementarita kapitálových statků v rámci jednoho plánu, a druhou je *strukturální komplementarita*, tj. komplementarita kapitálových statků v celém ekonomickém systému. První druh této komplementarity je *přímo* zajišťován podnikateli a jejich aktivitami založenými na formujících se očekáváních a druhý typ je zajišťován *nepřímo* prostřednictvím trhu. Jakmile si jednou uvědomíme tuto vlastnost kapitálu, můžeme se zabývat *vnitřními* změnami jeho struktury, což je něco, čemu standardní ekonomie nevěnuje dostatečnou pozornost.

Je symptomatické, že např. Adam Smith používal ve svých analýzách slova kapitál v plurálu (tedy jako „kapitály“), což alespoň naznačovalo kapitálovou nehomogenitu. Byli to opět autoři rakouské školy, kteří se po více než sto let významně podíleli na budování teorie kapitálu založené na uznání úlohy *času* a *struktury* kapitálových statků.⁵⁴ Potýkali se s problémy současné existence (makro)-

menty.“ Lachmann, Ludwig: „Complementarity and Substitution in the Theory of Capital“ v *Capital, Expectations, and the Market Process*, Sheed Andrews and McMeel, 1977.

- 54 Carl Menger provedl klasifikaci statků na statky prvního řádu (spotřební statky) a statky vyšších řádů (výrobní prostředky, kapitálové statky) a zabýval se jejich hodnotou ve své knize *Grundsätze der Volkswirtschaftslehre* z roku 1871, Böhm-Bawerk přispěl zavedením komplementarity v čase, Wieser aplikoval dělení na „specifické“ a „nespecifické“ statky (pocházející od Böhm-Bawerka – viz Wieser, Friedrich von: *Social Economics*, New York, 1927, kniha 1, kap. 15, Böhm-Bawerk, Eugen von: *Positive Theorie des Kapitalzinses*, 3. vydání, str. 195 a 199), Lachmann ve své knize provedl detailní rozbor struktury kapitálu a jeho vlastností. Své shrnutí učinil zaznamenáníhodným způsobem:

- Heterogenita kapitálu znamená heterogenitu v používání;
- Heterogenita v používání znamená několikanásobnou specifičnost (multiple specificity);
- Několikanásobná specifičnost znamená komplementaritu;
- Komplementarita znamená kombinace kapitálu;
- Kombinace kapitálu tvoří prvky *kapitálové struktury*.

Lachmann, Ludwig M.: *Capital and its Structure*, str. 12.

Následovala díla Misese, Hayeka, Rothbarda, Kirznera (viz seznam literatury).

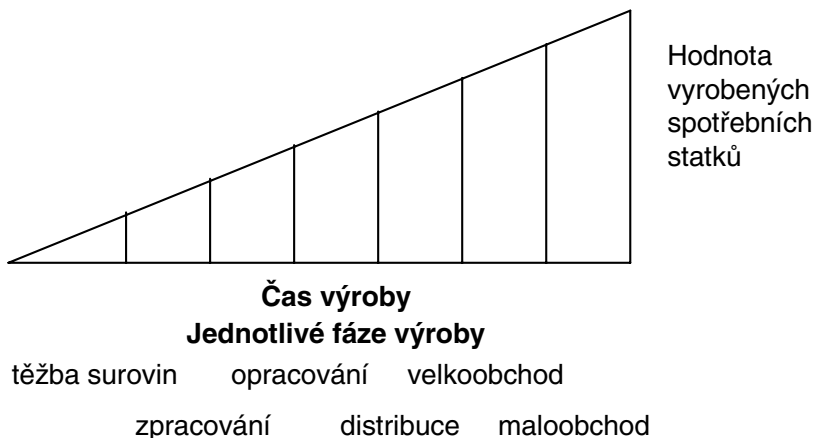
ekonomické nerovnováhy a existence změn ve struktuře a velikosti kapitálu. Průkopnickou prací je v této oblasti dílo F. A. Hayeka *Prices and Production*. V této knize se Hayek pokusil vysvětlit dvojrozměrnost kapitálu (hodnota a čas) pomocí názorného grafického znázornění známého od té doby pod názvem Hayekův trojúhelník.⁵⁵ Dále v textu budeme toto zobrazení používat v podobě, do které jej rozvinul Hayekův přední současný pokračovatel na poli teorie kapitálu profesor Roger Garrison, který jej postavil do protikladu k populární Phillipsově křivce a učinil z něj základ „rakouské makroekonomie“ (makroekonomie založené na kapitálu).⁵⁶ V další kapitole jej použijeme k vysvětlení dopadů emise „nových“ peněz centrální bankou, která je generátorem hospodářského cyklu.

⁵⁵ Hayek zde provedl důslednou analýzu mezičasové koordinace trhů a podobil příkré kritice monetární ekonomy, kteří svou teorii zakládají na nepřípustném nakládání s makroekonomickými agregáty, a proto možná věhlasný Milton Friedman při návštěvě Prahy prohlásil: „Nedoporučuji vám číst tu knihu. Nedá se to číst.“ Viz Pavlík, Ján (ed.): *Milton Friedman v Praze: Myšlenky, názory, komentáře*, Liberální institut, 1998.

⁵⁶ Vývoj Garrisonových myšlenek v čase zachycují tyto práce: „Austrian Macroeconomics: A Diagrammatic Exposition“ v Spadaro, Louis M. (ed): *Austrian Economics: New Directions and Unresolved Questions*, Andrews and McMeel, Inc., 1978, str. 167–204. „Time and Money: The Universals of Macroeconomic Theorizing“, *Journal of Macroeconomics*, sv. 6, č. 2, jaro 1984; *Time and Money: The Macroeconomics of Capital Structure*, Routledge, 2000.

Hayekův trojúhelník I⁵⁷

Hayekův trojúhelník je samozřejmě pouhým jednoduchým ekonomickým *modelem*, který může pomoci uvědomit si některé souvislosti, aniž by si kladl za cíl dosáhnout empirické přesnosti. Znázorňuje ekonomiku – výrobní procesy – ve dvou rozměrech. Jedna odvěsna znázorňuje peněžní hodnotu výdajů na spotřební zboží, druhá odvěsna znázorňuje čas.

Obr. 1: Hayekův trojúhelník

V grafu vidíme jednotlivé stupně výroby, ve kterých se původní výrobní faktory přeměňují na konečný výrobek, který je nakupován

⁵⁷ Hayek v poznámce pod čarou na straně 38 své knihy *Prices and Production* píše: „... Později jsem si všiml, že podobné trojúhelníkové znázornění použil k zachycení kapitalistického výrobního procesu nejen W. S. Jevons (*Theory of Political Economy*, 4. vydání, 1911, str. 230–7), ale obzvláště také K. Wicksell (*Lectures on Political Economy*, sv. I, str. 152 a následující) a po něm také G. Åckerman (*Realkapital und Kapitalzins*, část I, Stockholm, 1923). Dr. Marschak nedávno velmi správně navrhl, aby tato trojúhelníková zobrazení byla nazvána „Jevonsův model investic“.“

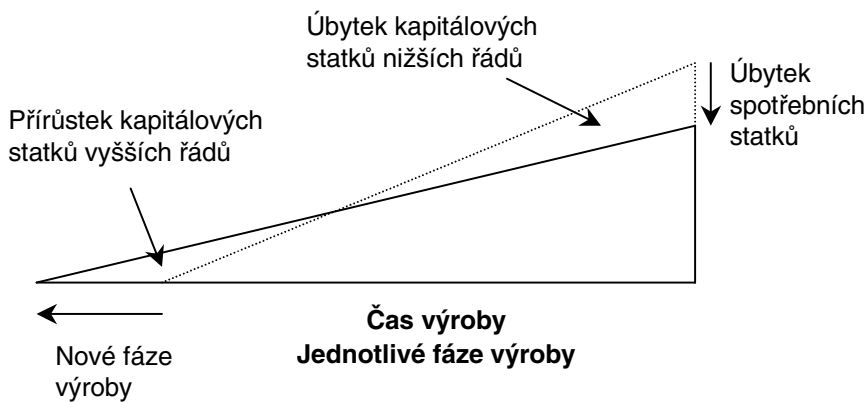
spotřebiteli. Předpokládá se, že výstup jedné výrobní fáze je vstupem fáze následující. Vidíme tedy např., že těžba představuje fázi výroby, která leží v čase nejdále od okamžiku, kdy spotřebitel nakupuje hotový výrobek. Po zpracování se dostáváme k velkoobchodu, maloobchodu (stále plyne čas) až nakonec nastane okamžik nákupu spotřebitelem. Vertikální vzdálenost od vodorovné osy představuje hodnotu rozpracovaného zboží. Hodnota automobilu, který je např. napůl hotový, je nižší než cena hotového automobilu jednak proto, že stále je (1) nutné přidat některé vstupy a (2) jelikož automobil se stane dostupným až za jistou dobu (diskontování v čase).⁵⁸ Trojúhelník také ukazuje, jaké množství rozpracovaných výrobků musí existovat v každém okamžiku, aby mohla být zajištěna dodávka konečných spotřebitelských statků.⁵⁹ Přestože se tedy jedná o schematické znázornění, umožňuje tento Hayekův (rakouský) přístup mnohem subtilnější diskusi než běžné dělení na spotřební statky a investice.

K čemu nám může toto jednoduché schéma posloužit? Je nutné si uvědomit, že rozvoj společnosti (proces její civilizace) je možný pouze několika způsoby: dělbou práce a kapitálovou akumulací (která je předpokladem rozvoje *dělby kapitálu*, tj. specializace jednotlivých kapitálových částí).⁶⁰ To znamená, že kapitálová akumulace je možná, když lidé začnou v současnosti méně spotřebovávat a začnou více spořit (spořit na něco!), což umožní přesunutí zdrojů k výrobě kapitálových statků, díky nimž později bude moci dojít ke zvýšení spotřeby. Snížení časových preferencí povede ke snížení poplatky po spotřebních statcích a nárůstu úspor, které začnou tvořit statky kapitálové. Situaci znázorníme na Hayekově trojúhelníku.

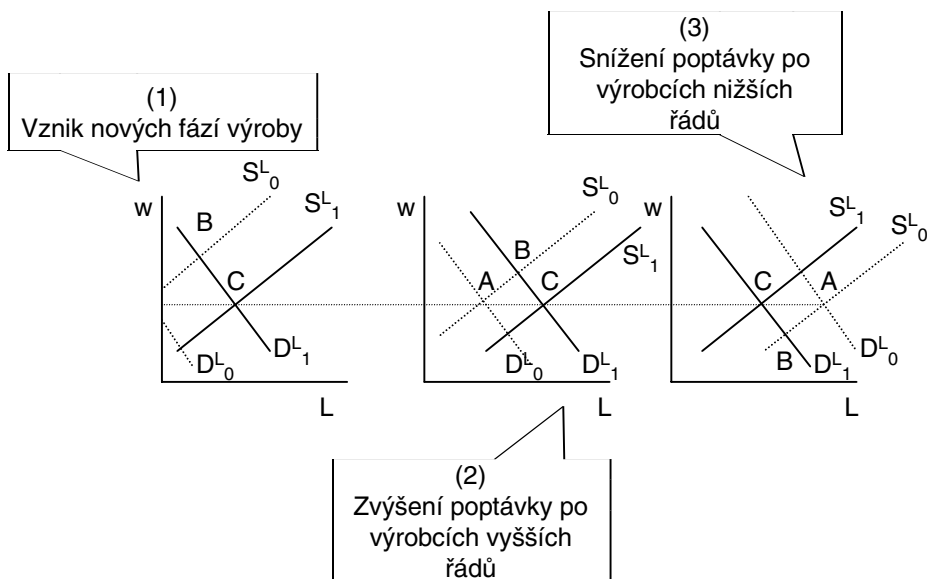
58 Hayek [1967] na str. 40 píše: „Tento diagram můžeme také chápat nejen jako znázornění následných fází výroby produktu v jakémkoli okamžiku, ale také jako zachycení výrobních procesů, které probíhají zároveň ve stacionární společnosti.“

59 Důležitost tohoto poznatku doceníme při diskusi o hospodářském cyklu.

60 Vedle dělby práce a dělby kapitálu je možné uvést jako třetí faktor umožňující rozvoj společnosti technologickou změnu, již ovšem můžeme považovat za produkt předcházejících dvou faktorů, a nikoli za samostatný faktor.

Obr. 2: Snížení časových preferencí

Obr. 3: Trh práce a snížení časových preferencí

Vidíme, že došlo ke snížení velikosti hodnoty finální produkce, prodloužení výrobního procesu, tj. přidání nových fází výroby a přepona trojúhelníku se stala plošší (což představuje snížení úrokové míry). Dochází ke změně struktury výdajů, kdy klesá poptávka po produktech výrob bližších konečné spotřebě a narůstá poptávka po produktech výrob vzdálenějších konečné spotřebě. Celkový objem výdajů je neměnný, *mění se pouze jejich struktura*. Tržní mechanismus poskytne podnikatelům signály k přesunu výrobních faktorů a struktura výroby se následně přizpůsobí změněné struktuře poptávky. Hayekův trojúhelník také ukazuje na skutečnost, že kapitálové statky jsou v jisté míře specifické. Kdyby totiž specifické nebyly (tj. byly zcela nespecifické), nemohli bychom vůbec hovořit o struktuře výroby. Kdyby na druhé straně byly zcela specifické, nemohlo by dojít k žádné *změně* struktury výroby. Schéma tedy ukazuje na to, že některé kapitálové statky jsou pro jisté fáze výroby specifické (intertemporálně komplementární) a jiné nikoli. Musíme si uvědomit, že některý kapitál v tomto procesu může ztratit svou „kapitálovost“ a přestat být kapitálem, protože kapitál není kapitálem kvůli nějaké *fyzické* vlastnosti statku, ale kvůli jeho *ekonomickým* vlastnostem. Tento osud čeká především kapitál, který je pro *nový* kapitál substitutem. Naopak vyšší výnos mohou očekávat kapitálové statky, které jsou s novým kapitálem komplementární.

Jako doplněk Hayekova trojúhelníku lze také použít standardní model trhu práce a sledovat tak, jak se změna v kapitálové struktuře projeví na trhu práce. Práci budeme považovat za zcela nespecifický výrobní faktor. Jeho specifická část, tj. speciální dovednosti a schopnosti pracovní síly, je totiž již obsažena ve struktuře kapitálu znázorněné Hayekovým trojúhelníkem jako *lidský kapitál*. Lidé, kteří v důsledku svých speciálních schopností nemohou snadno změnit zaměstnání, se budou muset potýkat s důsledky omezené či naopak zvýšené poptávky po výrobcích jednotlivé výrobní fáze. Dopady na specifickou práci budou proto stejné jako dopady na specifický kapitál a opačně, grafy znázorňující dopady na nespecifickou práci zároveň představují i dopady na nespecifický kapitál. Specifické faktory musí vždy při změně struktury výroby projít změnou ceny, zatímco nespecifické faktory si své výnosy

zachovávají, ale procházejí přizpůsobením množství.

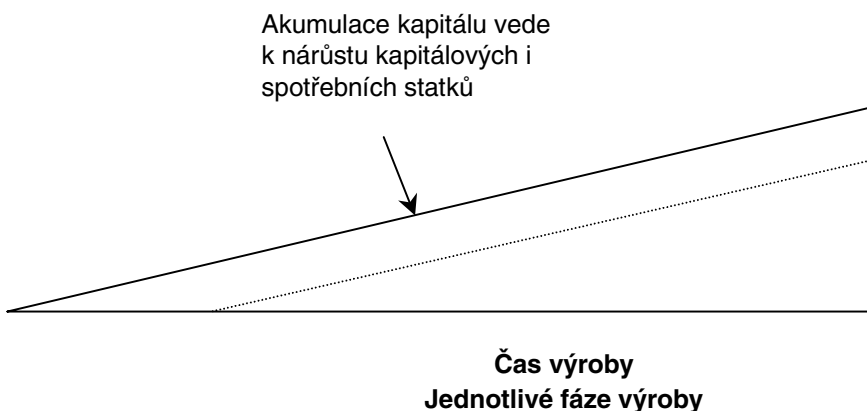
Hayekův trojúhelník (a jeho teorie kapitálu) neustále připomíná *úlohu podnikatele*, který musí neustále prokazovat svou schopnost reagovat na změny lidských preferencí, a upozorňuje také na destruktivní dopady zásahů do fungování složitých tržních mechanismů, které podnikatelům zprostředkovávají tržní informace. Právě podnikatel, jenž nenachází místo v neoklasických modelech dokonalé konkurence, je hybnou silou kapitalistického procesu a je při svém rozhodování na *kvalitě* tržních informací životně závislý.

Jak vypadá situace, kdy ekonomika začne sklízet ovoce své vyšší kapitálové akumulace?⁶¹ Zůstává-li zachována míra úspor v ekonomice (časové preference se nemění), pak dojde k růstu ekonomiky, který Hayekův trojúhelník odráží rovnoběžným posunem své přepony.

Neměnná úroková míra odrážející neměnné časové preference jednotlivců alokuje zdroje mezi jednotlivé výrobní fáze a dochází ke změně velikosti investic, nikoli však ke změně jejich časové struktury. Rostou jak investice do jednotlivých výrob, tak i spotřeba. Zároveň se objevují investice do *nových* výrob, tj. prodlužuje se výrobní cyklus. Zůstává-li v této situaci peněžní zásoba neměnná, pak nutně musí docházet k poklesu cen v ekonomice, který v žádném případě nebrání růstu ekonomiky, není žádným negativním jevem. Naopak, pokles cen je průvodním jevem hospodářského

⁶¹ Nesmíme zapomínat na to, že neexistuje žádný praxeologicky *a priori* platný zákon, který by pravil, že každá akumulace kapitálu, každé přidání nové výrobní fáze či každé prodloužení výrobního procesu nutně povede k rozvoji společnosti a většímu blahobytu. Je sice pravda, že pro nerozvinutou společnost je typické větší množství zdrojů v pozdních fázích výroby (blíže konečné spotřebě), ale samotné prodloužení výrobního procesu (větší oklikovost výroby) situaci nemůže změnit. Proto Bawerk zmiňoval, že pouze „rozumně zvolené“ prodloužení výrobního procesu může přinést očekávaný efekt. Zmnožení kapitálu, které přináší snížení jeho mezní efektivity, musí být proto doprovázeno jeho přeskupením, využitím nově dostupné komplementarity, tj. využitím větší *dělbý kapitálu*. (Podobně jako zvyšování lidské populace musí být doprovázeno prohlubováním dělby práce, aby mohlo vést ke zvyšování životní úrovně.)

růstu a prosperity. Rozhodne-li se ovšem centrální banka provést měnovou expanzi, aby poklesu cen zabránila, může tohoto cíle sice dosáhnout, ale pouze za cenu narušení přirozené úrokové míry a také tedy narušení intertemporální koordinace na trhu, která se projeví v narušení přirozené struktury výroby. Zdroje jsou následně nutně alokovány mylně, dochází k plýtvání a ke snižování životní úrovně.

Obr. 4: Růst v Hayekově trojúhelníku

Grafický dodatek I

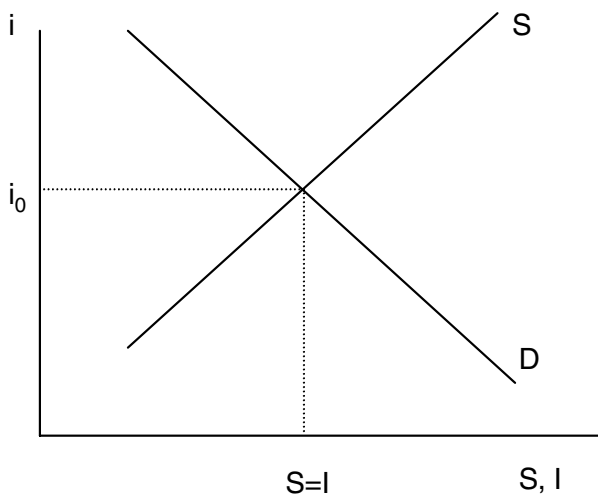
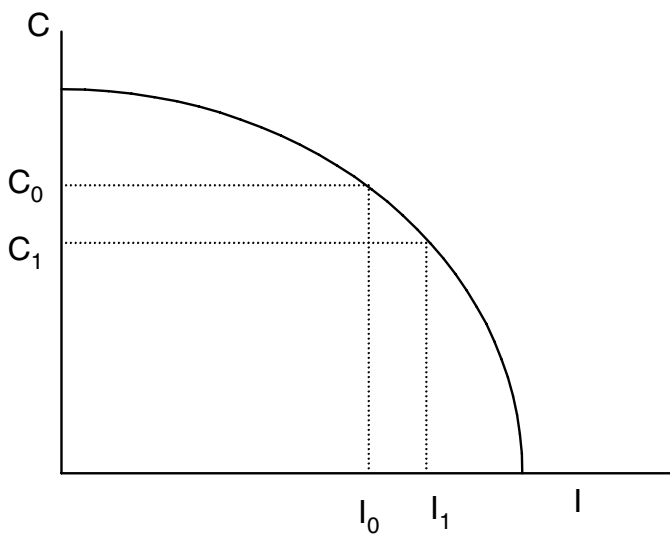
Garrisonovo využití Hayekova trojúhelníku ke znázornění struktury výroby⁶²

Propojení Hayekova trojúhelníku, hranice produkčních možností a trhu zápůjčních fondů

Účelem tohoto dodatku je představit možnost, jakým způsobem je možné propojit Hayekův trojúhelník s běžně používanými nástroji základní (makro)ekonomické analýzy, kterými jsou graf nabídky a poptávky po zápůjčních fondech a hranice výrobních možností (production possibilities frontier – PPF), a tak přiblížit studentům zvyklým na formální výklad ekonomické teorie rakouské poznatky týkající se kapitálu a mezičasové koordinace. Předpokládáme znalost základů mainstreamové elementární ekonomie, a tak pouze stručně vysvětlíme použití těchto instrumentů a nebudeme se zabývat jejich odvozováním.

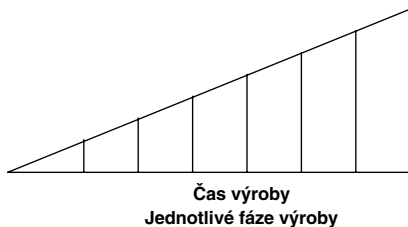
Nabídka a poptávka po zápůjčních fondech (po úsporách) je jádrem analýzy kapitálu. Na trhu dochází ke střetu nabídky úspor (S) a poptávky po úsporách (D) a podnikatelé působící na tomto trhu svou činností vytvářejí tendenci k vytvoření jednotné úrokové míry v ekonomice, tj. přirozené úrokové míry – společenské *ceny* směny v čase i_0 . Jelikož lidé nespoří „jen tak“, ale spoří „na něco“, úspory se vždy rovnají investicím.

⁶² Celý výklad Garrisonovy makroekonomie založené na kapitálu lze najít v knize *Time and Money: The Macroeconomics of Capital Structure*, Routledge, 2000.

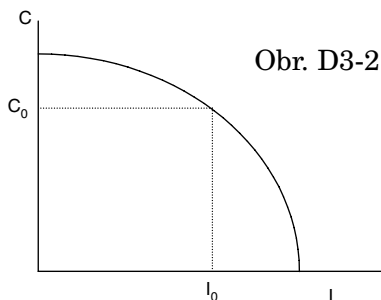
Obr. D1: Trh úspor**Obr. D2:** Hranice výrobních možností

Hranice výrobních možností může sloužit jako ilustrace skutečnosti, že „nic není zadarmo“, tj. že existují náklady obětované příležitosti, tedy že společnost při využití všech zdrojů a při výrobě pouze dvou statků – což je běžný předpoklad nutný k tomu, aby bylo možné ji znázornit ve dvourozměrném prostoru – může vyrobit určité množství obou. Má-li se množství jednoho zvýšit, musí být odebrány zdroje z výroby druhého, a jeho množství následně klesnout. Pro naše „makroekonomické“ potřeby zvolíme jako příklady statků, mezi nimiž existuje vzájemná substituce (trade-off) statky současné a statky budoucí, neboli výši spotřebních výdajů (consumption – C) a výši investic (investments – I). Jestliže je možné v dané ekonomice v daném okamžiku vyrobit pouze jisté množství spotřebních a kapitálových statků, pak změna preferencí jednotlivců (např. rozhodnutí více spořit), jež se projeví nižší poptávkou po spotřebních statcích, a bude trhem přetransformováno ve větší investice a tedy výrobu statků kapitálových.

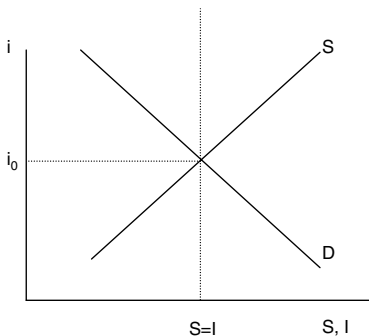
Obr. D3-1

Obr. D3-2

Obr. D3-3

Obr. D3: Propojení Hayekova trojúhelníku

Hayekův trojúhelník již známe. Nyní postačí, když uvedeme, že v předcházejícím grafu (D3) budeme chápat Hayekův trojúhelník tak, že zachycuje existující fáze výroby v daném okamžiku. Druhou interpretaci trojúhelníku (tj. jako jednotlivé fáze konkrétní výroby) použijeme při změně podmínek a přechodu k jiné podobě Hayekova trojúhelníku. V tomto okamžiku již můžeme přikročit k provázání všech grafů.

Trh zápůjčních fondů generuje na základě individuálních časových preferencí úrokovou míru.⁶³ Ta určuje velikost společenských úspor (tedy investic).⁶⁴ Na hranici výrobních možností můžeme sledovat maximální možnou výši spotřebních statků dostupných v daný okamžik. Hayekův trojúhelník, jehož jedna odvěsna je určena hodnotou spotřebních statků a jehož přeponě dává sklon úroková míra, nám ukazuje alokaci zdrojů do jednotlivých výrob.

Změna časových preferencí

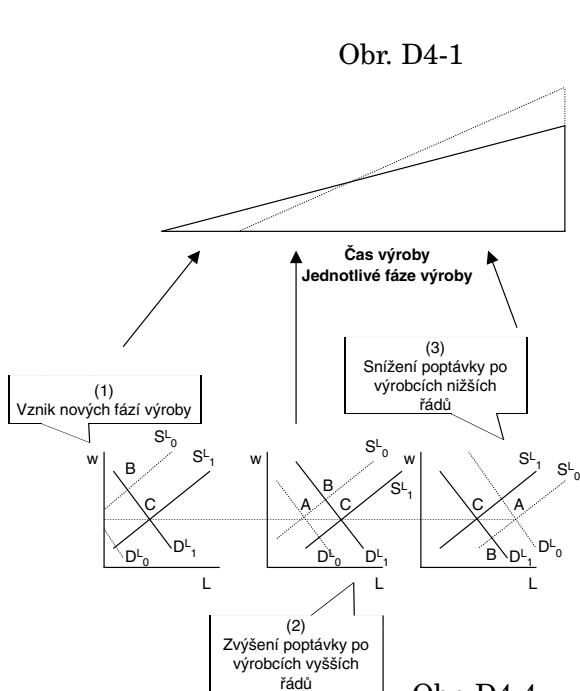
Druhým krokem analýzy bude tak jako výše v textu situace, kdy lidé začnou více spořit, sníží své časové preference.

Na trhu zápůjčních fondů dojde k růstu úspor (posunu křivky úspor S), což povede při nezměněné poptávce k poklesu přirozené úrokové míry. Tato změna chování přivodí zvýšení investic a pokles poptávky po spotřebních statcích. Nižší úroková míra se v Hayekově trojúhelníku projeví v podobě plošší přepony a vzniku nových výrobních fází. Při porovnání obou stavů můžeme sledovat změny ve struktuře výroby. (Podrobnější popis přízpusobovacího procesu byl uveden výše.)

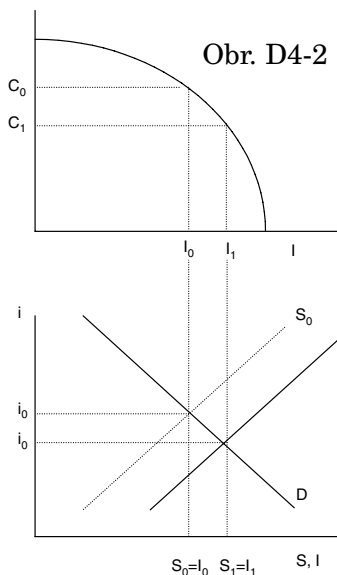
⁶³ Uvědomme si, že na trhu může existovat mnoho úrokových měr, tedy individuálních poměrů mezičasové směny, stejně jako existuje mnoho směnných kursů, ale fungující trh vede jak v případě mezičasové směny tak v případě prostorové směny k ustavení společenského poměru směny. Zároveň nezapomínejme na to, že úroková míra, tedy směnný poměr, při směně v čase existuje i při neexistenci peněz a nemůže být proto „pouze peněžním jevem“.

⁶⁴ Nezapomínejme, že lidé nespoří „jen tak“, ale spoří „na něco“.

Obr. D4-1

Obr. D4-2

Obr. D4-3

Obr. D4-4

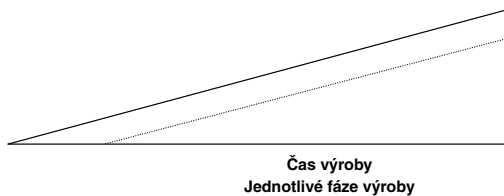
Obr. D4: Změna časových preferencí

Růst

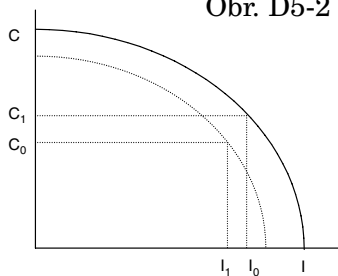
Větší míra „rozumné“ oklikovosti výroby povede již v průběhu tohoto přizpůsobování ke zvětšení dělby kapitálu a tedy k rozvoji ekonomiky, jež by se v grafu zachycujícím dynamiku změny průběžně projevovalo jako posun přepony Hayekova trojúhelníku a hranice výrobních možností. Následující graf zachycuje situaci „izolovaného“ růstu. V grafu tedy již není patrná předcházející změna časových preferencí.

Jelikož nedochází ke změně časových preferencí, nemění se přirozená úroková míra, a tedy ani sklon přepony Hayekova trojúhelníku.

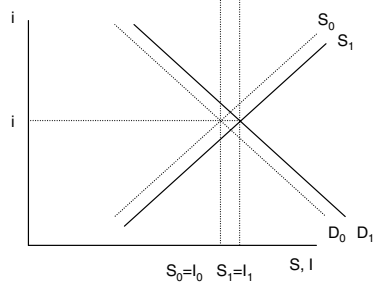
Obr. D5-1

Obr. D5-2

Obr. D5-3

Obr. D-5: Hospodářský růst

5. Hospodářský cyklus

Hospodářský cyklus, tj. cyklický vývoj výroby a zaměstnanosti, je považován většinou ekonomických škol za vlastnost danou každému tržnímu systému – vrozenou vadu kapitalismu. Marxisté hovoří o cyklech vyvolaných kapitalistickou nadvýrobou; keynesiánci hovoří o „selhání trhu“, jež produkuje nedostatečnou agregátní poptávku a volají po vládě „ekonomické aristokracie“, která by kapitalismus zachránila svou progresivní politikou „jemného doladování“; mainstreamoví ekonomové se strašidlem hospodářského cyklu bojují pomocí tzv. automatických vestavěných stabilizátorů. Všichni společně tak staví na skutečnosti, o které hovořil Marx, že totiž z toho důvodu, že před průmyslovou revolucí nedocházelo k žádnému pravidelnému objevování boomů a depresí, je hospodářský cyklus, jak jej známe dnes, inherentní vlastností kapitalismu. Rakouští ekonomové ovšem i v této oblasti stojí poněkud „mimo hlavní proud“ a nestaví na rozdíl od většiny ostatních na marxistických premisách a *ad hoc* tvrzeních. Nedopouštějí se myšlenkového zkratu jako většina ekonomů, netvrdí, že „hospodářský cyklus je skutečností, a proto proti němu stát musí bojovat“, nбудují teorii hospodářského cyklu jako makroekonomickou teorii, která v podstatě nijak nezapadá do systému ekonomické vědy. Rakoušané oproti tomu díky průkopnickým pracem Ludwiga von Misesa a F. A. Hayeka vybudovali teorii hospodářského cyklu jako vyvrcholení uceleného systému ekonomické vědy založené na subjektivní teorii užitku, která využívá poznatků teorie cen, teorie kapitálu a měnové teorie.⁶⁵

⁶⁵ K nejzásadnějším pracem rakouských autorů patří:
Mises, Ludwig: *The Theory of Money and Credit a Human Action*
Hayek, F. A.: *Prices and Production a Monetary Theory and the Trade Cycle*
Rothbard, Murray: *America's Great Depression a Man, Economy, and State.*

Základními kameny této teorie jsou následující poznatky:⁶⁶

Ceny přenášejí informace

Cenový systém sehrává ve společnosti úlohu základního koordinačního mechanismu.⁶⁷ Slouží lidem (podnikatelům)⁶⁸ jako zdroj informací o intenzitě přání spotřebitelů na trhu, vzácnosti výrobních faktorů, o změnách lidských preferencí apod. Zároveň je ovšem třeba si uvědomit, že z cen *jako takových* se nedá přímo určit, jsou-li jejich změny vyvolány „skutečnými“ reálnými změnami preferencí, hodnocení, vzácnosti, nebo jestli se jedná o změny „nominální“, vyvolané změnou množství peněz v ekonomice. Jak jsme si již ukázali ve 3. kapitole, na rozdíl od změn cen, které vyjadřují změny „skutečné“ a umožňují tak tržní koordinaci, změny „umělé“, vyvolané pouze manipulací s množstvím peněz v ekonomice vedou k narušení tržní koordinace a k chaosu.

Úroková míra usnadňuje mezičasuovou koordinaci

Úroková míra představuje cenu, která koordinuje trh v čase, vzniká jako výsledek individuálních hodnocení tisíců lidí na trhu a je jediným možným vodítkem pro fungování tržní koordinace v čase (viz kap. 4).

Peníze mohou budít dojem, že představují úspory

Jestliže centrální měnová autorita provede úvěrovou expanzi, způsobí umělé snížení úrokové míry, povede vkladatele k omezení jejich úspor a investory ke zvýšení investic. Časová struktura inves-

⁶⁶ Viz podrobněji Garrison, Roger: „Hayekian Trade Cycle Theory: A Re-appraisal“, *Cato Journal*, sv. 6, č. 2, 1986.

⁶⁷ Viz Hayek, F. A.: „The Use of Knowledge in Society“ a Mises, Ludwig: *Human Action*, část 3.

⁶⁸ Jak pravil Ludwig von Mises: „Jakákoli činnost je vždy spekulací... v každé skutečné a živoucí ekonomice je každý její účastník vždy podnikatelem a spekulantem.“ *Human Action*, str. 252.

tic se změni, stejně jako struktura úspor, přičemž dojde k jejich vzájemnému nesouladu – mezičasové diskoordinaci. Investoři se pustí do investičně nákladnějších projektů, na jejichž dokončení ovšem nebude dostatek skutečných zdrojů (úspor), neboť nové peníze nejsou skutečnými novými zdroji.

Pro kapitál je typická mezičasová komplementarita

Jak jsme ukázali v předešlé kapitole, některý kapitál se vyznačuje substitutovatelností, jiný komplementaritou, jiný má od obou vlastností jistou část. Z toho vyplývá, že změna kapitálové struktury výroby není bez nákladů, a proto každá diskoordinace trhu, která vede ke změně této struktury poté, co je účastníky trhu objevena, způsobuje ztráty bohatství spojené s přesunem kapitálových statků zpět do použití, které odpovídá přáním tržních subjektů.

Ricardův efekt

Ricardův efekt ukazoval původně na nahrazování práce (tj. krátkodobého výrobního faktoru) stroji (dlouhodobými výrobními faktory) v důsledku změn úrokové míry. Pro rakouskou teorii hospodářského cyklu je důležitá substituce mezi kapitálovými statky vyšších řádů a kapitálovými statky nižších řádů.

Millova čtvrtá věta

„Poptávka po komoditách neznamena poptávku po práci.“⁶⁹ Téměř automaticky fungující koncept odvozené poptávky je typický pro řadu pohledů (makro)ekonomického uvažování. Rakouský přístup beroucí v úvahu Millovo varování ovšem staví na skutečnosti, že tyto dvě poptávky – poptávka po komoditách a poptávka po práci – se mohou pohybovat protisměrně. Pokles úrovně současné spotřeby totiž nutně nemusí znamenat pokles poptávky po práci. Může znamenat nárůst míry úspor, nárůst úrovně budoucí spotřeby a přesun zdrojů od výroby uspokojující poptávku po současných

⁶⁹ Mill, John S.: *Principles of Political Economy*, kniha I, kap. v/9, str. 79.

statcích k výrobě uspokojující poptávku po spotřebních statcích v budoucích obdobích. V důsledku této změny může dokonce dojít k čistému *nárůstu* poptávky po práci a kapitálu.⁷⁰

Dva druhy znalostí

Hayek je znám svým poznatkem,⁷¹ že znalosti, kterými účastníci trhu vládnou, lze rozdělit na dvě základní skupiny. Jejich rozlišování umožňuje reagovat na výtky oponentů rakouské teorie cyklu týkající se schopnosti účastníků trhu učit se z chyb (viz dále). Prvním druhem znalostí jsou znalosti konkrétních informací v daném místě a prostoru, které získávají subjekty na trhu během své účasti na tomto trhu, učí se, zdokonalují své odhady budoucího vývoje atp. Jsou to znalosti typu: komu nejlépe a za kolik prodat, od koho koupit, kde propagovat své výrobky, jaké zprostředkovatele oslovit... Vedle toho existují ještě další znalosti – vědecké znalosti, tj. znalosti týkající se fungování celého složitého systému společnosti (ekonomiky), principy fungování trhu, důsledků státních zásahů do jednotlivých vzájemně provázaných segmentů ekonomiky atp. Tyto znalosti nemusí být nutně podnikatelům známy (podnikatelé nejsou společenští teoretici), a přesto tito lidé mohou na trhu úspěšně působit. Čím více se zvětšuje rozsah umělých (státních) intervencí, tím méně ovšem tito podnikatelé mohou trhu a jeho cenovému systému „věřit“. Tím více vzniká potřeba osvojit si kromě konkrétních znalostí z konkrétního místa na trhu i vědecké znalosti o fungování celého systému.

Kořeny rakouské teorie

Základy rakouské teorie hospodářského cyklu položil Ludwig von Mises ve své knize *Theorie des Geldes und der Umlaufsmittel*

⁷⁰ Viz podrobněji Hayek, F. A.: *The Pure Theory of Capital*, Routledge&Kegan Paul, 1962, str. 433–439, Appendix III: „Demand for Commodities is not Demand for Labour“ *versus* the Doctrine of „Derived Demand“.

⁷¹ Hayek, F. A.: „The Use of Knowledge in Society“.

z roku 1912.⁷² Jeho teorie navazuje na několik starších ekonomických teorií a jejich poznatky propojuje v jedinečný intelektuální výtvor – teorii cyklu, která je součástí ekonomické teorie deduktivně odvozené z nevyvratitelných apriorních (axiomatických) základů (a tedy apodikticky platná!). Mezi tyto teorie patří teorie úroku švédského ekonoma z přelomu století Knuta Wicksella, která vysvětluje, jak dodatečná emise peněz způsobí odchylku tržní úrokové míry od úrokové míry „přirozené“.⁷³ Na rozdíl od Wicksella, který se téměř výhradně zabýval dopady úvěrové expanze na všeobecnou úroveň cen, využil Mises rakouské teorie kapitálu rozpracované Mengerem a Böhm-Bawerkem a poznatky britské „currency school“, která se zabývala hospodářským cyklem, jenž je vyvolán pouze tak, že monetární expanze je v jedné zemi větší než v zemi druhé a tato odlišná míra inflace vyvolává skrze přesun zlata ekonomické přizpůsobení. Mises poté předložil základní úvahu o tom, jak odchylka tržní úrokové míry od míry „přirozené“ způsobí narušení mezikasové koordinace trhů, dopadne odlišně na kapitálové statky různých řádů, vyvolá změnu jejich zapojení do výroby a způsobí hospodářský cyklus.

Kdy lze hovořit o hospodářském cyklu?

Ne každý výkyv v hospodářské aktivitě lze ovšem označit za hospodářský cyklus. Proto rakouští ekonomové velmi pečlivě rozlišují mezi běžnými hospodářskými fluktuacemi na straně jedné a hospodářským cyklem na straně druhé. Hospodářské fluktuace jsou každodenní součástí každé ekonomiky. Jedná se o příklady obyčejné *změny*. Lidské preference se mění, dochází ke změnám počasí, úroda je někdy větší a někdy menší atd. Všechny tyto věci jsou ovšem zcela přirozené. A každá ekonomika na takové věci umí reagovat. Žijí v ní totiž podnikatelé, kteří se pokoušejí všechny tyto změny odhadnout – zisk či ztráta jsou jim odpovědí na otázku, jak

⁷² Angl. vydání *The Theory of Money and Credit* následovala v roce 1934, 1953 a 1981.

⁷³ Wicksell, Knut: *Interests and Prices*, Macmillan, 1936.

dobře svou úlohu podnikatele plní.

Proti některým z těchto „nežádoucích“ změn se lidé mohou na trhu (tj. díky existenci ostatních lidí) bránit. Mohou se totiž pojistit a tím bránit „cyklickým“ dopadům, jež různé události (změny) vyvolávají, mohou se sdružovat a tvořit rezervní fondy apod. I když dochází ke změnám v pravidelných intervalech (např. úrodu napadají každých sedm let kobylky) a lidé si nepřejí zažívat náhlé změny ve své výrobě či spotřebě, začnou samozřejmě tyto změny očekávat a přizpůsobovat své chování očekávané prudké změně – začnou např. rozkládat svou spotřebu v čase, budou vytvářet rezervy, obchodovat s termínovými instrumenty, přeorientují částečně svou výrobu atd. v nepřeborném množství způsobů.

„Tento druh hospodářských fluktuací se v našich životech odehrává neustále. Dochází například k prudkým změnám ve sklizni jahod v různých ročních obdobích. Měli bychom snad pěstovat velká množství jahod ve sklenících, abychom stabilizovali tuto část naší ekonomiky během roku?“⁷⁴

Existence hospodářských fluktuací je samozřejmě věcí zcela očekávanou a obyčejnou, a proto je také do svých analýz zahrnula standardní ekonomická teorie. V důsledku existence změn tohoto druhu nevzniká vůbec žádná potřeba vyvinout speciální teorii *hospodářského cyklu*, aby na tyto skutečnosti reagovala. Jestliže např. klesne poptávka po uhlí díky využívání jaderné energie, dojde ke snížení tržeb uhelných společností, nastává propouštění horníků, klesají tržby obchodníků v okolí uhelných dolů, jejich obchody začnou krachovat. Mnozí se v této situaci uchylují k tvrzení, že hospodářství zasáhla deprese, že je třeba zvýšit vládní výdaje a „zachraňovat pracovní místa“. Tento vývoj ovšem nepředstavuje projev hospodářské deprese. Úpadek jednoho odvětví představuje pouze reakci trhu na (např. technologickou) *změnu*. Analýza úpadku

⁷⁴ Harper, F. A.: *Why Wages Rise*, Foundation for Economic Education, 1957, str. 118–119.

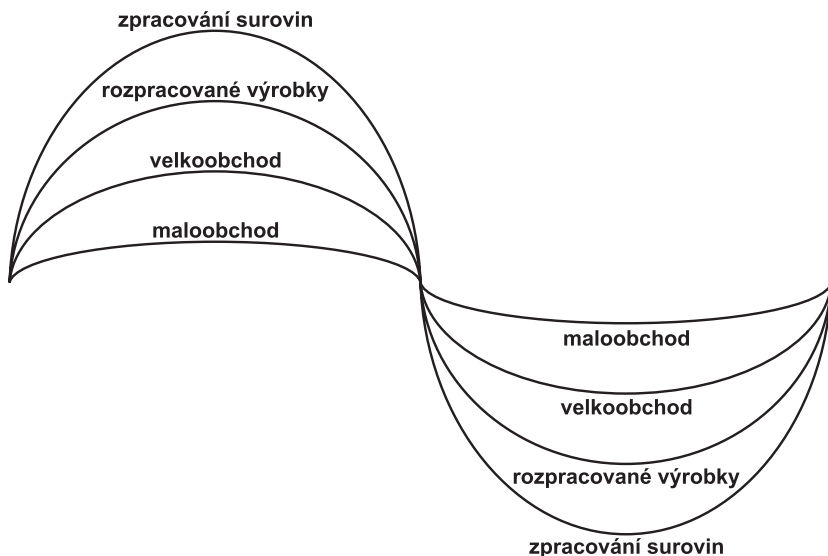
představuje pouze polovinu ekonomické analýzy – a to analýzu toho, co, Bastiatovými slovy, „je vidět“.⁷⁵ To, co není přímo vidět, je ovšem prosperita odvětví, která čerpají z této změny, a zlevnění výroby v oblasti výroby – v našem případě výroby elektrické energie. Úpadek jednoho odvětví je tedy doprovázen prosperitou na jiných místech ekonomiky. Nejedná se tedy o *všeobecný* úpadek hospodářské činnosti, který by bylo možné označit za skutečnou hospodářskou depresi.

Co musí vysvětlit hospodářský cyklus?

Teorie hospodářského cyklu musí vysvětlit, jakým způsobem dochází k tomu, že fungující koordinace trhu je náhle a ve velkém rozsahu narušena. Za normálních okolností jsou chyby v odhadech budoucího vývoje jednotlivými účastníky trhu činěny neustále, ale prostřednictvím zisku a ztráty jsou tyto chyby opravovány. Nedochozí k žádnému *shluku* těchto *omylů*. Jak je možné, že se podnikatelé najednou hromadně pletou? Jak je možné, že najednou velká většina podnikatelů utrpí ztráty? To je první otázka, na kterou musí smysluplná teorie hospodářského cyklu odpovědět.

Druhou otázkou, na kterou teorie cyklu musí odpovědět, je, proč dochází v odvětví průmyslu vyrábějícím kapitálové statky k větším výkyvům než odvětví vyrábějící spotřebitelské statky. Obecně lze rozsah cyklického vývoje znázornit následujícím způsobem.

⁷⁵ Bastiat, Frédéric: *Co je vidět a co není vidět*, Liberální institut, 1998.

Obr. 6: Volatilita cen a kapitálových zisků dle vzdálenosti od spotřeby

Zdroj: Frank: „A Theory of Business Cycles“, *Quarterly Journal of Economics*, srpen, 1923, str. 347.

Třetí věc, již je nutné vysvětlit, je zvýšení množství peněz v oběhu, které cyklické výkyvy hospodářské aktivity doprovází.

Rakouská teorie cyklu

Odpovědi na tyto tři otázky ve své teorii předkládají rakouští ekonomové. Náhlé a *všeobecně* rozšířené shluky podnikatelských omylů vysvětlují tím, že svou pozornost soustřeďují na peníze – *všeobecný* prostředek směny. Nic jiného než peníze totiž nezasahuje v moderní peněžní ekonomice do všech transakcí. Peněžní ceny jsou vodítkem podnikatelů a zprostředkovávají tržní koordinaci. Proto i hromadná, všeobecná a náhlá tržní diskoordinace může být

způsobena nejsnadněji právě penězi. Skutečný hospodářský cyklus (nikoli hospodářské fluktuace) je tedy *peněžním jevem*, a proto je rakouská teorie řazena ekonomickými teoretiky mezi peněžní vysvětlení cyklu.⁷⁶

Představme si, že dojde k situaci, ve které banky uměle zvýší množství poskytovaných úvěrů – dojde k úvěrové expanzi (inflaci). Tento nárůst úvěrů se na úvěrovém trhu projeví jako pokles čisté úrokové míry, protože toto umělé zvýšení úvěrů se projevuje stejně jako snížení společenské časové preference, tj. zvýšení úspor. Čistá úroková míra je nejvýznamnější součástí tržní úrokové míry (jež obsahuje ještě komponentu rizikovosti a inflačního očekávání, viz níže), a proto dojde ke snížení celého spektra (různě rizikových) úrokových měr. Na tuto situaci zareagují všichni účastníci úvěrového trhu (trhu s úsporami). Vypůjčovatelé se chovají stejně, jako kdyby poklesly úroky v důsledku vyšších úspor. Domnívají se, že ve společnosti vzrostla zásoba kapitálu, a více zdrojů může být přesunuto k výrobě statků vyšších řádů. Lidé, kteří se rozhodují o umístění svých úspor, spoří při nižších úrokových měrách méně, a vypůjčovatelé (investoři) si více půjčují. Na trhu dochází ve skutečnosti k nerovnováze, která je ovšem úvěrovou expanzí zamlžena. Tendence k odstranění této nerovnováhy neexistují do té doby, dokud tato situace není odhalena. Zatím investoři produkují *boom*. Zahajují nové investiční projekty, které se jim zdají být ziskové. K uskutečnění svých projektů musejí ovšem získat dostatek výrobních zdrojů. Proto musejí (z vypůjčených inflačních úvěrů) nabídnout zaměstnancům větší mzdy a zaplatit kapitál pro svou výrobu. Zdroje se tedy přesouvají z výrob bližších konečné spotřebě (výrob statků nižších řádů) do výrobních fází více vzdálených od spotřeby (výrob statků vyšších řádů), případně se začínají využívat doposud nevyužité zdroje (např. ladem ležící půda). Dochází ke změně kapitálové struktury výroby. Jsou zahájeny nové výroby, které produkují výrobky, jež se přesouvají do dalších výrobních stádií bliž-

⁷⁶ Podrobnou klasifikaci rakouské teorie cyklu lze nalézt v Hayek, F. A.: *Monetary Theory and the Trade Cycle*, Augustus M. Kelley Publishers, 1975. Překlad německého originálu *Geldtheorie und Konjunkturtheorie* (1933).

ších spotřebě. Některé z těchto výrobků mohou dojít až do stádia konečné spotřeby, některé ovšem nikoli. Ekonomika zažívá období „zároveň pociťovaného nedostatku a přebytku“⁷⁷. Proč?

Ve společnosti totiž není dostatek kapitálu k takovému prodloužení výroby, k jakému došlo. K tomu může dojít pouze tehdy, když lidé sníží své časové preference, omezí svou spotřebu (omezí poptávku po současných spotřebních statcích, tj. zvýší poptávku po kapitálových statcích) a zvýší své úspory (poptávku po budoucích spotřebních statcích). Jen tak je možné, aby omezené výrobní zdroje mohly nové výroby „ufinancovat“. K žádnému omezení současné spotřeby ovšem nedošlo! Lidé nijak své časové preference nezměnili! Nespoří více (spoří méně) a nespotřebovávají méně (spotřebovávají dokonce více. A jelikož nedochází k poklesu poptávky po spotřebních statcích, nemůže ani trh (podnikatelé) reagovat a přesunout (uvolnit) zdroje z výrob kapitálových statků nižších řádů k výrobě statků vyšších řádů, resp. k dokončení nově zahájených a více oklikových způsobů výroby. Společnost s omezenými zdroji nemůže mít najednou více spotřebních statků *a zároveň* více kapitálových statků. Natištěním nových peněz se bohatství společnosti nijak nezměnilo! Nové peníze (úvěry) pouze způsobily tržní diskordinaci a narušení kapitálové struktury, která před inflačním boomem odpovídala časovým preferencím lidí, ale jako důsledek hromadně rozšířeného omylu byla změněna.

Postupně se inflací způsobený omyl začne projevovat. Začne se nedostávat prostředků (kapitálu) k dokončení všech započatých výrob. Tento nedostatek způsobí nárůst cen vstupů ve fázích výroby blížících se spotřebě, tj. dojde k nárůstu úrokových měr. Inflační boom a zdánlivé období blahobytu, plné zaměstnanosti je u konce. Investoři si začínají stěžovat na nedostatek „peněz“, na restriktivní politiku centrální banky, na umělé omezování hospodářské aktivi-

⁷⁷ Takto označil vzniklou situaci A. Spiethoff a Hayek dodává, že právě ve studiu a chápání této „paradoxní“ situace byl ve 20. a 30. letech učiněn velký pokrok. Poté ovšem vše smetla vlna keynesiánství. Podle Hayek, F. A.: „The Present State and Immediate Prospects of the Study of Industrial Fluctuations“ v *idem. Profits, Interest and Investment*, Augustus M. Kelley Publishers, 1975.

ty, lidé začínají vyzývat vládu, aby s touto situací „něco udělala“, politici se začínají snažit vytvářet tlak na banky, aby „více půjčovaly“, „nehleděly jen na peníze, ale dbaly také na zájem celé země“, na „společenský zájem“, „zájmy národního průmyslu“ apod.

Zopakujme si stručně, co se stalo. Inflační úvěrová emise snížila uměle úrokové míry pod jejich přirozenou úroveň, vedla investory k zahájení neuskutečnitelných projektů a na tuto chybu se nakonec přišlo. Nyní se ekonomika nachází ve stádiu, kdy část zdrojů byla mylně přesunuta do výroby, které nemohou být dokončeny. Jinými slovy řečeno, zdroje byly přesunuty z výroby, které odpovídaly přáním spotřebitelů do výroby, které jim neodpovídají. V těchto výrobcích jsou nyní „uvězněny“ a stupeň tohoto „uvěznění“ odpovídá stupni komplementarity (specifičnosti) tohoto kapitálu (do něhož zahrnujeme i lidský kapitál, tj. část výrobního faktoru práce).

V této situaci mohou nastat dva možné scénáře budoucího vývoje.

1. Bankovní sektor podlehne volání „veřejnosti“ a progresivních politiků po zlevnění úvěrů a provede další kolo úvěrové expanze. Uspokojí poptávku po úvěrech další inflační úvěrovou emisí, investoři zahájí další nové projekty, dokončí část stávajících, budou po nějakou dobu produkovat další inflační boom, až... až se postupně dostaví konec boomu a nastane krize. Nyní ovšem bude tržní diskoordinace (stupeň chaosu v hospodářství) mnohem větší. Proběhla totiž dvě kola inflačních boomů po sobě bez jakékoli zásadní korekce. Struktura výroby je narušena dvakrát krátce po sobě. Struktura kapitálu odpovídá přáním spotřebitelů ještě méně než po prvním kole inflačního boomu. Zdroje jsou alokovány ještě méně efektivně než dříve. Investoři si opět stěžují na drahotu a drahé úvěry vidí opět jako jedinou příčinu hospodářských potíží. Politici opět vyzývají k respektování „národních zájmů“. Co dál? Třetí kolo úvěrové expanze způsobující ještě větší plýtvání a chaos? A co potom?

2. Druhou variantou, která musí vždy dříve či později nastat, je ukončení úvěrové inflační expanze a opravení mylné alokace zdrojů trhem. Čím dříve k této korekci dojde, tím lépe, neboť tím dříve

budou obnoveny koordinační schopnosti trhu.⁷⁸ Pouze po zastavení úvěrové expanze se může skutečně ukázat, které výroby si spotřebitelé nepřejí. K obnovení struktury výroby, která by odpovídala potřebám spotřebitelů, je nutné mylné investice (*malinvestments*) odstranit.⁷⁹

Nastolování efektivní alokace zdrojů si tedy vyžaduje *odstraňování mylných investic* – zavírání továren, propouštění ze zaměstnání, odepsání špatných úvěrů, restrukturalizaci kapitálu společnosti. To jsou předpoklady *oživení*. Je nutné si uvědomit, že všechny tyto „projevy krize“ představují ozdravný proces obnovování smysluplné alokace zdrojů – *proces ozdravování* ekonomiky. Pokoušet se bránit těmto jevům znamená bojovat proti nutným následkům, a nikoli příčinám poškození fungování trhu. Krize tohoto druhu je prospěšným přizpůsobovacím mechanismem. Naopak umělý boom vyvolaný politikou levných peněz je zlem, kterému je třeba zabránit, má-li ekonomika hladce fungovat a mají-li trhy plnit svou koordinační funkci. Mzdy, ceny kapitálových statků a půdy musejí klesnout obzvláště ve výroбах kapitálových statků vyšších řádů. Kapitálový trh musí zažít pokles, jelikož akcie těchto výrobních podniků musejí klesnout, ceny nemovitostí musejí také klesnout (což se může dotknout bank, jelikož klesají hodnoty zástav jejich úvěrů). Výrobní faktory se musejí přesunout do produkce statků nižších řádů. Vznikne krátkodobá frikční nezaměstnanost, která ovšem rychle pomine, pakliže nejsou mzdy drženy uměle na vysoké úrovni.

⁷⁸ Nejzažším a pro blahobyt společnosti nejkrutějším termínem ukončení úvěrové expanze je samotná likvidace existujících peněz jako prostředku směny. Těchto hyperinflačních tragédií zosnovaných státy proti svým občanům nalezneme v historii celou řadu.

⁷⁹ Jejich zachování by bylo možné pouze v případě, že by se změnily preference spotřebitelů tak, že by jim nová, uměle vytvořená struktura kapitálu odpovídala. To znamená, že by lidé museli dobrovolně změnit své časové preference, zvýšit úspory, snížit spotřebu a zvýšit poptávku přesně po těch spotřebních a kapitálových statcích, které byly vytvořeny inflační úvěrovou expanzí.

V další kapitole si ukážeme na historických událostech, že rychlé odstranění mylných investic, rychlé obnovení správných cen (mezd) nemůže hospodářský cyklus zcela odstranit, dojde-li jednou k úvěrové expanzi, ale že nemusí dojít k dlouhým bolestným obdobím plným vysoké nezaměstnanosti. Oproti tomu Velká deprese nám poslouží jako příklad tragického důsledku státních zásahů, které návrat k přirozenému stavu fungování ekonomiky prodloužily na období řady let a učinily z nezaměstnanosti trvalý a společnost poškozující fenomén.

Důsledky hospodářského cyklu

Ozdravení ekonomiky z inflačního boomu není bez nákladů. Přesunutí zdrojů zpět do výroby, které nejvíce odpovídaly přáním spotřebitelů je v mnoha případech nákladné, mnohdy nemožné. Část zdrojů je proto vždy jednoduše ztracena. Platí tedy, že i kdyby nedošlo k ničemu jinému než k přesunutí části zdrojů tam a zpět, dojde ke ztrátám – plýtvání. Hospodářský cyklus s sebou ovšem nese ještě některé druhotné dopady. Jedním z nich je deflace. Nic nevede *nutně* k tomu, aby po inflačním boomu došlo k něčemu jinému, než je zastavení inflace (zastavení dodatečné úvěrové emise). Jelikož ovšem banky fungují na principu částečného krytí svých depozit na požádání a během deprese se zhoršuje jejich portfolio, zvyšuje se poptávka po penězích – nezaměstnaní si vybírají své účty a neúspěšné podniky hradí své dluhy – jsou banky opatrné k dalšímu půjčování a naopak zvyšují rezervy, aby zabránily situaci, kdy nebudou mít dostatek likvidity na úhradu svých splatných závazků. Dochází tedy ke snižování nabídky peněz. Snižování nabídky peněz a nárůst poptávky po penězích vede k všeobecnému poklesu cen. Velká většina ekonomů vidí tuto tzv. sekundární deflaci jako zlo, kterému je třeba zabránit.⁸⁰

⁸⁰ K tomuto závěru dospěl ve svých pozdějších dílech i F. A. Hayek navzdory skutečnosti, že ve svých dřívějších pracích tento názor velmi kritizoval. Viz *Prices and Production* oproti *Full Employment at Any Price?*, IEA, Occasional Paper 45, 1975, str. 44.

Pokles všeobecné úrovně cen je ale jen reakcí trhu na důsledky inflační úvěrové emise. Vyšší poptávka po penězích je dána tím, že se tržní subjekty vypořádávají mimo jiné se zvýšeným rizikem, které inflační úvěrová emise do ekonomiky vnesla. Nižší nabídka peněz je, jak jsme řekli, reakcí bank na vlastní neopatrné jednání, kdy banky inkasovaly zisky z inflačních úvěrů. Cena peněz je pouze jednou z tržních cen, kterou trh (lidé) reaguje na vzniklou situaci. Lidé si prostě tuto situaci, kterou trh odráží, přejí! Nikdo nenařizuje nižší ceny a deflaci. Čím dříve primární i sekundární dopady úvěrové inflace na ekonomiku odezní, tj. čím dříve se na trhu obnoví „správné“ ceny, tím dříve ekonomika překoná šok vyvolaný inflační politikou bank. Nová inflační emise peněz, která by měla zabránit poklesu cen, by jen nastartovala další, škodlivější kolo hospodářského cyklu.⁸¹

Stát a hospodářský cyklus

Z výše uvedené analýzy je zřejmé, že neexistuje žádné „selhání trhu“, které by bylo odpovědné za vznik hospodářského cyklu, natožpak aby z něho následně plynula nějaká „potřeba“ tento cyklus pomocí státních zásahů „stabilizovat“. Na různé subjekty působící na trhu neustále dopadají důsledky jistých událostí, s jejichž existencí tito lidé „ne zcela“ počítali. Trh ovšem pomocí zisků odměňuje ty, kteří jsou v odhadování budoucích přání spotřebitelů a vlivů, které je mohou ovlivnit, úspěšnější. Zisk a ztráta je součástí každého skutečného trhu. Chyby jsou opravovány, lidé se učí.

⁸¹ Pokles cen navíc může proces hledání „správných cen“ urychlovat. Způsobuje totiž to, že lidé mají sklon omezit současnou spotřebu a více spořit, tj. dobrovolně snížit současnou spotřebu a přiblížit tak rychleji poměr své spotřeby k úsporám k poměru, kterému se mylně přizpůsobil trh. Pravým opakem tohoto žádoucího chování je politika tzv. vestavěných stabilizátorů, která má za cíl zabudovat do ekonomiky mechanismy, které budou v dobách deprese současnou spotřebu (poptávku) *zvyšovat*. K rychlejšímu překonání krize je ovšem nutné zvyšovat úspory a nikoli spotřebu. Vhodnější by bylo tuto politiku pojmenovat jako politika „vestavěných destabilizátorů“.

Nechávají si radit od těch, kdo prokázali svou schopnost na trhu působit, pojišťují se proti nepředvídaným událostem, slučují kapitál, diverzifikují portfolia apod. Proti některým jevům ale takováto ochrana nepomáhá. K těmto jevům patří činnost vlády s jejími ohromnými zdroji a vrtošivými náladami a činnost centralizovaného, státem zmonopolizovaného bankovníctví – institucí, které jsou pravým protipólem trhu. Zásah státu v jakékoli oblasti (každá „oprava“ trhu) vyvolá tržní přizpůsobení, které oddálí alokaci zdrojů od přirozeného stavu – vyvolá hospodářskou vlnu způsobenou tím, že některé subjekty na trhu budou jednat mylně. Po objevení této chyby, po poznání, že nešlo o „signál trhu“, ale o umělý zásah státu, dojde ke korekci. Tato vlna s sebou nese náklady. To znamená, že státní zásah, jenž ji vyvolal, způsobuje plýtvání zdroji.⁸² Přímý zásah do fungování *cenového mechanismu* skrze inflační úvěrovou emisi představuje ale nejběžnější a nejdestruktivnější státní politiku vedoucí k tržní diskoordinaci. Cenový systém je totiž tím nejdůležitějším, co daná ekonomika má.⁸³ Narušení jeho fungování je také pro ekonomiku, tj. trh, čili lidi snažící se dobrovolnou spoluprací uspokojovat své nejsilnější pociťované potřeby, tím největším nebezpečím.

⁸² Viz Hülsmann, Guido Jörg: „Toward a General Theory of Error Cycles“, *Quarterly Journal of Austrian Economics*, sv. 1, č. 4, 1998.

⁸³ Mezi rakouskými ekonomy existuje rozdíl v posuzování *záměrnosti* aktivit, kterými banky dávají cyklu vzniknout. Mises s Rothbardem zastávali názor, že inflační úvěrová expanze je vždy záměrným aktem bank. Že struktura bankovníctví s centrální bankou v čele a komerčními bankami fungujícími na částečném krytí depozit na požádání je odpovědná za vyvolávání hospodářských cyklů. Oproti tomu Hayek připouštěl možnost, že banky „nestihnou včas zvýšit své úrokové míry“, a tím mohou způsobit nadměrnou investiční aktivitu. Rothbard s Misesem na to namítali, že vůbec nejde o to, aby banky nečinily „chyby“ či byly vševědoucí. Stačí, když jednoduše nepřistoupí k dodatečné úvěrové emisi, neboť pouze ta může úrokové míry snížit pod přirozenou úroveň, tj. nezačnou půjčovat peníze, které nemají.

Inflační a riziková prémie

V předcházejícím textu jsme podrobně rozebrali rakouskou analýzu hospodářského cyklu, která rozvíjela Misesovy myšlenky z počátku století. Šlo o umělé snížení úrokové míry prostřednictvím snížení *čisté* úrokové míry, která byla označena za její nejdůležitější komponentu. Není to ovšem komponenta jediná, a proto základní rakouská myšlenka může nalézt své uplatnění i při analýze umělého snižování *ostatních* součástí tržní (bankovní) úrokové míry, které v dobách prvního formulování této teorie nenabývaly takového významu. Těmito komponentami jsou inflační prémie a riziková prémie. Inflační prémie má co do činění s inflačními očekáváními, tj. rozdílem mezi skutečnou a očekávanou inflací, jíž se dostalo sluchu v 60. a 70. letech a mainstreamová ekonomie na tento problém reagovala využitím tzv. Phillipsovy křivky, která zosobňovala akcent tehdejší ekonomie na trh práce a přehlížení kapitálu. Využití Hayekova trojúhelníku jako náhrady konceptu Phillipsovy křivky či jako jeho doplnění, nabízí i při nutné dávce modelové zjednodušenosti mnohé přednosti.⁸⁴

Státní zasahování a pokusy o snižování rizikové prémie jako součásti tržní úrokové míry mají stejnou schopnost produkovat chybové hospodářské cykly, jako má umělé snižování čisté úrokové míry. Narušení trhu s rizikem má tedy mnohem zásadnější dopady na koordinační schopnost celého tržního mechanismu, než se na první pohled může zdát. Může vést ke vzniku stejně mylné alokace kapitálu, mylnému prodlužování oklikovosti výroby, mylným investicím – umělému boomu, korekční depresi a frikční nezaměstnanosti, která mylné investice likviduje. Mezi příklady státních institucí, případně regulací, které tyto následky produkují, mohou patřit státní pojištění vkladů, regulace rizikových přírážek ke státním cenným papírům, státem vytvářené „garanční“ a „pojišťovací“ společnosti, Mezinárodní měnový fond a jeho agentury apod.

⁸⁴ Viz Garrison, Roger a Bellante, Donald: „Phillips Curves and Hayekian Triangles: Two Perspectives on Monetary Dynamics“, *History of Political Economy*, sv. 20, č. 2, 1988.

Samozřejmě platí, že čím více těchto vlivů působí navzájem, tím hůře se dopady jednotlivých státních zásahů identifikují, a tím snáze je možné, aby politici a státní úředníci, kteří cykly vytvářejí, produkují tím nezaměstnanost a plýtvají zdroji, sváděli dopady svých opatření na někoho jiného – ropné šejky, nadnárodní korporace, nedostatek celní ochrany apod. Čím jsou ovšem vlivy stále rafinovanějších státních zásahů méně viditelné, tím větší úloha pak leží na ekonomech, aby dokázali vysvětlit kauzální vztahy, které krize a nezaměstnanost vytvářejí.

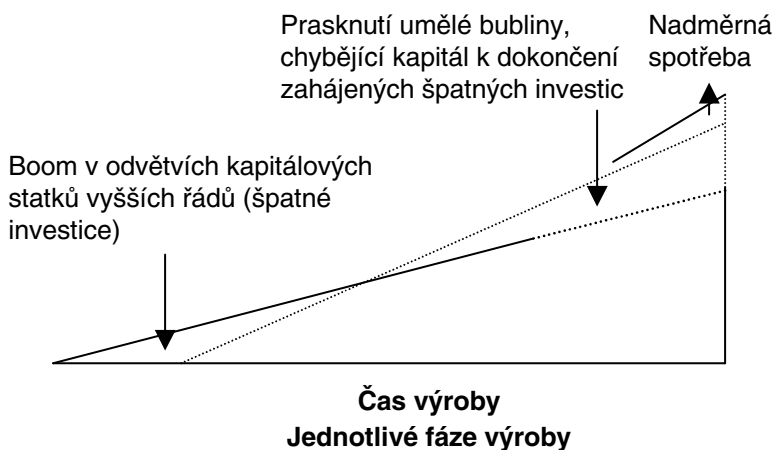
Rakouský *a priori* deduktivní přístup umožňuje vyslovení zásadních závěrů o důsledcích státních zásahů vedoucích k časové diskordinaci trhů. Tyto závěry jsou ryze kvalitativní povahy, neboť skutečná ekonomická teorie *kvantitativní* závěry dávat nemůže, a platí vždy, a to i v situaci, kdy se empiricky nebude v důsledku složitosti společenských procesů dařit tyto důsledky vyzorovat. Empirický ekonom, který nemá žádnou platnou teorii a mnohdy ani žádná smysluplná empirická data, nemůže nic než mlčet, do nekonečna provádět své regrese a doufat, že někdy či někde mu jeho data o důsledcích státních zásahů cosi napoví. Nikdy si ovšem nemůže být svými výsledky jist, neboť žádná manipulace s daty nepředstavuje způsob, jakým lze ekonomickou *teorii* obohatit. Veškeré takové úsilí představuje analýzu minulosti – ekonomickou historii, nikoli teorii. Oproti tomu rakouský ekonom odpověď týkající se důsledků státních zásahů do fungování trhů díky rakouské teorii cyklu má.

Hayekův trojúhelník II

Po tomto verbálním vysvětlení hospodářského cyklu je využití Hayekova trojúhelníku, který jsme představili ve 4. kapitole, jasné bez dalšího dlouhého vysvětlování.

Umělé snížení úrokové míry pomocí úvěrové expanze učiní přeponu Hayekova trojúhelníku plošší. Způsobí zahájení nových, kapitálově náročných výrobních procesů (zvýšení oklikovosti), a tím způsobí boom v odvětvích výroby kapitálových statků vyšších řádů. Spotřeba obyvatelstva se ovšem nesnížila, naopak. Při nižší úrokové míře lidé méně spoří (více spotřebovávají) a Hayekův trojúhelník se tedy „trhá“. Jeho přepona na jednom

konci ukazuje na vyšší investiční aktivitu, na druhém konci na vyšší spotřebu. Tato situace není dlouhodobě udržitelná, neboť – jak ukazuje čárkovaná část přepony – na dokončení zahájených projektů není dost kapitálu. Lidé nemohou mít obojí zároveň: vyšší spotřebu a vyšší investice.

Obr. 6: Hospodářský cyklus

Grafický dodatek II

Garrisonovo využití Hayekova trojúhelníku ke znázornění hospodářského cyklu⁸⁵

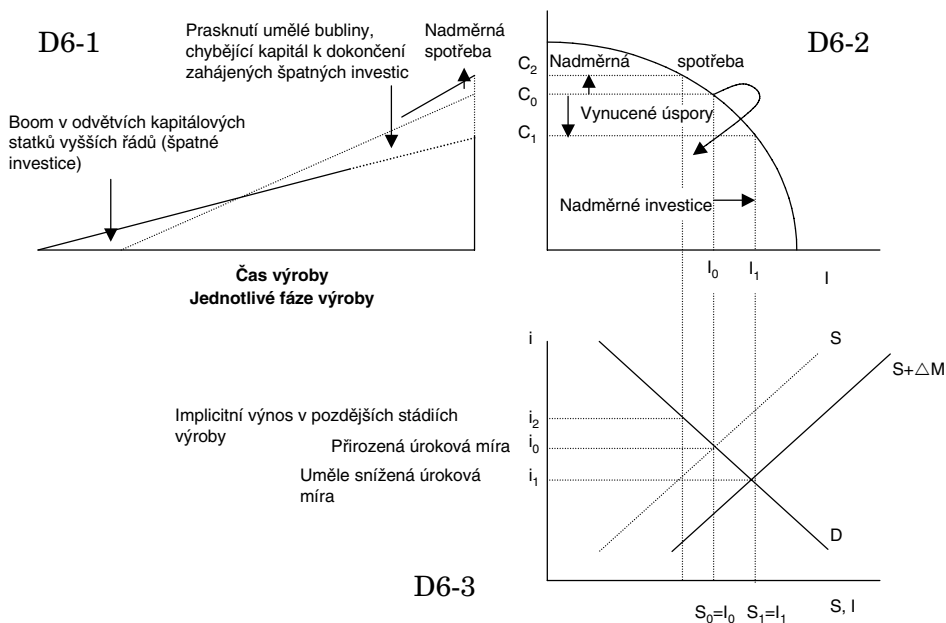
Garrisonovo spojení Hayekova trojúhelníku s hranicí výrobních možností a trhem úspor poskytuje řadu dalších zajímavých postřehů.

Předpokládejme, že společenská míra časové preference se nezměnila. Centrální banka (příp. bankovní systém) provede úvěrovou expanzi pomocí nástrojů tzv. měnové politiky, které má k dispozici. Dodatečné peníze vytvoří dodatečnou nabídku zápůjčních fondů – posun křivky nabídky do $S + \Delta M$.⁸⁶ Úroková míra reaguje poklesem, což ovšem – na rozdíl od poklesu vyvolaného zvýšenou mírou úspor, kdy došlo k růstu úspor *i* investic – vede k opačnému pohybu obou veličin – investice rostou a úspory klesají (obr. D6-3).

Jak se tento vývoj projeví v grafu zachycujícím hranici produkčních možností (obr. D6-2)? Vyšší investice doprovázené nižšími úsporami (tj. vyšší spotřebou) způsobují, že se ekonomika dostává *za* hranici výrobních možností. Je to možné? Jistě, neboť hranice výrobních možností je definována jako *udržitelná* kombinace spotřeby a investic. Tržní síly samozřejmě budou působit na odstranění této *neudržitelné* situace (a proto také bublina, kterou boom vytváří, nakonec splaskne). Nyní jsme ale zatím v první fázi celého cyklu! Z původního bodu, který odpovídal udržitelné kombinaci

⁸⁵ Celý výklad Garrisonovy makroekonomie založené na kapitálu lze najít v knize *Time and Money: The Macroeconomics of Capital Structure*, Routledge, 2000.

⁸⁶ Není nutné, aby se *celý* nárůst emitovaných peněz přeměnil v nabídku nových úvěrů, neboť lidé mohou např. zvýšit držbu hotovosti.

Obrázek D6: Znázornění hospodářského cyklu

investic a spotřeby se tedy „obloukem“ dostáváme vně hranice výrobních možností, a to směrem k vyšším investicím (nové peníze způsobí vznik jednoduše neodstranitelných investic). V první fázi korekčního návratu k hranici produkčních možností tedy dojde k omezení spotřeby, která zajistí zpětné „protnutí křivky PPF“. Problém spočívá ale v tom, že se ekonomika v průběhu 1. části korekce sice „dostane“ na hranici výrobních možností, tedy do „bodu“ udržitelné kombinace spotřeby a investic, ale lidé si tuto kombinaci *nepřejí*. Nezměnili své časové preference! Musí tedy ještě dojít k přeskupení investic (změně struktury kapitálových statků), aby odpovídaly struktuře úspor, což si vyžaduje další náklady – spotřebu dalších zdrojů – a tedy pokračování v korekčním přizpůsobení dále *pod* hranici výrobních možností. Korekce, která se může zdát z pohledu na ekonomiku „přes trh práce“ (nezaměst-

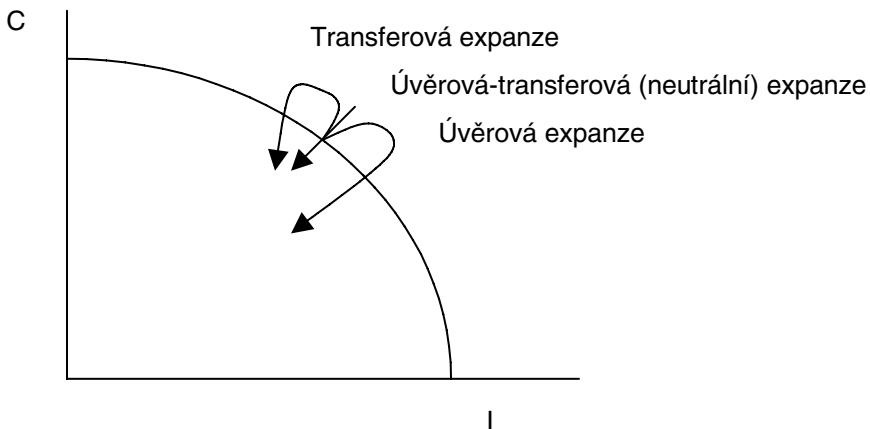
nanost) dostačující (bylo dosaženo PPF), se při pohledu „přes kapitál“ ukazuje jako nedokončená – stále nebyly odstraněny všechny škody v koordinaci trhů vyvolané úvěrovou expanzí. Je zřejmé, že toto úplné přizpůsobení je *nutně* spojeno s poklesem bohatství.

Garrisonova generalizace rakouské teorie

Přestože vznik neudržitelného boomu je nejčastěji vyvoláván *úvěrovou* expanzí, k níž dochází v důsledku existence centrálního bankovníctví, nejedná se o jediný způsob, kterým mohou nové peníze do ekonomiky vstoupit. K tomu může dojít také jinou cestou než prostřednictvím úvěrové expanze. Peníze mohou také nabývat podoby *transferové expanze*, tedy mohou je jako první získat nikoli investoři skrze úvěrový trh, ale přímo spotřebitelé. Pro rakouskou teorii cyklu ale není problém takovouto skutečnost vysvětlit standardním způsobem. Nové peníze v rukou spotřebitelů totiž vyvolají *umělou* (tj. neudržitelnou, se skutečnými časovými preferencemi neslučitelnou) poptávku po statcích nižších řádů – spotřebních statcích a statcích blízkých konečné spotřebě. Dojde tedy k umělému nárůstu úrokové míry, přeskupení zdrojů, změně struktury kapitálu, která se bude snažit odrážet poptávku upřednostňující zvýšenou spotřebu. Ekonomika se dostane na neudržitelnou pozici vně hranice výrobních možností. Posléze musí být chyba objevena a (nezmění-li se časové preference) začne proces korekce, který kvůli specifčnosti některých kapitálových statků s sebou nese ztrátu bohatství. I v případě transferové expanze se proto ozdravná korekce „nezastaví na původní hranici produkčních možností“, ale bude pokračovat dále. Jelikož ovšem zvýšené investice směřující převážně do pozdních stádií výroby (blíže konečné spotřebě) jsou obecně méně nákladné, je jejich likvidace spojena s menší ztrátou bohatství, a proto důsledky transferové expanze nebudou tak bolestivé.

Kombinací úvěrové a transferové expanze je *úvěrová a transferová expanze*, kdy jsou systematicky zmýleni jak spotřebitelé, tak i investoři. Jelikož ale nedochází k nějakému zásadnímu přesunu kapitálu (nedochází k systematické *mezičasové* diskoordinaci), ne-

bude pravděpodobně korekce této chyby spojena s takovými náklady, jako tomu bylo ve dvou předcházejících případech.

6. Místo závěru – proč je důležité znát ekonomii: Velká deprese

Má-li mít rakouská teorie hospodářského cyklu skutečně takovou vysvětlující schopnost, jakou jsme jí v této knize přisoudili, má-li být skutečně apodikticky pravdivá, pak musí také obstát v zásadní zkoušce – musí vysvětlit nejen „běžné“ hospodářské cykly, ale musí také poskytnout vysvětlení největší hospodářské deprese ve 20. století, která znamenala zvrát v pohledu na koordinační schopnost trhů: VELKOU DEPRESI. Musí ukázat, proč je všeobecně přijímaný názor na vznik ohromné nezaměstnanosti a ohromný pokles produkce ve Spojených státech a většině rozvinutého světa mylný. Musí tedy např. ukázat, že americký národní hrdina Franklin Delano Roosevelt není génius, který vyvedl Ameriku z krize a zachránil ji před hrozbou komunismu, ale že byl spolu se svým předchůdcem Herbertem C. Hooverem za hloubku krize odpovědný, a že tedy volání socialistů na celém světě po novém Rooseveltovi by v případě, že by bylo naplněno, bylo nutně zdrojem další světové katastrofy. Má-li rakouská teorie přesvědčit, pak musí dokázat, že bez smysluplné ekonomické teorie (porozumění základním praxeologickým zákonům) nelze vysvětlit současnost ani budoucnost.

„Když někomu řeknete, že jeho politická přesvědčení jsou ovlivněna jeho názory na ekonomickou historii, většinou vám odpoví, že se o ni nikdy nezajímal a nikdy nečetl ani žádnou knihu z tohoto oboru. To ovšem neznamená, že by podobně jako ostatní nepovažoval za dané skutečnosti mnohé z legend, které šířili v té či oné době autoři píšící o ekonomické historii.“⁸⁷

⁸⁷ Hayek, F. A. (ed.): *Capitalism and the Historians*, University of Chicago Press, 1954, str. 8.

„Většina lidí by byla velmi překvapena, kdyby zjistila, že většina toho, co si myslí o určitých věcech, nejsou prověřená a uznávaná fakta, ale mýty, které vznikly z politických důvodů, a poté se rozšířily a díky lidem dobré vůle se z nich staly obecně rozšířené názory.“⁸⁸

Podívejme se tedy na to, jak se rakouská teorie hospodářského cyklu s tímto úkolem vypořádá.

Stát a Velká deprese: Jak depresi „neléčit“

V předchozích kapitolách jsme podrobně vysvětlili příčiny a následky existence hospodářského cyklu. Víme proto již, že boom je nejčastěji důsledkem úvěrové expanze, kterou provádí bankovní systém v čele s centrální bankou, která tak zneužívá monopolního postavení, které jí udělil stát a které stát za pomoci svých mocenských složek udržuje. Po tomto inflačním boomu musí nutně následovat objevení skutečnosti, že zvětšení společnosti dostupného kapitálu bylo pouhým zdáním, a korekční deprese, během níž jsou odstraněny takto vzniklé chyby a obnovena správná *struktura* úspor a investic a obnovuje se patřičný *poměr* mezi spotřebou a úsporami. Bez tohoto přizpůsobení se mylná alokace zdrojů a s ní spojené plýtvání prodlužuje a zvětšuje se rozsah nutné korekce v budoucnu. Nejhoršími politikami, které je možné provádět, jak jsme uvedli výše, jsou politiky, jež brání ozdravné depresi. Shrňme tedy ještě jednou, že je obzvláště nevhodné a škodlivé provádět tyto politiky (pokusme se mít v další analýze historických skutečností tyto závěry ekonomické analýzy neustále na paměti):

- Bránit či prodlužovat likvidaci špatných investic půjčováním peněz podnikům v potížích, vyvíjet tlak na banky, aby poskytovaly další úvěry apod.
- Provádět další inflaci.
- Pokoušet se držet vysoko mzdy, klesají-li tržby podniků, případně dochází-li k tzv. sekundární deflaci.

⁸⁸ *Ibid.*, str. 9.

- Pokoušet se udržovat vysoko ceny např. pomocí regulace cen, která má údajně bránit deflaci.
- Podporovat spotřebu, aby byla „udržena“ poptávka, prostřednictvím státních sociálních podpor, vynalézáním kvazipeněz, jako jsou potravinové lístky apod.
- Podporovat nezaměstnanost pomocí státních podpor v nezaměstnanosti.

Jsou-li tyto politiky prováděny, odstranění následků inflačního boomu se prodlužuje, tj. je bolestnější a dává vzniknout řadě dalších společenských problémů. Nejsou-li prováděny, je deprese kratší a méně bolestná.

Vznik deprese

Nutným předpokladem vzniku Velké deprese ve Spojených státech byl vznik centrální banky Spojených států, Federálního rezervního systému (FEDu), v roce 1913, který dovršil kartelizaci amerického bankovníctví. FED se stal zdrojem inflace po zbytek století, institucí, která financovala extrémní nárůst vlády a stala se zdrojem do té doby nevídaných hospodářských cyklů.⁸⁹ Ve 20. letech, která jsou většinou považována za léta velké prosperity a stability, provedl FED (na tehdejší dobu) velkou inflaci, která ovšem zůstala zraku mnohých utajena.

⁸⁹ Proces financování americké vlády charakterizují nejlépe následující údaje, které ukazují na nárůst množství dluhopisů vlády, které FED odkoupil: 1913 – 0 USD, 1921 – 400 000 000 USD, 1934 – 2 400 000 000 USD, 1981 – 140 000 000 000 USD, 1992 – 280 000 000 000 USD.

Více o politickém pozadí vzniku FEDu a jeho vlivu na americkou ekonomiku v Rothbard, Murray: *The Case Against the Fed*, Mises Institute, 1994.

Celkové množství dolarů a zlatých rezerv (v mld. USD)

	Celková peněžní nabídka	Celkové zlaté rezervy	Zlatem nekrytá peněžní nabídka
červen 1921	44,7	2,6	42,1
červen 1929	71,8	3,0	68,8

Zdroj: Rothbard, Murray: *America's Great Depression*, str. 89.

Za osm let tedy došlo k nárůstu „vytištěných – zfalšovaných“ nekrytých peněz ze 42,1 na 68,8 mld. dolarů, což znamená inflaci ve výši 63,4 %.⁹⁰ Je také zcela zřejmé, že faktory, které vláda (FED) neměla v rukou, působily na zastavení inflace a urychlovaly příchod ozdravné deprese, zatímco faktory kontrolované vládou svým vlivem převažovaly, inflační boom prodlužovaly a zahájení ozdravné korekce oddalovaly.⁹¹ Inflace měla několik vrcholů – roky 1922, 1924 a konečně, patrně osudovou, druhou polovinu roku 1927.

„Je všeobecně známo, že v roce [1927] americká měnová autorita [tj. Federální rezervní systém] provedla zcela bezprecedentní krok, který v účincích boomu a dopadu na následující depresi nemá srovnání s čímkoli podobným v minulosti. Těto autoritě se podařilo prostřednictvím politiky levných peněz, ke které sáhla, jakmile se začaly projevovat příznaky blížící se reakce [trhu], prodloužit tento boom o dva roky za bod, který by jinak byl jeho přirozeným koncem. A když nakonec došlo ke krizi, byly po téměř další dva roky činěny záměrné pokusy zabránit všemi dostupnými prostředky běžnému

⁹⁰ Nesmíme zapomínat na to, že původní definice inflace hovořila o nárůstu množství kovem nekrytých peněz, a nikoli o nárůstu cenové hladiny či hodnoty spotřebního koše.

⁹¹ Podrobný přehled vývoje jednotlivých částí peněžní nabídky a analýzu důvodů jejích změn lze nalézt v Rothbard, Murray: *America's Great Depression*, kap. 4 a 5.

*procesu likvidace. Zdá se mi, že tyto skutečnosti měly daleko větší vliv na podobu deprese než vývoj do roku 1927, který, dle všeho co víme, mohl vést k relativně mírné depresi v roce 1927 a době následující.*⁹²

Až v polovině roku 1929 došlo poprvé od června 1921 k situaci, že se zastavil nárůst peněžní zásoby. Boom dvacátých let skončil a začala Velká deprese, jejíž existenci si většina lidí uvědomila až v říjnu, kdy došlo ke krachu na burze.

Mezi inflační faktory patřily mimo jiné levné úvěry financující export, operace na volném trhu, v rámci nichž byly nakupovány dluhopisy americké vlády, a úvěrové linky evropským zemím, především Velké Británii. Ty měly těmto zemím pomoci znovunastolit zlatý standard na starých paritách, jež byly zcela nerealistické v důsledku inflačních politik, které tyto státy v mezidobí provozovaly. Spojené státy dokonce záměrně způsobovaly vlastní inflaci (okrádaly vlastní obyvatelstvo), aby inflační politika evropských zemí nebyla tak viditelná (tj. aby např. kurs britské libry k americkému dolaru zůstal neměnný). Tuto „spolupráci“ centrálních bank, která není nepodobná snaze dnešních centrálních bank „koordinovat“, tj. zneviditelnovat inflaci, připravoval po dlouhá léta guvernér newyorské federální rezervní banky a pozdější prezident FEDu Benjamin Strong. Ten na tajných schůzkách (které nehlásil ani Federální rezervní radě ve Washingtonu) domlouval tuto společnou inflaci a záměrné snížení amerických úrokových měr vedoucích k úvěrové expanzi, aby „se pomohlo“ Velké Británii. Strong tvrdil, že

*„břímě tohoto přizpůsobení [zreálnění zlaté parity britské libry] musí dopadnout více na nás [USA] než na ně [Británii]. Bylo by pro britskou vládu a centrální banku politicky a sociálně obtížné vyrovnat se s poklesem cen.*⁹³

⁹² Hayek, F. A.: *Prices and Production*, str. 162.

⁹³ Dopis Stronga Mellonovi, americkému ministru financí z 27. května 1924. Podle Rothbard, Murray: *America's Great Depression*, str. 134.

To se také stalo a americká inflace je toho dokladem. Zároveň je z této epizody zřejmé, jaké zájmy vedou centrální banky k vzájemné „spolupráci“.

Závěrečnou fází boomu provázela inflace cen aktiv (akcií). Ceny akcií, které od května do července 1928 klesly o 5 %, začaly v důsledku poslední vlny inflace prudce stoupat a od července do prosince 1928 vzrostly o 20 %. Jejich propad, který se pomalu blížil, mohl být tedy o to větší.

Jak se projevil tento inflační boom ve 20. letech v cenách? Z oficiálních údajů je zřejmé, že index velkoobchodních cen nepatrně vzrostl z 93,4 v červnu 1921 na 95,2 v červnu 1929 s mírným nárůstem v polovině tohoto období (100 = 1926). Indexy spotřebitelských cen vykázaly podobný vývoj. Tyto údaje také vedly mnohé ekonomy k oslavování tohoto období jako období dlouhé měnové stability. Jiné indexy, které ovšem sledovaly i mzdy a ceny ostatních aktiv, ukazují na jiný vývoj. Snyderův index cenové hladiny vzrostl ze 158 v roce 1922 na 179 v roce 1929 (nárůst o 13 %, 1913 = 100). Podíváme-li se podrobněji na jednotlivé složky velkoobchodních cen, vidíme, že ceny potravin a zemědělských produktů rostly, zatímco ceny kovů, paliv, chemikálií výrazně klesaly. Boom byl tedy zaznamenáván ve výrobě kapitálových statků, což dokazuje také to, že se zečtyřnásobily ceny akcií, výroba trvanlivých statků a oceli se zvýšila přibližně o 160 %, zatímco výroba netrvanlivého zboží (většinou spotřebního zboží) vzrostla pouze o 60 %. Mzdy se pohybovaly podobně. V podnicích vyrábějících spotřební statky rostly méně – mzdy ve výrobě bot se nezměnily, ve výrobě nábytku rostly o 6 %, v podnicích vyrábějících obaly o méně než 3 % – zatímco v odvětvích kapitálových statků mnohem výrazněji – ve výrobě strojů o 12 %, těžbě a zpracování dřeva o 19 %, v chemických výrobcích o 22 % a ve výrobě oceli a kovů o 25 %.⁹⁴

Za stabilitou cenové hladiny lze tedy nacházet přesně to, co rakouská teorie hospodářského cyklu očekává. Změny relativních cen, rozvoj kapitálově náročných výrob ukazující na umělé prodlužování výroby vyvolané úvěrovou expanzí.

⁹⁴ Údaje podle Rothbard, *op. cit.*, str. 154–55.

Prodloužení deprese: Katastrofa ve dvou dějstvích

Plánováním za lepší zítřky – Dějství první: Herbert Hoover

Herbert Hoover, který byl americkým prezidentem v letech 1929–33, je obecně považován za extrémního zastávce *laissez faire*, který se jako obhájce fungování trhu dožil ve funkci vyvrácení svého ideologického názoru.⁹⁵ Tak tomu ovšem nebylo. Hoover celá 20. léta dokazoval, že je zastáncem silného státu v ekonomice. Za prezidenta Hardinga působil jako ministr obchodu a stal se předním obhájcem *veřejných prací*.

⁹⁵ Dějiny Spojených států amerických, které vydalo ve své populární řadě „dějiny států“ nakladatelství Lidové noviny, např. tvrdí: „Zastávci *laissez faire* věřili, že hospodářství si pomůže samo. ...Hoover... udělal více, než čeho byl ...schopen kterýkoli jeho předchůdce. Nicméně však jeho vlastní filozofie, z níž se nyní stalo tvrdé dogma, omezovala možnost vládního zásahu a Hoover od ní odmítal upustit i ve chvíli nouze.“

Mimochodem je zajímavé, jak tato kniha popisuje důvody krize. Kapitola nesoucí název „Bezvládí v ekonomice“ píše o tom, jak „spekulační mánie živila konjunkturu“, „bytová výstavba a odbyt automobilů dohnaly pop-távku“, „obchod... kvetl hnán... věčnou chamtivostí“, „prezident se snažil bezúspěšně omezit spekulaci“ – pohádku o zlých kapitalistech si každý sám domyslí. V další kapitole se píše: „Americké hospodářství nejvíce poškodila schopnost podnikatelů udržovat v letech konjunktury stávající cenovou úroveň a sklízet zisky, přičemž nezvyšovali mzdy ani ceny surovin. Výsledkem bylo, že přibližně jedna třetina osobních příjmů končila v rukou pouhých pěti procent obyvatelstva. Tím, že své zisky znovu investovali do růstu svých firem, působili podnikatelé stále větší nerovnováhu mezi vzrůstající produktivitou a klesající kupní silou. ...Přemrštěné zisky a dividendy lákaly bohaté vrstvy k burzovním spekulacím. ...K debaklu přispěla i vládní politika. Mellonovy daňové úlevy vedly k nadměrnému růstu úspor, což zase způsobilo nižší poptávku. ...Nepřátelský postoj vlády k odborům bránil kolektivnímu vyjednávání a možná také zhoršil všeobecnou nerovnováhu příjmů. ...Lhostejný postoj k dodržování protitrustových zákonů podpořil soustředění hospodářské moci do rukou několika málo podnikatelů, vytváření monopolů a vysoké ceny.“ Pak samozřejmě následuje oslava státních zásahů F. D. Roosevelta. ...A pohádky je konec.

„Vytvořili jsme spolupráci mezi federální vládou, státy i municipalitami, abychom zvětšili rozsah veřejných prací. Přesvědčili jsme zaměstnavatele, aby ‚rozdělovali‘ čas mezi své zaměstnance, aby mohlo co nejvíce lidí dostat nějaký příjem. Zorganizovali jsme průmysl, aby prováděl renovace, opravy a tam, kde je to možné, aby rozvíjel nové stavební projekty.“⁹⁶

Hoover z pozice své funkce také tyto politiky podporoval, věřil, že stát musí zasahovat a hospodářské krize léčit, vyslovoval se pro silnou roli odborů, které mají usilovat o *vysoké mzdy*, což má být lékem proti krizi – domníval se, že „staré ekonomii“ odzvonilo a že má recept „nové ekonomie“ na boj s nezaměstnaností. Vůbec nerozuměl koordinačním schopnostem trhu a harmonii zájmů, která na trhu vládne, což dokazuje jeho projev z 5. prosince 1929, ve kterém si pochvaloval nové provázání soukromého a státního sektoru a jejich společný postup proti hospodářským potížím spočívajícím ve snižování mezd:

„Jedná se o něco zcela odlišného od arbitrárního chování, kdy každý usiloval jen o zničení druhého, což bylo typické pro dobu před nějakými třiceti či čtyřiceti lety.“⁹⁷

Výsledky tohoto dobrovolného boje s depresí byly dnes jen těžko představitelné věci. Henry Ford např. jako projev vlastenectví demonstrativně zvýšil mzdy. Hoover začal zvyšovat výdaje na veřejné práce, zvýšil dotace do zemědělství prostřednictvím FFB (*Federal Farm Board*). Snahou bylo udržet *ceny na vysoké úrovni*. Prostředkem měl být například výkup zemědělských surovin počínaje bramborami přes vajíčka, až k tabáku, a konče drůbeží. Výsledkem samozřejmě bylo, že se vytvořily ohromné zásoby, které byly drženy mimo trh. Ceny ale nevzrostly, jak si úředníci představovali, protože dovoz jejich nárůstu zabránil. Podpory zemědělcům jen dále

⁹⁶ Hoover, Herbert: *Memoirs of Herbert Hoover*, Macmillan Co., 1937, sv. II, str. 41–2.

⁹⁷ Podle Rothbard, *op. cit.*, str. 190.

přispěly k další výrobě a vytvořily další tlak na pokles cen.⁹⁸ Programy „podpory“ zemědělství nakonec skončily tak, že nahromaděné zásoby byly se ztrátou prodány. Ztráta pouze z prodeje bavlny a obilí, jež byly považovány za „nejcitlivější“ komodity, činila na konci Hooverovy vlády 300 milionů dolarů a dalších 85 milionů bušlů obilí bylo „zdarma“ předáno Červenému kříži.

Co se týče zahraničního obchodu, prosadil Hoover jako jeden ze svých prvních velkých počínů na postu prezidenta Smooth-Hawleyho sazebník, který zaváděl omezení zahraničního obchodu prostřednictvím *nejvyšších cel* v historii USA.

K udržení vysokých mezd a cen provedl Hoover další krok. *Omezil dramaticky imigraci*. Během pár měsíců na konci roku 1930 snížil počet imigrantů z Evropy o 90 %.⁹⁹ Vše bylo doprovázeno státní propagandou, která se snažila přemluvit mladé lidi, aby se vrátili do škol o opustili trh práce. Dalším krokem byl útok na burzu, která sice nepatřila do federální jurisdikce, ale burza byla považována za hlavního nepřítele lidu. Hoover se mylně domníval, že dochází k poklesu cen proto, že jsou umožněny tzv. krátké prodeje, a tak lednu 1930 předložil zákon, který tento běžný způsob obchodu zakazoval a měl tak působit na *vzrůst cen akcií*. Nic takového se ale nestalo a ani stát nemohlo. „Nová ekonomie“ Herberta Hoovera byla snůškou nesmyslů a hloupostí. Násilně přesměrovala část zdrojů na nesmyslné projekty s cílem zvýšit mzdy a ceny. Omezovala množství lidí, kteří produkovali hodnoty. To vše mohlo vést pouze k většímu hospodářskému úpadku. Ve svém projevu v prosinci 1930 Hoover pyšně poukazoval na skutečnost, že během jeho vlády neklesají mzdy, že ceny obilí jsou díky FFB o 30 % vyšší než v Kanadě a ceny vlny o 80 % vyšší než v Dánsku. Co je tak skvělého na tom, že kvůli paternalistické politice vlády musejí Američané

⁹⁸ Z této skutečnosti je zřejmé, jakým tlakům musí čelit každý kartel (byť vládou vytvořený a podporovaný).

⁹⁹ V roce 1931 byl snížen počet imigrantů na 35 000, v roce 1932 došlo dokonce k čisté *emigraci* ve výši 77 000, což odráželo skutečnost, že se zvýšil počet osob deportovaných ze Spojených států. Viz Rothbard, *op. cit.*, str. 216.

trpět vysokými cenami zboží, které by mohli koupit někde jinde o 80 % levněji, chápal snad jen prezident Hoover. Výroba prudce klesala, ovšem – jak předvídá rakouská teorie hospodářského cyklu – více byla postižena výroba produktů vyšších řádů, méně byla zasažena výroba spotřebitelských statků. (Mezi lety 1929 a 1931 klesl index trvanlivého zboží o více než 50 %, výroba netrvanlivých statků klesla o méně než 20 %, výroba oceli poklesla o téměř 80 %. Tržby v maloobchodě poklesly oproti tomu jen o 25 %.)

Měnová politika byla stále inflační (FED se snažil zvyšovat tu část nabídky peněz, kterou měl pod kontrolou. Např. diskontní sazba klesala během roku 1930 z 4,5 % na 2 % a v polovině roku 1931 na 1,5 %. Poté došlo k jejímu zvýšení na konci roku 1931 na 3,5 %). Lidé ale ztráceli důvěru v bankovní systém a vybírali své účty. Podniky krachovaly. Bankovní rezervy dramaticky klesaly. Navzdory stálé snaze FEDu provádět inflaci začal statistik z Federální rezervní banky v New Yorku Carl Snyder v dubnu 1931 organizovat petici ekonomů za provádění politiky levných peněz. Hayek v této souvislosti poznamenává:

„Zdá se být zcela jisté, že vše se jenom zhorší, když se budeme snažit léčit symptomy deflace a zároveň budeme dělat vše pro to, abychom pomocí vztyčování překážek obchodu a ostatními státními zásahy zvětšili stupeň, v jakém se ekonomika nepřizpůsobuje potřebám trhu. Navíc.... bojovat proti depresi vynucenou úvěrovou expanzí znamená pokoušet se léčit zlo pomocí stejných prostředků, kterými bylo způsobeno.“¹⁰⁰

Navzdory zvláštní ekonomické logice této petice se pod ni podepsali prominentní ekonomové. Ceny klesaly tím více, čím více lidé ztráceli důvěru v bankovní systém. Velké podniky však do konce roku 1931 nesnižovaly mzdy. Uprostřed největší hospodářské krize tedy rostly reálné mzdy. John M. Keynes chválil tuto politiku vysokých mezd a zároveň označoval inflační politiku FEDu za

¹⁰⁰ Hayek, F. A.: *Monetary Theory and the Trade Cycle*, str. 21.

uspokojivou (tj. uspokojivě inflační).¹⁰¹ Vysoký životní standard si zachovávali ti, co pracovali. Nezaměstnanost byla ovšem obrovská a ti, co nepracovali, živořili mnohdy na hranici hladu. Nová pracovní místa se ale nevytvářela, protože vysoké mzdy nikdo nemohl v době krize zaplatit.

Ani ve fiskální politice se Hoover nezachoval jako velký zastánce *laissez faire*. V roce 1931 obtěžkala federální vláda ekonomiku největším rozpočtovým deficitem v historii Spojených států ve výši 2,2 mld. dolarů. Vláda zahájila také ohromné přerozdělovací projekty, které se postaraly o prudký nárůst výdajů (1,3 mld. dolarů v roce 1931).

Hoover si navzdory všem svým ústupkům zachoval jistou mez, kterou nikdy nepřestoupil. To se ukázalo např. při pokusu o násilnou kartelizaci amerického průmyslu, kterou navrhl Gerard Swope, šéf General Electric, v podobě tzv. „Swopova plánu“. Státem vytvořené a podporované kartely měla řídit federální vláda a pomocí nich stabilizovat (tj. zvyšovat) ceny a stabilizovat (tj. omezit) výrobu. Zároveň měla předepisovat tzv. přípustné obchodní praktiky. Jednalo se o plán, který Hoover označil za fašistický, přestože jej většinovým souhlasem doporučilo i americké ministerstvo obchodu. Nebezpečí ekonomické fašizace bylo zažehnáno, ale netrvalo dlouho a Rooseveltova NRA (*National Recovery Administration*) tohoto cíle dosáhla v mnohem větším měřítku. Ještě předtím ale tyto praktiky začaly uskutečňovat jednotlivé státy. Oklahomský guvernér „Alafa Bill“ Murray například nařídil uzavření podniků těžících ropu do doby, než cena ropy vzroste na „minimální spravedlivou cenu“, tj. do výše jednoho dolaru za barel. Když se podniky odmítaly podřídít, vyslal k vynucení tohoto nařízení Národní gardu. K podobným opatřením následně sáhl i Texas. Některé další státy ve stejném duchu uzákonily limity těžby v rámci tzv. konzervačních zákonů.¹⁰²

Roku 1932 se Hoover rozhodl k řadě dramatických státních

¹⁰¹ Rothbard, *op. cit.*, str. 237.

¹⁰² Viz více o pomýlené logice konzervačních zákonů v Rothbard, Murray: *Ekonomie státních zásahů*, Liberální institut, 2001, oddíl II, kap. 3, oddíl m.

intervencí, které lze označit za Hooverův Nový úděl (*New Deal*).¹⁰³ Zákon o státním rozpočtu z roku 1932 představoval jeden z největších nárůstů daní schválených ve Spojených státech v době míru. Obnovila se řada válečných daní, objevily se prodejní daně z benzínu, pneumatik, automobilů, elektrické energie, šperků apod., vznikly nové daně z bankovních šeků, převodu obligací, telefonního, telegrafního a radiového spojení, osobní daně z příjmu vzrostly z 1,5 % – 5 % na 4 % – 8 %, daňové přírážky vzrostly z maximální výše 25 % na 63 %, darovací daň byla obnovena a zvýšena na 33,3 % atd.

Zároveň si Hoover ovšem pomalu postupně uvědomoval, že program veřejných prací, kterého se tolik zastával a který od počátku deprese téměř zdvojnásobil množství budovaných federálních staveb, nepřináší ovoce v podobě snižování nezaměstnanosti a stojí velké prostředky. Proto postupně od těchto programů upouštěl.

Důležitou částí Hooverova programu bylo založení RFC (*Reconstruction Finance Corporation*), která měla používat státních fondů k poskytování úvěrů bankám, průmyslu, zemědělství a místním vládám. Během roku 1932 poskytla RFC celkové úvěry ve výši 2,3 mld. dolarů. Přibližně polovina byla poskytnuta bankám, 17 % železnicím a 9 % zemědělství. Hoover dále zavedl první federální program podpor – *Emergency Relief and Construction Act*, který byl schválen v červenci 1932. Skrze RFC byly státům v rámci tohoto programu poskytovány značné finanční prostředky.

Se zhoršující se situací krachovaly banky tím, jak si lidé vybírali své peníze a hromadili je raději doma, než aby riskovali jejich ztrátu v některé z bank. Státní měnová politika se tuto situaci snažila řešit tak, že pumpovala do ekonomiky nové peníze – prováděla inflaci¹⁰⁴ a prezident vyzýval k boji proti hromadění peněz (*hoarding*):

„Boj se dnes vede proti hromadění peněz.“¹⁰⁵

¹⁰³ Viz Rothbard, *op. cit.*, kap. 11.

¹⁰⁴ Viz kap. 3 pro charakteristiku důsledků emise peněz, která má zajistit stabilní cenovou hladinu.

¹⁰⁵ Hoover v projevu 6. března 1932. Podle Rothbard, *op. cit.*, str. 270.

Cílem útoku státu se tedy stalo chování lidí, kterým reagovali na tristní výsledky regulací státu v oblasti bankovníctví, a banky byly nejvyššími politickými představiteli vybízeny k další úvěrové expanzi.¹⁰⁶ *New York Times* 20. května napsaly, že prezident „je rozhořčen zjevnou neochotou komerčních bank v zemi spolupracovat při snaze o úvěrovou expanzi“.¹⁰⁷ Předseda RFC Pomerene shrnul mínění státních úředníků o úloze bank v systému tržního hospodářství: „Banka..., která je ze 75 procent... likvidní a odmítne poskytnout úvěr..., je parazitem na společnosti.“¹⁰⁸ Za parazity tak byly označovány ty instituce, které se snažily napravit chyby svého dřívějšího neodpovědného chování, zatímco skuteční parazité na společnosti, vedoucí představitelé státních institucí zabývajících se přerozdělováním peněz, ničením produkce a umělým zvyšováním cen, se sami pasovali na spasitele společnosti.

To je jen zlomek opatření, ke kterým Hoover ve své politice sáhl. Podrobný výčet lze najít na jiných místech. Pro ilustraci Hooverovy reakce na největší propad amerického hospodářství ve 20. století je tento nástin postačující. Na začátku kapitoly jsme uvedli seznam politik, které mohou krizi vyvolanou předešlým inflačním bohem pouze prodloužit. Nyní shrňme, co v reakci na krizi provedl prezident Hoover: zvýšil cla, zvýšil výši úvěrů poskytovaných FEDem, poskytl prostředky ze státních fondů ke stavbě dlouhodobých projektů, podporoval půjčky bankám, prováděl veřejné stavby, zakázal aukce dluhopisů, uzákonil povinná moratoria splácení dluhů, nutil podnikatele, aby nesnižovali mzdy. Všechno jsou to příklady činností, které, jak jsme podrobně vysvětlili, mohou vést pouze k prodloužení krize a oddálení žádoucí tržní korekce. Nejdramatičtěji do tohoto přizpůsobovacího mechanismu ale zasáhl vývoj mezd.

Právě výše mezd, která pro Hoovera znamenala takový úspěch, byla překážkou rychlého odeznění krize a „vyléčení“ nezaměstnanosti. V okamžiku Hooverova odchodu z postu prezidenta v březnu

¹⁰⁶ Přesně jak předvídá rakouská teorie cyklu.

¹⁰⁷ *Ibid.*, str. 271.

¹⁰⁸ *Ibid.*

1933 se Spojené státy nacházely v nejhlubší krizi, kterou kdy zažily. Výroba klesla o více než polovinu: index průmyslové výroby klesl z výše 114 v srpnu 1929 na 54 v březnu 1933. Nezaměstnanost dosahovala stále téměř 25 %. Ale ani tyto logické důsledky Hooverovy politiky nedokázaly zvrátit prezidentovo přesvědčení, že dosáhl historického úspěchu.

V prezidentské kampani Hoover shrnul vlastní úspěchy takto:

„Mohli jsme také nedělat nic. ...Místo toho jsme navrhli... program největší obrany ekonomiky v historii státu. ...Poprvé v historii krizi klesly dividendy, zisky a životní náklady dříve, než poklesly mzdy. ...Ty byly udrženy do té doby... dokud zisky téměř nevymizely. Mzdy jsou nyní v reálném vyjádření největší na světě.“¹⁰⁹

Ministr práce a pozdější senátor James Davis se nechal slyšet:

„Kdyby Hoover nedosáhl ničeho jiného při své službě vládě než tuto jednu skvělou věc – nesnižování mezd – budou na něho navěky vzpomínat nejen dělnická třída, ale také podnikatelé.“¹¹⁰

Pravda. Reálné mzdy pracujících byly v době největší krize největší na světě. Během této největší krize dokonce rostly! Nezaměstnanost ale právě z tohoto důvodu byla hrozivá – také poprvé v historii. Lidé, kteří pracovali, dostávali přes klesající produktivitu stále vyšší platy, ostatní žebrali na ulicích. Hoover by měl být dělnickou třídou a podnikateli zatracen, nikoli oslavován. On nesl velký díl odpovědnosti za tento vývoj.

¹⁰⁹ Hoover v projevu v srpnu 1932. Podle Rothbard, *op. cit.*, str. 169.

¹¹⁰ „Davis Says Hoover Saved Wage Cuts“, *New York Times*, 22. května 1930, podle Vedder, Richard a Gallaway, Lowell: *Out of Work*, New York University Press, 1997, str. 32.

Vývoj nezaměstnanosti a reálných mezd mezi lety 1929–1933

	Nezaměstnanost	Reálné mzdy
1929/IV	5,7	100,0
1930/I	7,8	102,2
1930/II	6,6	103,6
1930/III	7,1	105,5
1930/IV	10,7	105,7
1931/I	14,3	108,8
1931/II	14,6	111,6
1931/III	16,3	112,0
1931/IV	18,4	110,4
1932/I	20,4	112,1
1932/II	23,7	110,1
1932/III	26,7	107,4
1932/IV	23,7	106,0
1933/I	26,8	108,4

Zdroj: Vedder a Gallaway, *op. cit.*, str. 84.

Jak vidíme z tabulky, Hooverovi se za celou dobu výkonu jeho úřadu nepodařilo být svědkem jakékoli známky oživení hospodářství spojené s masivním odstraněním nezaměstnanosti. Poprvé v historii sice rostly mzdy pracujících v době krize, poprvé se také z „běžného“ hospodářského propadu stala dlouhotrvající, vleklá krize. Z poslední velké krize 1920–22, jejíž hloubka po dobu několika čtvrtletí překonala Velkou depresi, se ekonomika brzy vzpamatovala. Nezaměstnanost tehdy v některých obdobích převyšo-

vala i 15 %.¹¹¹ Mzdy se ale nikdo nesnažil držet vysoko, tak aby „poprvé v historii byly nejvyšší na světě“, a tak přes svou hloubku krize rychle odezněla a nezaměstnanost klesla. Hoover však svou „novou“ politikou učinil první krok k vlekoucímu se úpadku. Nejhorší mělo ovšem teprve přijít. Franklin Delano Roosevelt vyhrál prezidentské volby.

Státní kapitalismus po vzoru Mussoliniho – Dějství druhé: FDR

Rooseveltův návrh řešení krize při nástupu do funkce se zcela lišil od Hooverových nákladných „řešení“. Roosevelt navrhoval následující:¹¹²

- Obhajujeme okamžité a drastické snížení vládních výdajů pomocí zrušení zbytečných komisí a úřadů.
- Navrhujeme nezvyšování národního dluhu pomocí politiky každoročního vyrovnaného rozpočtu.
- Zastavíme další zadlužování k pokrytí běžných deficitů.
- Jsme odhodláni snížit náklady vlády a vyrovnat rozpočet.

Tento plán skutečně mohl přispět i podle rakouské teorie hospodářského cyklu k dalšímu neprodlužování krize. Jaká ale byla skutečnost? Nehodláme podrobně analyzovat dlouhé Rooseveltovo prezidentování, ale zastavíme se u několika zajímavých bodů, které vysvětlují, jak je možné, že ani Roosevelt svou politikou hospodářskou krizi nezmírnil. Přesně naopak.

Roosevelt začal rozehrávat svou velkou politickou partii. Takto vypadala praktická aplikace principů z jeho politického programu v boji proti krizi.

Roosevelt v programu: „Hoover je největší marnotratník v historii.“¹¹³

Roosevelt v praxi: Hned první Rooseveltův rozpočtový deficit se stal největším deficitem v historii Spojených států – 3,3 mld. dolarů.

¹¹¹ Pro podrobnější analýzu viz Vedder a Gallaway, *op. cit.*, str. 61–71.

¹¹² Flynn, John: *The Roosevelt Myth*, Fox&Wilkes, 1998, str. 393.

¹¹³ *Ibid.*, str. 33.

Poté následovaly deficity další: 1934 – 3,26 mld., 1935 – 3,79 mld., 1936 – 4,95 mld., 1937 – 2,77 mld., 1938 – 1,18 mld., 1939 – 3,86 mld., 1940 – 3,92 mld., 1941 – 6,16 mld., 1942 – 21,49 mld., 1943 – 57,42 mld., 1944 – 51,42 mld., 1945 – 53,94 mld. dolarů. Toto jsou ovšem pouze deficity rozpočtu! Roosevelt nakonec utratil nejen více než Hoover, kterého ve své kampani obviňoval z rozhazovačnosti, ale více než všichni předešlí američtí prezidenti dohromady! A nejen to, dokonce třikrát více než všichni američtí prezidenti dohromady!!!

Roosevelt v programu: „Hoover vršil úřad na úřad, komisi na komisi, a to vše za peníze daňových poplatníků.“¹¹⁴

Roosevelt v praxi: Toto je (pravděpodobně jen neúplný) seznam tolik populárních zkratk nových institucí, které Roosevelt během svého „Nového údělu“ zřídil:¹¹⁵

FWA, NRA, USMC, HOLC, AAA, CCC, NYA, SSB, BWC, FDIC, FSA, NLRB, NHPC, NMB, USHA, USES, FIC, CWA, RA, FPHA, FHA, CCC, FCIC, FSA, SCS, AMA, FREB, CES, WPA, FCC, OBCCC, RRB, SEC, TWA, BIR-T, CAA, NIC, DPC, RRC, MRC, DSC, WDC, DLC, FNMA, RACC, CFB, UNRRA, CEA, SMA, FSCC, FFC, PRP, CRMB, CMB, CSAB, CPRB, CCS, PWA, AOA, EIBW, EHFA, CPA, PRA, EPCA, FPA, OES, PAW, SWPC, PIWC, NRPB, LOPM, OEM, SSS, NWLB, OCD, OCIAA, ODHWS, ODT, OLLA, OSRD, OWI, WMC, WPB, WRA, WSA, OPA, BEW, NHA, FCA, REA, SA, PCD, OPCW, WEPL, BCD, PRRA, BPA, NPCC, OC, FRC, APWRCB.

Před druhými Rooseveltovými volbami už bylo tolik úředníků, že nestačily stávající státní budovy, a tak muselo být najato 107 soukromých budov, aby se do nich úředníci mohli nastěhovat. Jen jedna z těchto institucí – NRA – ještě než byla prohlášena za protiústavní, zvyšovala ve svých „nejlepších“ časech množství svých zaměstnanců o 100 za den, a tak se z agentury, která měla za úkol pomoci „kódů správného chování“ zmonopolizovat ekonomiku po vzoru fašistických plánů Mussoliniho a stanovovat ceny, množství

¹¹⁴ *Ibid.*, str. 33.

¹¹⁵ Podle Flynn, *op. cit.*, str. 276–9.

výroby, pracovní standardy, maximální pracovní dobu, minimální mzdy, způsoby distribuce apod., stala instituce, která zaměstnávala 6 000 lidí a nutila další tisíce, aby s ní při vytváření těchto regulací spolupracovaly.¹¹⁶ V čele této instituce stál vysloužilý armádní důstojník Johnson. Krize měla dle Roosevelta povahu války, proto i použité metody „obraný“ měly být bojové. Po ulicích pochodovaly tisíce lidí, aby demonstrovaly jednotu a oslavovaly konec krize, kterou spojovaly se zapojením se do státního kartelu pod vedením NRA, generál rozdával „modré orly“, aby bylo vidět, kdo stojí za prezidentem a jeho fašizací ekonomiky. NRA nakonec schválila 557 základních a 189 doplňkových „kódů správného chování“.¹¹⁷

„V přítomí vojenského útoku nosí vojáci určité poznávací znamení, aby se zajistilo, že kamarádi nebudou střílet na kamarády. Ti, kdo spolupracují na našem programu, musí jeden druhého na první pohled poznat. Naším poznávacím znamením je modrý orel.“¹¹⁸

Výsledky se brzy dostavily. Byla zakázána noční práce, ulicemi procházely hlídky, které kontrolovaly, zda někdo náhodou „tajně“ nešíje kalhoty či košili. Práce se musela šetřit pouze na den. „Práce je málo“, tak zněl poznatek „učenců“, kteří se podíleli na vědeckém řízení ekonomiky. „Vědy“ přibývalo, ale svoboda se začala vytrácet. Nebylo již nadále možné svobodně se rozhodovat o výrobě, prodeji, cenách, kvalitě apod. V New Jersey byl např. odsouzen a poslán do vězení krejčí Jack Magid za tento „zločin“: prodat oblek za 35 centů. Hanba! „Kód správného chování“, který vytvořili pokrokoví krejčí

¹¹⁶ Své zaměstnance neplatila špatně: „Mladý doktor filosofie, který byl najmut za 1 800 dolarů měsíčně měl za šest měsíců plat 4 500 dolarů.“ Flynn, *op. cit.*, str. 42. To vše za to, že se snažil zvýšit ceny a omezit množství vyráběných výrobků v sektoru, který měl „na starosti“.

¹¹⁷ Higgs, Robert: „How FDR Made the Depression Worse“, *The Free Market*, sv. 13, č. 2, únor 1995.

¹¹⁸ Roosevelt v rozhlasovém vysílání. Podle Flynn, *op. cit.*, str. 40.

ve spolupráci s pokrokovými politiky z NRA, totiž stanovil, že minimální cena obleku je 40 centů.¹¹⁹ Podobných případů byla celá řada.

Schopnost Roosevelta uchýlit se k „činům“ okouzlovala řadu lidí – především levicové intelektuály. V okolí Roosevelta se v jeho tzv. *mozkovém trustu* pohybovali lidé, kteří chtěli kratší pracovní týden, více inflace, konec zlatého standardu, více veřejných prací, vědecké řízení ekonomiky, atd. atd. Všem se částečně dostalo sluchu. Roosevelt „pomohl“ zastáncům stříbra (a demokratickým kandidátům z tzv. stříbrných států) tím, že přikázal americkým mincovnám přijmout všechno produkované domácí stříbro za 64 centů za unci v době, kdy jeho tržní cena byla asi 44 centů.¹²⁰ Zastáncům inflace „pomohl“ zbavit se zlatého standardu a otevřel tak Pandořinu skříňku inflační emise peněz. Cenu zlata stanovoval od té doby v podstatě sám Roosevelt.

„Každý den se scházeli Morgenthau a Roosevelt s šéfem RFC Jesse Jonesem, aby stanovili cenu zlata. Setkávali se ráno u Rooseveltovy postele, když prezident snídal vejce. Tam Roosevelt rozhodl o ceně zlata na daný den. Jednou si přáli cenu zlata zvýšit. Roosevelt rozhodl. Dnes to bude o 21 centů více, nařídil. To je šťastné číslo – tři krát sedm. Tě noci si Morgenthau zapsal do svého diáře: ‚Kdyby lidé věděli, jak jsme stanovovali cenu zlata, byli by zděšení.‘“¹²¹

Držení zlata pro měnové účely bylo zakázáno, všechna soukromá smluvní ustanovení o zlatém plnění byla retroaktivně úřední mocí zrušena, zlato bylo vyvlastněno.

¹¹⁹ Poté, co se po zveřejnění tohoto případu zdvihla vlna odporu, soudce krejčího propustil. Ten po propuštění prohlásil, že NRA je vynikající instituce a že je rád, že je na svobodě.

¹²⁰ Viz např. Friedman, Milton: *Za vším hledej peníze*, Liberální institut, 1997, kap. 7, kde se lze dočíst, jak tento krok pomohl také nástupu komunismu v Číně.

¹²¹ Flynn, *op. cit.*, str. 53.

Zemědělci získali „svou“ AAA (*Agricultural Adjustment Act*), která utrácela miliony dolarů za výkup úrody, kterou poté systematicky ničila, či přímo platila zemědělcům za její ničení. Vybíjela prasata, pálila oves, zaorávala bavlnu. Vše proto, aby zvýšila ceny. Ve stejné době ministerstvo zemědělství vydalo brožuru, ve které psalo, že největším problémem zemědělství je vyrobit dostatek potravin, které by zajistily lidem základní stravu. Pálení úrody asi nebylo tím pravým receptem. Do Spojených států se zároveň s tím, jak AAA ničila úrodu, potraviny dovážely. Šéf AAA Wallace prohlásil, že pálení úrody a její současný dovoz „je šokující výpověď o naší civilizaci“. Šokující je ale pouze to, co prováděla za peníze daňových poplatníků státní agentura AAA, a jak může někdo vůbec takovouto „politiku“ stvořit. Šokující je, jací lidé ovládli politický systém Spojených států v té době. Ve volební kampani Roosevelt prohlašoval, že za jeho vlády voliči neuvidí takové kruté vtipy, jako je zaorávání bavlny a že jeho plán pro zemědělství nebude stát vládu ani dolar.¹²² Za dva roky bylo zemědělcům za ničení úrody zapláceno 700 000 000 dolarů. Nakonec i AAA byla prohlášena za protiústavní.

Prohlášení dvou základních pilířů Rooseveltovy politiky, NRA a AAA, za protiústavní ovšem neznamenalo konec praktik, které tyto instituce vykonávaly. Hlavní myšlenky politik NRA, jako je regulace pracovní doby, regulace mezd atd. se opětovně objevily v *National Labor Relations Act* z roku 1935 a *Fair Labor Standard Act* z roku 1938. *Bituminous Coal Act* z roku 1937 zavedl praktiky NRA do oblasti těžby a zpracování uhlí atd. atd.

Podobně jako Hoover, měl i Roosevelt jeden cíl, který lze považovat za největší příčinu prodlužování krize a přetrvávající nezaměstnanosti. Tímto cílem bylo

„zkrátit pracovní týden, vyplácet slušné mzdy za kratší týden a zabránit nespravedlivé konkurenci a hrozivé nadprodukci.“¹²³

¹²² *Ibid.*, str. 44–5.

¹²³ Roosevelt v jednom ze svých projevů, podle Vedder a Gallaway, *op. cit.*, str. 138.

Vysoké mzdy (a ceny) byly stále hlavním cílem politiky. Roosevelt a jeho tým nerozuměli tomu, že klesající mzdy a ceny jsou *výsledkem* krize, a nikoli její *příčinou*. Když se tedy snažili držet ceny a mzdy vysoko, nebojovali s příčinou krize, ale pouze s jejím projevem.

Nezaměstnanost neklesala. „Nově vytvářená“ pracovní místa znamenala pouze přesun pracujících z jednoho sektoru do druhého a ničení míst v soukromém sektoru. Když stál Roosevelt před volbami v roce 1838, byla nezaměstnanost větší, než když do úřadu prezidenta nastupoval. Jeho „ekonomický“ program se ukázal být katastrofou.

Velkou depresi ukončila až válka, kterou Roosevelt velmi potřeboval, aby neodešel z úřadu s ostudou. Takto se mohl stát skutečným národním hrdinou.¹²⁴ Zřídil další desítky válečných agentur zabývajících se regulací hospodářství,¹²⁵ mohl nechat odvést miliony lidí do armády. V konečném důsledku bylo do armády odvedeno 10 milionů mužů a mnoho těch, kteří šli bojovat dobrovolně tak činilo z důvodu, aby se nucenému odvodu vyhnulo.¹²⁶ Ještě po celý

¹²⁴ Politickými manévry F. D. Roosevelta se na tomto místě nebudeme zabývat, ale je zcela zřejmé, že naprosto selhal i na tomto poli. Viz např. Raico, Ralph: „FDR The Man, the Leader, the Legacy“, *Freedom Daily Essays*, 1998–9, <http://www.fff.org>.

O Rooseveltových podvodech v politice viz např. Gordon, David: „A Common Design: Propaganda and World War“ v Denson, John (ed.): *The Costs of War*, Transaction Publishers, 1999; Rooseveltovy lži o Pearl Harboru lze najít v Stinnett, Robert B.: *Day of Deceit: The Truth About FDR and Pearl Harbor*, Free Press, 1999 nebo v Barnes, Harry Elmer: „Pearl Harbor After a Quarter of a Century“, *Left and Right*, 1968; O Rooseveltově úloze v podnikání jeho syna jako spolumajitele pojišťovny při pojišťování státních institucí viz Flynn, John: *The Roosevelt Myth*, Fox&Wilkes, 1998, str. 220.

¹²⁵ Z nich byla velmi zajímavá tzv. OPA (*Office of Price Administration*) založená v roce 1941. V čele její divize cen stál slavný ekonom John Kenneth Galbraith, který později proslul svými výpady proti kapitalismu. Asi zde se poprvé setkal se „společností hojností“ – plýtvání a tvoření dluhů bylo přesně tím jediným, co kolem sebe patrně mohl vidět.

¹²⁶ Higgs, Robert: „War and Leviathan in Twentieth-Century America: Con-

rok 1940 nezaměstnanost dosahovala přibližně 15 %. Přes veškerý státní aktivismus, desítky nových úřadů, masivní přerозdělování se nepodařilo ekonomice dostat se do „normální“ situace s nízkou nezaměstnaností. Naopak. Ohromný nárůst státu, snaha ničit produkci a držet mzdy vysoko byla příčinou toho, že nezaměstnanost nezmizela, tak jako v případě předešlých hospodářských propadů. Trh byl stále více a více omezován, a tedy ani tržní koordinace nemohla fungovat. Roosevelt sklízel plody svých politik.

Skutečné vyléčení krize znamenal až přechod z válečné výroby na výrobu mírovou. V roce 1946 došlo k největšímu *ročnímu* propadu produkce v historii Spojených států (19 %). Mnozí očekávali opětovný hrozivý nárůst nezaměstnanosti a další krizi. Tento propad produkce však nevyvolal žádný dramatický nárůst nezaměstnanosti. Ta zůstávala okolo 4 %. V roce 1947 byl rozpočet poprvé po dlouhé době v přebytku, žádná keynesiánská „lčba“ krize spojené s přechodem na mírovou výrobu se nekonala. Cena práce ale nebyla držena uměle vysoko, a tak se přes všechna očekávání „ekonomů“ další krize nedostavila.¹²⁷ Roosevelt byl mrtev, válka ukončena a Velká deprese definitivně minulostí. Trvala však především kvůli Rooseveltovi děsivě dlouho.

Velká deprese: Shrnutí

Období prezidentů Hoovera a Roosevelta změnilo podobu Spojených států. Moc státu v ekonomice ohromně vzrostla, neboť silná a aktivní vláda měla podle „nových ekonomů“ odstranit krizi a zajistit zaměstnanost.¹²⁸ Jak jsme ovšem ukázali, krize byla politiky vyvolána – byla způsobena inflační politikou FEDu – a Hoover s Rooseveltem z ní učinili strašáka celé generace Američanů.

scription as the Keystone“ v Denson, John (ed.): *The Costs of War*, str. 381.

¹²⁷ Pro detailní analýzu viz Vedder a Gallaway, *op. cit.*, str. 150–175.

¹²⁸ Moc státu vzrostla samozřejmě ve všech směrech, nejen v ekonomice. Např. počet speciálních agentů FBI vzrostl od roku 1939 do roku 1945 z 785 na 4 370. Viz Higgs, Robert: „War and Leviathan in Twentieth-Century America: Conscription as the Keystone“ v Denson, John (ed.), *op. cit.*, *The Costs of War*, str. 383.

V úvodu této kapitoly jsme si zopakovali teoretické poznatky o tom, kterých kroků by se politici měli obzvláště vyvarovat, neboť tyto kroky depresi prodlužují. Jak Hooverovy a Rooseveltovy politiky obstály v tomto testu?

Obzvláště škodlivé je:

- Bránit či prodlužovat likvidaci špatných investic půjčováním peněz podnikům v potížích, vyvíjet tlak na banky, aby poskytovaly další úvěry apod.
- ☑ *Splněno.* Řada nových federálních agentur vznikla za tímto účelem, banky a jejich „protispolečenské chování“ se staly nepřítelem číslo 1.
- Provádět další inflaci.
- ☑ *Splněno.* Zlatý standard jako překážka inflaci byl odstraněn. Inflace se od té doby stala běžnou státní „politikou“.
- Pokoušet se držet vysoko mzdy, klesají-li tržby podniků, případně dochází-li k tzv. sekundární deflaci.
- ☑ *Splněno* a prohlašováno za největší úspěch. („Mzdy jsou největší na světě.“)
- Pokoušet se udržovat vysoko ceny např. pomocí regulace cen, která má údajně bránit deflaci.
- ☑ *Splněno.* Proto docházelo ke kartelizaci amerického hospodářství. Proto AAA ničila produkci, proto vznikaly „kódy slušného chování“.
- Podporovat spotřebu, aby byla „udržena“ poptávka, prostřednictvím státních sociálních podpor, vynalézáním kvazipeněz, jako jsou potravinové lístky apod.
- ☑ *Splněno.* Poprvé v historii USA se o tyto činnosti začala starat federální vláda.
- Podporovat nezaměstnanost pomocí státních podpor v nezaměstnanosti.

- ☑ *Splněno.* I podpory v nezaměstnanosti se staly federální politikou, která je oslavována jako vítězství humanismu nad honbou za ziskem.

Vše, co bylo možné udělat ke zhoršení situace, k ochromení trhu, k zabránění přizpůsobení struktury výroby struktuře přání spotřebitelů, bylo učiněno. Recese, která mohla být pouze jednou z mnoha korekčních recesí následujících po inflačních boomech, trvala více než desetiletí a vedla až ke vstupu USA do války. Proto veškeré utrpení z této dlouhotrvající deprese padá na vrub politiků, kteří tuto depresi vytvořili a prodloužili. Největší odpovědnost nesou prezidenti Hoover a Roosevelt.

7. Poučíme se?

V knize, kterou právě dočítáte, jsme urazili dlouhou cestu: od metodologie společenských věd jsme se přes peníze a teorii kapitálu přesunuli k vysvětlování teorie cyklu, až jsme získané poznatky použili k analýze tragických hospodářsko-politických opatření amerických prezidentů v období Velké deprese. Průvodcem na této cestě nám byly myšlenky velikanů rakouské školy – Misesa, Hayeka, Rothbarda a ostatních. Na sto stranách jsem se snažil předložit základní „rakouský“ pohled na zásadní ekonomická témata. Těchto sto stran by nám ale nestačilo ani na pouhý seznam těch nejzásadnějších děl, která poznání rakouské tradice utvářela. Proto nemůže mít předkládaná kniha větší ambice, než pomoci pootevřít okno do vzrušujícího světa živoucí a intelektuálně velice přitažlivé rakouské tradice.

Základní myšlenka, kterou jsem se snažil předložit, je, že dobrovolná směna (trh) musí fungovat nejen v prostoru, ale i v čase, aby byl co nejúčinněji řešen základní ekonomický problém – problém vzácnosti. K pochopení způsobů řešení tohoto základního problému je třeba mít k dispozici smysluplnou teorii (peněz, kapitálu,...), která dokáže vysvětlit základní zákonitosti fungování společnosti. Jen tehdy, jsme-li vybaveni takovou teorií, můžeme chápat nejen současnost, ale můžeme být s to pochopit i společenské dění v minulosti. (Jen máme-li smysluplnou teorii hospodářského cyklu, dokážeme vysvětlit a pochopit takové zlomové události, jako byla Velká deprese.) Pevně metodologicky zakotvená teorie rakouské školy nám může na řadu otázek poskytnout uspokojivou odpověď. Rakouská teorie dokáže formulovat, díky své metodě založené na axiomatických základech, univerzálně platné ekonomické zákony, a proto může skvěle plnit svůj úkol, který jí připsal F. A. Hayek:

*„ukázat člověku, jak málo ve skutečnosti ví o tom, co si představuje, že by mohl řídit a plánovat“.*¹²⁹

¹²⁹ Hayek, F. A.: *The Fatal Conceit*, The University of Chicago Press, 1988, str. 76.

Literatura

- Åckerman, G.: *Realkapital und Kapitalzins*, část I, Stockholm, 1923
- Bastiat, Frédéric: *Co je vidět a co není vidět*, Liberální institut, 1998
- Barnes, Harry Elmer: „Pearl Harbor After a Quarter of a Century“, *Left and Right*, 1968
- Block, Walter: „Radical Privatization of the Gold Standard: A Critique of Friedman, Mundell, Hayek and Greenspan“, *Managerial Finance*, sv. 25, č. 5, 1999
- Block, Walter: „Austrian Theorizing: Recalling the Foundations“, *Quarterly Journal of Austrian Economics*, sv. 2, č. 4, 2000
- Boettke, Peter: „Why Are There No Austrian Socialists? Ideology, Science and the Austrian School“, *Journal of the History of Economic Thought*, sv. 17, jaro 1995
- Boettke, Peter: „Is There an Intellectual Market Niche for Austrian Economics?“, *Review of Austrian Economics* 11/1998
- Böhm-Bawerk, Eugen von: *Positive Theorie des Kapitalzinses*, 3. vydání
- Boettke, Peter (ed.): *The Elgar Companion to Austrian Economics*, Edward Elgar, 1994
- Caplan, Bryan: „Why I Am Not an Austrian Economist“, gopher.gmu.edu/departments/economics/bcaplan/whyaust.htm
- Clark, James a Keeler, James: „Misconceptions about Austrian Business Cycle Theory: A Comment“, *Review of Austrian Economics*, sv. 4, 1990
- Denson, John (ed.): *The Costs of War*, Transaction Publishers, 1999
- Dowd, Kevin: „The Costs of Inflation and Disinflation“, *Cato Journal*, sv. 14., č. 2, 1994
- Dowd, Kevin: „A Rule to Stabilize the Price Level“, *Cato Journal*, sv. 15, č. 1, 1995
- Flynn, John: *The Roosevelt Myth*, Fox&Wilkes, 1998
- Friedman, Milton: „The Role of Monetary Policy“, *American Economic Review*, sv. 63, č. 1

- Friedman, Milton: „Commodity-Reserve Currency“ v *Essays in Positive Economics*, University of Chicago Press, 1953
- Friedman, Milton: *Kapitalismus a svoboda*, Liberální institut, 1993
- Friedman, Milton: *Ekonomie pozitivní ekonomie*, Liberální institut, 1997
- Friedman, Milton: *Svoboda volby*, Liberální institut, 1991
- Friedman, Milton a Schwartz, Anna J.: „Has Government Any Role in Money?“ v Schwartz, Anna: *Money in Historical Perspective*, University of Chicago Press, 1987
- Friedman, Milton: *Za vším hledej peníze*, Liberální institut, 1997
- Friedman, Milton: „Commodity-Reserve Currency“, *The Journal of Political Economy*, sv. 59, č. 3, červen 1951
- Garrison, Roger W.: „The Intertemporal Adam Smith“, *Quarterly Journal of Austrian Economics*, sv. 1, č. 1, 1998
- Garrison, Roger W.: „The Roaring Twenties and the Bullish Eighties: The Role of Government in Boom and Bust“, *Critical Review*, sv. 7, č. 2–3, 1994
- Garrison, Roger W.: „The Austrian Theory of the Business Cycle In the Light of Modern Macroeconomics“, *Review of Austrian Economics*, sv. 3, 1989
- Garrison, Roger W.: „The Cost of Gold Standard“ v Rockwell, Llewellyn H. Jr. (ed.): *The Gold Standard*, Mises Institute, 1992
- Garrison, Roger W.: „Austrian Macroeconomics: A Diagrammatic Exposition“ v Spadaro, Louis M. (ed): *Austrian Economics: New Directions and Unresolved Questions*, Andrews and McMeel, Inc., 1978
- Garrison, Roger W.: „Time and Money: The Universals of Macroeconomic Theorizing“, *Journal of Macroeconomics*, sv. 6, č. 2, jaro 1984
- Garrison, Roger W.: *Time and Money: The Macroeconomics of Capital Structure*, Routledge, 2000
- Garrison, Roger W.: „Hayekian Trade Cycle Theory: A Reappraisal“, *Cato Journal*, sv. 6, č. 2, 1986
- Garrison, Roger W. a Bellante, Donald: „Phillips Curves and Hayekian Triangles: Two Perspectives on Monetary Dynamics“, *History of Political Economy*, sv. 20, č. 2, 1988
- Gordon, David: „A Common Design: Propaganda and World War“

- v Denson, John (ed.): *The Costs of War*
- Harper, F. A.: *Why Wages Rise*, Foundation for Economic Education, 1957
- Hayek, F. A.: *The Fatal Conceit*, The University of Chicago Press, 1988
- Hayek, F. A.: „The Use of Knowledge in Society“ v *Individualism and Economic Order*, University of Chicago Press, 1980
- Hayek, F. A.: „The Present State and Immediate Prospects of the Study of Industrial Fluctuations“ v *idem. Profits, Interest and Investment*, Augustus M. Kelley Publishers, 1975
- Hayek, F. A.: *Soukromé peníze*, Liberální institut, 1999
- Hayek, F. A.: *Monetary Theory and the Trade Cycle*, Augustus M. Kelley Publishers, 1975
- Hayek, F. A.: *Profits, Interest and Investment*, Augustus M. Kelley Publishers, 1975
- Hayek, F. A.: *Full Employment at Any Price?*, IEA, Occasional Paper 45, 1975
- Hayek, F. A.: *Prices and Production*, Augustus M. Kelley Publishers, 1967
- Hayek, F. A a kol.: *The Austrian Theory of the Trade Cycle and Other Essays*, Mises Institute, 1983
- Hayek, F. A.: *The Pure Theory of Capital*, Routledge&Kegan Paul, 1962
- Hayek, F. A (ed.): *Capitalism and the Historians*, University of Chicago Press, 1954
- Hazlitt, Henry: *Ekonomie v jedné lekci*, Liberální institut, 1999
- Hoover, Herbert: *Memoirs of Herbert Hoover*, Macmillan Co., 1937
- Higgs, Robert: „How FDR Made the Depression Worse“, *The Free Market*, sv. 13, č. 2, únor 1995
- Higgs, Robert: „War and Leviathan in Twentieth-Century America: Conscription as the Keystone“ v Denson, John (ed.): *The Costs of War*
- Holman, Robert: *Ekonomie*, C. H. Beck, 1999
- Hoppe, Hans-Hermann: *The Economics and Ethics of Private Property*, Kluwer Academic Publishers, 1993
- Hoppe, Hans-Hermann: „How is Fiat Money Possible? – or, The Devolution of Money and Credit“, *Review of Austrian Economics*, sv. 7, č. 2, 1994

- Hülsmann, Guido Jörg: „Toward a General Theory of Error Cycles“, *Quarterly Journal of Austrian Economics*, sv. 1, č. 4, 1998
- Jevons, W. S.: *Theory of Political Economy*, 4. vydání, 1911
- Ježek, Tomáš (ed.): *Liberální ekonomie*, Prostor, 1993
- Kirzner, Israel: *The Meaning of Market Process, Essays in the development of modern Austrian economics*, Routledge, 1992
- Kirzner, Israel: *Jak fungují trhy*, Liberální institut, 1998
- Kirzner, Israel: „Ludwig von Mises and the Theory of Capital and Interest“ v Ebeling, Richard (ed.): *Austrian Economics – A Reader*, Hillsdale College Press, 1991
- Keynes, John Maynard: *Obecná teorie zaměstnanosti, úroku a peněz*, Nakladatelství Československé akademie věd, 1963
- Lachmann, Ludwig M.: *Capital and its Structure*, Sheed Andrews and McMeel, 1978
- Lachmann, Ludwig: „Complementarity and Substitution in the Theory of Capital“, v *Capital, Expectations, and the Market Process*
- Lachmann, Ludwig: *Capital, Expectations, and the Market Process*, Sheed Andrews and McMeel, 1977
- Mankiw, Gregory: *Zásady ekonomie*, Grada, 2000
- Menger, Carl: *Investigations into the Method of the Social Sciences with Special Reference to Economics*, New York University Press, 1985
- Menger, Carl: *Principles of Economics*, Libertarian Press, 1994
- Mill, John S.: *Principles of Political Economy*, kniha I, kap. v/9
- Mises, Ludwig von: *Epistemological Problems of Economics*, <http://www.mises.org>
- Mises, Ludwig von: *Liberalismus*, Liberální institut, 1998
- Mises, Ludwig von: *Human Action*, 3. vydání, Fox & Wilkes, San Francisco, 1966, <http://www.mises.org>
- Mises, Ludwig von: *The Theory of Money and Credit*, Liberty Fund, 1981
- Mises, Ludwig von: *Theory and History*, Mises Institute, Auburn, 1985
- Mises, Ludwig von: *Interventionism, An Economic Analysis*, Foundation for Economic Education, 1998
- Mises, Ludwig von: *Economic Calculation in the Socialist Com-*

- monwealth*, Mises Institute, 1990
- Paul, Ron a Lehrman, Lewis: *The Case for Gold*, CATO Institute, 1983
- Pavlík, Ján (ed.): *Milton Friedman v Praze: Myšlenky, názory, komentáře*, Liberální institut, 1998
- Phelps, E. S.: „Inflation in the Theory of Public Finance“, *Swedish Journal of Economics*, sv. 75, č. 1, 1973
- Raico, Ralph: „FDR – The Man, the Leader, the Legacy“, *Freedom Daily Essays*, 1998–9, <http://www.fff.org>
- Revenda, Zbyněk: *Centrální bankovníctví*, Management Press, 1999
- Rockwell, Llewellyn H. Jr. (ed.): *The Gold Standard*, Mises Institute, 1992
- Rothbard, Murray: *What Has Government Done To Our Money*, Mises Institute, 1990
- Rothbard Murray: „Time Preference“ v Ebeling, Richard (ed.): *Austrian Economics – A Reader*, Hillsdale College Press, 1991
- Rothbard, Murray: *The Case Against the Fed*, Mises Institute, 1994
- Rothbard, Murray: *America's Great Depression*, Sheed and Ward, Inc., 1975
- Rothbard, Murray: *Ekonomie státních zásahů*, Liberální institut, 2001
- Rothbard, Murray: *Classical Economics*, Edward Elgar, 1995
- Rothbard, Murray: *Logic of Action II, Application and Criticism from the Austrian School*, Edward Elgar, 1997
- Rothbard, Murray: *Man, Economy, and State*, Mises Institute, 1993
- Samuelson, Paul: *Economics*, 7. vydání, McGraw-Hill, 1970
- Selgin, George: *The Theory of Free Banking, Money Supply under Competitive Note Issue*, Rowman&Littlefield, 1988
- Selgin, George: *Less Than Zero, The Case for a Falling Price Level in a Growing Economy*, IEA, 1997
- Spooner, Lysander: *No Treason: The Constitution of No Authority*, Ralph Myles Publisher, Inc., 1973
- Skousen, Mark: „The Great Depression“ v Boettke, Peter (ed.): *The Elgar Companion to Austrian Economics*, Edward Elgar, 1994
- Skousen, Mark: „Saving the Depression: A New Look at World War II“, *Review of Austrian Economics*, sv. 2, 1988

- Skousen, Mark: „Why the U.S. Economy Is Not Depression-Proof“, *Review of Austrian Economics*, sv. 3, 1988
- Skousen, Mark: „The Preservance of Paul Samuelson's *Economics*“, *Journal of Economic Perspectives*, sv. 11, č. 2, jaro 1997
- Smith, Adam: *Bohatství národů*, Liberální institut, 2001
- Stinnett, Robert B.: *Day of Deceit: The Truth About FDR and Pearl Harbor*, Free Press, 1999
- Straka, Ivo: *Ekonomie strany nabídky*, kandidátská disertační práce, VŠE, 1992
- Tindall, George a Shi, David: *Dějiny Spojených států amerických*, Nakladatelství Lidové noviny, 1996
- Tullock, Gordon: „Why Austrians Are Wrong About Depressions“, *Review of Austrian Economics*, sv. 2, 1987
- Vedder, Richard a Gallaway Lowell: *Out of Work*, New York University Press, 1997
- Wagner, Richard E: „Austrian Cycle Theory: Saving the Wheat while Discarding the Chaff“, *Buchanan Festschrift*, <http://www.gmu.edu/jbc/fest/files/wagner.htm>
- Weber, Max: „Objectivity' in Social Science and Social Policy“ v *Methodology of the Social Sciences*, Free Press, Glencoe, 1949
- Wicksell, Knut: *Lectures on Political Economy*, sv. 1
- Wicksell, Knut: *Interests and Prices*, Macmillan Co., 1936
- White, Lawrence H.: „Hayek's Monetary Theory and Policy: A Critical Reconstruction“, *Journal of Money, Credit, and Banking*, sv. 31, č. 1, únor 1999
- White, Lawrence H.: „Why Didn't Hayek Favor Laissez Faire in Banking?“, *History of Political Economy*, sv. 31, č. 4, 1999
- Wieser, Friedrich von: *Social Economics*, New York, 1927

Další knihy v rakouské tradici

Murray N. Rothbard: Ekonomie státních zásahů

Proč číst M. Rothbarda? Ekonomie v jeho podání je přísně logickou, deduktivní vědou. Jedny ekonomické zákony musí platit pro všechny oblasti lidského jednání. Že tento pocit studenti ekonomie mnohdy nemají? Že to, co se vyučuje ve veřejných financích, nemá nic společného s tím, co se vyučuje v rámci zahraničního obchodu? Že se téměř nikdy nemluví o ekonomické metodě a limitech ekonomické vědy? Že jsou ekonomické učebnice plné výčtů funkcí vlády a centrální banky bez uvedení uspokojivých důvodů? Že se málokdy hledají odpovědi na otázky „proč“? Proč centrální banka? Proč progresivní zdanění? Jak může konkurenci zajišťovat Úřad na ochranu hospodářské soutěže?...

Ano, a právě proto je třeba číst Rothbarda!

Nic z toho, co většinou studentům ve standardních učebních textech vadí, nelze v Rothbardovi najít. Rothbard je jiný – nevšední, logický, důsledný. Nikde jinde nelze najít tak do důsledku domyšlené argumenty. Nikde jinde nelze najít tak zdrcující kritiku zdánlivě všeobecně přijímaných „pravd“.

„Ekonomie státních zásahů je kniha, která odhaluje podstatu státu. Je napsaná z pohledu rakouské školy a z politické teorie čistého kapitalismu. Hledáte-li vysvětlení toho, jak státní moc při jakémkoli svém působení a z podstaty své samotné existence přináší pro společnost a ekonomiku zkázu, pak se bez Rothbardovy skvělé knihy nemůžete obejít.“

*Hans-Hermann Hoppe
profesor ekonomie a editor Journal of Libertarian Studies*

„Jen přemýšlením nad nevšedními otázkami je možné vymanit se z vlivu všudypřítomné politiky a snít tak o lepším mechanismu fungování společnosti. To, co je dnes nepředstavitelné a politicky neprůchodné, může být zítra skutečností. Kompaktnost a logická důslednost argumentů by měla být pro každého přemýšlivého a pravdu hledajícího člověka imperativem. Na kompromisy je čas po vstupu do politiky. Nyní je čas začít číst skvělé dílo Murrayho Rothbarda.“

*Josef Šíma
Liberální institut*

*Asi 500 stran, pevná vazba, předpokládaná doporučená prodejní cena
420 Kč, vydává LI v roce 2001.*

Josef Šíma (ed): Právo a obrana jako zboží na trhu

Kniha *Právo a obrana jako zboží na trhu* představuje v českém jazyce ojedinělý příspěvek k pochopení fungování trhu v celé šíři lidských aktivit. Na zásadních dílech tří světově uznávaných autorů mapuje více než stoletý vývoj myšlenek hlásajících pozitivní uplatnění trhu v oblastech, které jsou všeobecně uznávanou doménou státu – při zajišťování bezpečnosti a vynucování práva. Proč by ale neměla mít konkurence v této oblasti místo? Proč by měl být v této oblasti prospěšný jinak škodlivý monopol státu? Úvahy nad těmito otázkami a řadu neotřelých myšlenek hodných zamýšlení naleznete v knize *Právo a obrana jako zboží na trhu*.

„Poskytování bezpečnosti by v zájmu spotřebitelů této nehmotné komodity mělo zůstat předmětem zákona svobodné konkurence. Z toho vyplývá, že: Žádný stát by neměl mít právo ...nutit spotřebitele bezpečnosti tuto komoditu nakupovat výhradně u něj. Nutno přiznat, že se doposud před tímto logickým závěrem, vyplývajícím z principu svobodné konkurence, zavíraly oči...“

Gustave de Molinari

„Jediným způsobem, jak by vláda mohla snížit množství monopolů, je, když odstraní všechny monopolní výsady, které sama vytvořila.“

Murray N. Rothbard, Power and Market

„Existují výjimky, když jsou ovšem prakticky všichni intelektuálové zaměstnání nejrůznějšími odnožemi státu, nemělo by být překvapivé, že většina jejich stále obsáhlejších prací bude ať již vědomě nebo nevědomě státní propaganda.“

Hans-Hermann Hoppe, Natural Elites, Intellectuals, and the State

120 stran, doporučená prodejní cena 110 Kč, vydal LI v roce 1999.

Dominick T. Armentano: Proč odstranit protimonopolní zákonodárství

Protimonopolní zákonodárství bylo ve skutečnosti vždy využito k pokusům regulovat proces konkurence (a nikoli monopoly), a poškodilo tak blahobyť spotřebitelů. To jsou výsledky stojící v přímém rozporu se zamýšlenými cíli. Proč je protimonopolní politika prokletím pro konkurenci na trhu, když jejím údajným záměrem je konkurenci uchovat a ochránit? Odpověď zní: politický proces ze své podstaty musí v každé zemi plodit takovéto perverzní výsledky. Protimonopolní politika představuje „regulaci“ a regulaci téměř vždy využívají zájmové skupiny uvnitř každé vlády a každé společnosti ke zvětšení svého vlastního bohatství na úkor všech ostatních. Stručně řečeno, protimonopolní politika je a vždy byla mýtem a podvodem. Jedná se o podvodnou politiku, která škodí svobodné a efektivní ekonomice. Existuje-li, měla by být odstraněna. Neexistuje-li, je třeba se jejímu zavedení důsledně bránit. Spojené státy americké se již sto let potýkají s perverzními dopady protimonopolního zákonodárství. Svět by se měl z této smutné zkušenosti poučit.

„Problém protimonopolního zákonodárství nespočívá pouze v tom, že se jedná o arbitrární a nevypočitatelnou aplikaci zákona, ale samotný tento zákon je založen na ekonomickém omylu. Profesor Armentano se s neobyčejnou srozumitelností a na velmi malém prostoru zabývá oběma aspekty. Z těchto důvodů je jeho kniha v současnosti jednoznačně nejlepším dostupným vysvětlením problematiky protimonopolního zákonodárství. Řešení, které navrhuje – odstranění protimonopolních zákonů – je radikální, avšak nutné, má-li vzkvétat svobodné podnikání a má-li docházet k růstu ekonomik.“

*Llewellyn H. Rockwell, Jr.
prezident Ludwig von Mises Institute*

„Protimonopolní úřady jsou obecně považovány za nezastupitelné pro ochranu konkurenčního prostředí. Na druhé straně existuje mnoho monopolů, které jsou udržovány zvláštními privilegii udělovanými vládou. Přestože se chovají „arogantně“ vůči klientům, nikdo se nad jejich statutem příliš nepozastavuje. Kniha profesora Armentana poskytuje přesvědčivou ekonomickou argumentaci proti politickým zásahům do ekonomiky prostřednictvím protimonopolního zákonodárství. Nepotvrzuje náhodou naše každodenní zkušenost tyto závěry?“

*Jiří Schwarz
prezident Liberálního institutu*

136 stran, doporučená prodejní cena 150 Kč, vydal LI v roce 2000.

Henry Hazlitt: Ekonomie v jedné lekci

Ekonomie v jedné lekci je nenahraditelná pro každého, kdo chce pochopit základní principy fungování ekonomiky. Je ideálním učebním textem pro výuku ekonomie na obchodních akademiích, ale i na ostatních středních školách. Zároveň je knihou, která zajímavě osvětluje podstatu hospodářských činností, jevů a procesů v rámci obecnějších společenských problémů. Právě tím si otevřela cestu také na půdu vysokých škol a stala se nepostradatelným pomocníkem studentů společenských věd na univerzitách mnoha zemí. Autor v ní srozumitelně, logicky a přesvědčivě a přitom bez použití jediné rovnice vysvětluje a na konkrétních příkladech ilustruje základní ekonomické zákonitosti a vyvrací nejčastější omyly a mýty.

V USA se *Ekonomie v jedné lekci* stala bestsellerem a prodalo se jí přes 1 000 000 výtisků. Podobný úspěch provázal i její překlady do řady dalších jazyků. Je velmi vhodná i pro neekonomy, které od četby většiny starších ekonomických knih odrazovalo nadměrné používání vykonstruovaných modelů založených na nereálných předpokladech. Taková ekonomie ovšem ztratila schopnost odpovídat na problémy reálného světa a Liberální institut tímto vydavatelským počinem reaguje právě na poptávku po úvodu do ekonomie, který je poutavý a snadno srozumitelný.

„Hazlittův výklad fungování cenového systému je skutečnou klasikou: je nadčasový, správný a poučný.“

Milton Friedman, nositel Nobelovy ceny za ekonomii

„Je to skvělá kniha. Neznám žádnou jinou současnou knihu, z níž by se mohl o principech ekonomie dozvědět každý člověk tolik a na tak malém prostoru.“

F. A. Hayek, nositel Nobelovy ceny za ekonomii

216 str., pevná vazba, doporučená prodejní cena 199 Kč, vydal LI v roce 1998. Sleva pro učitele 20 %, při použití jako studijní materiál a odběru nad 10 ks: cena za kus 150 + 1 ks pro učitele zdarma!

knihy 1

knihy 2

knihy 3

knihy 4

knihy 5

knihy 6

knihy 7

<http://www.libinst.cz>

Autor

Josef Šíma (* 1972) působí na katedře hospodářské politiky VŠE v Praze a přednáší ekonomii na *University of New York/Prague*. Je vědeckým pracovníkem Liberálního institutu a Ludwig von Mises Institute, Auburn, USA. Působí zároveň jako člen redakční rady časopisu *Journal of Libertarian Studies* a měsíčníku *TERRA LIBERA*.

Je autorem knihy *Trh v čase a prostoru* (LI 2000), spoluautorem knihy Robert Holman a kol.: *Dějiny ekonomického myšlení* (C. H. Beck, 1999) a autorem řady statí, např. „Trh je schopen zabezpečit... i obranu a spravedlnost: Od francouzské tradice laissez faire k americkému radikálnímu libertarianismu, teorii polycentrického práva a zaprodatnosti intelektuálů“ v Josef Šíma (editor): *Právo a obrana jako zboží na trhu* (LI 1999), „Stát, monopoly a role EU“, doslov ke knize D. T. Armentano: *Proč odstranit protimonopolní zákonodárství* (LI 2000), „Trh a centrální bankovníctví: Rozumíme souvislostem?“, předmluva ke knize Jerry Jordan: *Změněná úloha centrálních bank v 21. století* (LI 1999) atd. Spolu s Danem Šťastným publikoval stať „A Laissez-Faire Fable of the Czech Republic“, *Journal of Libertarian Studies*, sv. 14, č. 2, 2000.

Josef Šíma přeložil řadu knih a článků. Např. Murray Rothbard: *Ekonomie státních zásahů* (LI 2001), Gregory Mankiw: *Zásady ekonomie* (Grada Publishing, 1999 s kol. překladatelů), Hans-Hermann Hoppe: „Soukromé poskytování obrany“ v Josef Šíma (editor): *Právo a obrana jako zboží na trhu* (LI 1999), Roger Douglas: *Tvůrce nejúspěšnější ekonomické reformy XX. století* (LI 1999), Ken Schoolland: *Podivuhodná dobrodružství Jonatána Gullibla* (LI 1999), Jerry Jordan: *Změněná úloha centrálních bank v 21. století* (LI 1999), Hans Tietmeyer – *Euro a země v transformaci* (LI 1999), Israel Kirzner: *Jak fungují trhy* (LI 1998), Milton Friedman: *Za vším hledej peníze* (LI 1997).